

**“בן-אדם בונה אוניברסיטה, לא אוניברסיטה בונה
בן-אדם”
סימי בחגלו, תושבת קטמון ט'**

באותו רחוב ממש

שני מאבקים מקבילים החלו בראשית שנות התשעים. הראשון הוא הקמת בית-הספר קדמה שקבע את משכנו, לאחר שנתיים של נדודים בין מבנים ארעיים שונים בירושלים, ברחוב בריוחאי בקטמון ט'. השני הוא המאבק על חוק הדיור הציבורי ועל חלוקה צודקת של קרקעות המדינה, אליו יתייחס הפרק הבא. מאבק זה נולד באותו רחוב ממש: רחוב בריוחאי בקטמון ט'. חוק הדיור הציבורי עבר בכנסת בשנת 1998 והמאבק על חלוקה צודקת של קרקעות המדינה ממתין עדיין להכרעת בית-המשפט העליון.

בשכונת הקטמונים צמחו כמה מהמאבקים החברתיים המשמעותיים ביותר בישראל, שחרגו הרבה מעבר להקשר המקומי והיוו פריצת-הדרך בכל הנוגע לעמידה על זכויות חברתיות. המאבק לשוויון זכויות הוא עדיין נחלתם של קומץ פעילים, תושבים וארגונים חברתיים, אולם אפשר לראות בקטמונים דוגמה לשכונה שתושביה בחרו לקחת את גורלם בידיהם ולהיאבק על עתידם.

קדמה - תיכון עיוני בקהילה

קשה להאמין, אבל עד שנת 1994 לא היה בישראל אפילו בית-ספר תיכון עיוני אחד בכל השכונות ועיירות הפיתוח. גם היום, בתחילת שנת 2002, בשכונות ובעיירות הפיתוח אין כמעט בתי-ספר עיוניים אשר מכינים את התלמידים לבחינות הבגרות וללימודים אקדמיים. אם אורח מכובד אחר היה נוחת במדינת ישראל, הוא היה מגיע בוודאי למסקנה שהשכונות של תלמידי ישראל מחולקים ביניהם על-פי אזורים מגוריהם או על-פי ארצות מוצאם. אחרת, איך אפשר להסביר את העובדה שמאז קום המדינה ועד היום בתי-הספר התיכוניים העיוניים, המכשירים את תלמידיהם לבחינות בגרות ברמה הגבוהה ביותר לקראת לימודים במוסדות להשכלה גבוהה, נמצאים בשכונות וביישובים מבוססים כלכלית, שיש בהם רוב אשכנזי. בשכונות ובעיירות הפיתוח, שרוב תושביהן ממוצא מזרחי, וכן ביישובים ערביים, בתי-הספר הטיפוסיים הם מקצועיים או מקיפים, שבהם רק חלק קטן מן התלמידים ניגש לבגרות. הראשון שהעלה סוגיה זו לתודעה הציבורית היה ד"ר שלמה סבירסקי. בשנת 1980 הוא החל לפרסם מאמרים בכתבי-עת ולערוך הרצאות להורים בשכונות ובעיירות הפיתוח.

עמותת קדמה הוקמה בשנת 1993 על-ידי אנשי חינוך ואינטלקטואלים, רובם בני שכונות ועיירות פיתוח. העמותה הוקמה במטרה לשנות את מפת החינוך הלא-שוויונית בישראל. הרעיון שעמד ביסוד הקמת העמותה היה מתן חינוך עיוני ברמה הגבוהה ביותר לבני השכונות ועיירות הפיתוח - חינוך שיוביל לתעודת בגרות וללימודים אקדמיים. חינוך כזה היה עד להקמת קדמה זכות השמורה לתושבי שכונות ויישובים מבוססים בלבד. קדמה שאפה להעניק חינוך כזה לבני-נוער שזכו עד כה בעיקר לחינוך מקצועי או לחינוך עיוני ברמה ירודה, שלא איפשר להם להמשיך ללימודים גבוהים. מקימי קדמה האמינו כי חינוך עיוני איכותי, המכין את כל התלמידים לתעודת בגרות מלאה, הוא זכות יסוד חברתית ותנאי בסיסי לגישור פערים ולכינון חברה

אלו הם העקרונות המנחים את בתי-הספר של קדמה:

1. אמונה ביכולתם של רוב בני-נוער בשכונות ובעיירות הפיתוח, ולא רק מיעוט נבחר, להשיג תעודת בגרות מלאה ולהגיע ללימודים גבוהים, ממש כמו בני-הנוער ביישובים המבוססים.
2. שמירה וחיזוק המסגרת הקהילתית על-ידי הענקת שירותי חינוך ברמה הגבוהה ביותר בתוך כל קהילה וקהילה.
3. יצירת הדדיות מפרה בין מערכת החינוך ובין התרבות הקהילתית במסגרת עיצוב תרבות ישראלית דמוקרטית ופלורליסטית.

קדמה מבקשת להודות לקדמות, לגופים ולאנשים שסייעו לקדמה בשנים האחרונות, וביניהם:

הגב' בריגיט וורטהיימר והקרן לירושלים
 Ms. Brigitte Wertheimer
 קרן גלנקור לחינוך ורווחה
 The Glencore Foundation for Education and
 Welfare
 הקרן החדשה לישראל
 New Israel Fund
 CITIBANK
 מר רובר אסראף
 Mr. Robert Assaraf
 הבנק הבינלאומי – פרויקט הזנק
 קרן משפחת שטיינהרט בישראל
 The Steinhardt Family Foundation, Israel
 קרן קתרין איימס
 << The Kathryn Ames Foundation

המבוססת על עקרונות הצדק והשוויון. העמותה חתמה על הסכם עם משרד החינוך להקמת 15 בתי-ספר תיכוניים עיוניים בשכונות וביישובים, שבהם רוב בני-הנוער לא השיג תעודת בגרות מלאה, ושיעור הנשירה מבית-הספר התיכון גבוה במיוחד.

בשנת 1994 נפתחו שני בתי-הספר הראשונים: בשכונת הקטמונים בירושלים ובשכונת התקווה בתל-אביב. שנה לאחר מכן נפתח בית-הספר בקרית-מלאכי. אלו היו בתי-הספר העיוניים הראשונים בארץ שמוקמו בלב אזורי המצוקה והיו מיועדים בראש ובראשונה לילדי הקהילה שבה הוקמו. בתי-הספר היו שש-שנתיים: חטיבת ביניים ותיכון, מכיתה ז' עד י"ב.

תעודת בגרות או חינוך לחיי עבודה?

במאמרו "זלמן ארן ומערכת החינוך", סוקר צבי צמרת את היחס למזרחים במערכת החינוך, ואת סוגיית החינוך התיכוני בעשורים הראשונים למדינה. הנתונים והציטוטים הבאים לקוחים ממאמר זה. בתחילת העשור השני למדינה, אחוז מבוטל מיוצאי ארצות ערב למד במסגרות חינוך על-יסודי. אחוז הלומדים בחינוך העל-יסודי היה קטן בהרבה מחלקם היחסי של התלמידים המזרחים בכלל אוכלוסיית התלמידים בישראל. חברייכנסת מזרחים קבלו על המצב. חבר-הכנסת בכור שטרית מ"סיעת הספרדים" במפא"י טען: "מה עשינו בשטח החינוך והתרבות לגבי בני העדות, ואינני מדבר על החינוך היסודי אלא על החינוך התיכוני?... איננו רוצים ליצור בארץ הזאת שני עמים. חובתנו להגדיל מדי שנה בשנה את מספר הסטיפנדיות [מלגות], ועלינו לשלוח צעירים שגמרו בתי-ספר יסודיים לבתי-ספר תיכוניים... הנוער גדל בארץ ללא תורה... אני רואה צעירים בבתי-סוהר, וכאלה ישנם רבים, צעירים המשוטטים בחוצות הארץ, והם יכולים להיות בני תרבות".

חבר כנסת נוסף מצוטט במאמר, כמי שטען כי "בני עדות המזרח הופכים לעם של חוטבי עצים ושואבי מים". הוא ייחס זאת לעובדה ש"התנאים בשכונות ובפרברים אינם מאפשרים לנוער להגיע לבית-ספר תיכון...". זלמן ארן, שהיה שר החינוך בין השנים 1955-1960, ושוב בשנת 1963, היה אחראי במידה רבה לשיעור הגבוה של חינוך מקצועי הקיים עד היום בישראל. לפי התפישה של ארן, שיעור עובדי הייצור מקרב המפרנסים

<<

כל ישראל חברים
מתן - הדרך שלך לתת
הקרן ההומניטרית הישראלית
הסוכנות היהודית לארץ-ישראל
הקרן הישראלית ע"ש תד אריסון
קרן גימפריץ
Gimprich Family Foundation
קרן פרץ נפתלי
Fritz Naphtali Foundation
קרן לוי לסן
Levi Lassen Foundation
מר אהרון קסטרו וחברת קסטרו מודל
מר רפאל אהרוני
Mr. Rafael Aharoni, Hong Kong/Israel
קרן הנס זיידל
Hanns Seidel Foundation
קרן ברכה
The Beracha Foundation
קרן אביעזר
קרן כלל - איי די בי
כלל תעשיות ומפעליה
חברת צ'ק פוינט
הגב' לאה חדד, ארה"ב
Leah Hadad, Washington DC, USA
אגודת אספני טלכרד בישראל
אי וי אקס ישראל בע"מ
חברת נטוויז'ן בע"מ
משרד החינוך - אגף שח"ר
שיקום שכונות "פת"
אשלים - ג'וינט ישראל

בחברה צריך להיות גבוה יותר משיעור עובדי השירותים. ארן קבל על היחס המתנשא שמפגינים עובדי שירותים כלפי עובדי ייצור וקיווה לשנות זאת באמצעות מערכת החינוך. לעמדתו היתה השלכה ברורה: רק חלק קטן של התלמידים יופנה לכיתות העיוניות וישגי תעודת בגרות. רוב תלמידי ישראל, בעיקר בני עיירות הפיתוח, יכוונו לכך שיהיו בעתיד פועלים טובים.

ארן רצה להחיל את רעיון ה"חינוך לעבודה" בראש ובראשונה ב"ישראל השנייה" ובאזורי המצוקה החברתית. הוא במידה רבה האחראי לעובדה שעשרות בתי-ספר מקיפים נבנו בעיירות הפיתוח ושהוקמו בהם בעיקר מגמות מקצועיות. חלק מהמקצועות שנלמדו במגמות המקצועיות לא התאימו כלל להתפתחות המשק במחצית השנייה של המאה העשרים. צמרת קובע כי העובדה שאין עד היום בית-ספר תיכון עיוני באף אחת מעשרות עיירות הפיתוח בישראל נובעת בראש ובראשונה מתפישת עולמו של ארן.

בכנס של "המועצה הציבורית לבדיקת המצב בחינוך התיכון" שנערך בחודש ביולי 1955, אמר ארן דברים שניכרת בהם תפישה סטריאוטיפית של עיירות הפיתוח: "יש במדינה גוף גדול אחד שבשבילו שאלת בית-הספר התיכון המקצועי או החקלאי היא שאלת חיים. אני מתכוון לאזורי הפיתוח, המאוכלסים רובם ככולם עולים חדשים. באזורים אלה הקמת בית-ספר תיכון אקדמי (עיוני) תחטיא את המגמה... יש מקום לתבוע מן המדינה, שהיא תקים שם על חשבונה בתי-ספר תיכונים מקצועיים-חקלאיים". בהזדמנות אחרת אמר ארן: "האם אנו מעוניינים להרבות את הנהירה לבתי-הספר התיכונים (העיוניים) מתוך ידיעה מראש שכעבור שנה-שנתיים ינשרו הרבה תלמידים, או שאנו צריכים להעמיד סכר בפני הנהירה החולנית הזאת? אני חושב שאנחנו צריכים להעמיד סכר... אני רוצה לכוון את הילדים האלה לאיזה דבר אחר, שהמדינה תוכל להפיק מזה תועלת. היא צריכה להפיק תועלת לא רק מכוח-האדם אלא גם מחולשת האדם".

ביוזמת ארן הוקמה "האגודה לקידום החינוך". ארן הורה לאנשיו לשדל תלמידים מעיירות הפיתוח שנחשבו "מחוננים" לצאת מבתיהם בעיירות הפיתוח וללמוד בפנימיות מיוחדות שהוקמו לשם כך בערים הגדולות. הפנימיה הראשונה על-שם בוואר בירושלים נוסדה בשנת 1964. בהמשך, בעיקר בשנות השישים והשבעים, נבנו פנימיות נוספות.

בשנת 1965 נחנכו בתי-הספר המקיפים הראשונים בעיירות הפיתוח. מאז, ממשיך צמרת, נחנכו בהן בכל שנה בתי-ספר מקיפים נוספים. עד תום כהונתו של ארן נבנו, או שנמצאו בתהליכי בנייה, כ-65 בתי-ספר

חוב בני-הנוער בישראל לא משיג תעודת בגרות

מוביליות חברתית וכלכלית בישראל היא כמעט בלתי אפשרית ללא תעודת בגרות מלאה, שהיא גם תנאי הכרחי לקבלה ללימודים אקדמיים. אף-על-פי-כן, בתחילת שנות התשעים – וכך, כמעט ללא שינוי גם היום – כשני שלישים מבני-הנוער בישראל לא השיג תעודת בגרות. רוב בני-הנוער שאינם משיגים תעודת בגרות מגיע מהיישובים הערביים, השכונות ועיירות הפיתוח. גם היום, ברוב השכונות ועיירות הפיתוח, שיעור הזכאים לתעודת בגרות מתוך קבוצת הגיל של בני 17 ומעלה נמוך מהמוצע הארצי (פחות מ-41 אחוזים בשנת 2000). ביישובים המבוססים, לעומת זאת, שיעור הזכאות לתעודת בגרות גבוה מהמוצע הארצי ומגיע ליותר מ-50 אחוזים.

להלן מספר דוגמאות, המתייחסות לאחוז הזכאים לבגרות מתוך קבוצת הגיל 17 ומעלה בשנת 2000:

ישובים מבוססים:
גבעתיים – 65%, רעננה – 61%, מכבים-רעות – 87%, קרית-טבעון – 68%.

עיירות פיתוח:
אופקים – 27%, לוד – 33%, שדרות – 33%, אור עקיבא – 30%.

מקיפים. בתום העשור השני למדינה, למדו בכל רחבי הארץ כ-125,000 תלמידים במוסדות שונים של החינוך העל-יסודי. כמחציתם למדו בתיכונים חקלאיים ומקצועיים. המחצית השנייה למדה בתיכונים עיוניים. בעוד התלמידים יוצאי ארצות אסיה-אפריקה היוו 50 אחוזים מכלל בוגרי כיתות ח' בבתי-הספר היסודיים בשנת 1968, חלקם בקרב מקבלי תעודת הבגרות היה פחות מ-20 אחוזים.

המאבק על קדמה שהחל בשנות התשעים ממחיש כמה מעט השתנה מאז שנות החמישים. גם בשנות האלפיים לא נעלמה החפיפה בין בית-ספר מקצועי לשכונות מצוקה ועיירות פיתוח, ולא כל תלמיד חופשי ללמוד היכן שירצה. המרחק בין תלמיד מהקטמונים לתלמיד משכונת רחביה נשאר גדול כמעט כמו שהיה בשנות החמישים והששים.

שתי מערכות חינוך נפרדות

הנתונים הסטטיסטיים, אומר סבירסקי בראיון ל"הארץ" ב-24.6.1997, יוצרים את הרושם כאילו כל בני הנוער לומדים במערכת חינוך אחת, שהאשכנזים מצליחים בה יותר מאשר המזרחים. אולם, זה אינו המצב. בישראל קיימות שתי מערכות חינוך נפרדות, אחת עיונית והשנייה מקצועית. לטענת סבירסקי, הפערים הגדולים הקיימים בתחום ההשכלה הגבוהה נובעים במידה רבה מחלוקת התלמידים כבר בתקופת התיכון למגמות לימוד עיוניות, שמובילות לתעודת בגרות באיכות גבוהה, ולמגמות לימוד מקצועיות, שרוב תלמידיהן אינם זכאים לתעודת בגרות. החסם העיקרי לתלמידים מזרחים הוא ה"הסללה", כלומר, הניתוב למגמות המקצועיות. מסלול לימוד טיפוסי של נער בשכונה או בעיירת פיתוח הוא המסלול המקצועי. מערכת החינוך של ימינו היא מערכת אנכרוניסטית, שמקורה בשנות הששים. בשנים אלה נוצרו מסלולי החינוך הנפרדים: בני הוותיקים הופנו למסגרות העיוניות שהובילו לבגרות, ובני העולים החדשים הופנו למסלול המקצועי. בכירי משרד החינוך טענו אז שהדבר החשוב ביותר הוא לדאוג לכך שילדי השכונות ועיירות הפיתוח לא יסתובבו ברחוב. הציפיות מהם היו נמוכות והן ממשיכות להיות נמוכות גם כיום. לאור זאת, אין כאן מירוץ של שווים, אלא מסלול עליון, לעומת מסלול תחתון.

מחקר מקיף, שנערך על-ידי הפרופסורים דב פרידלנדר וצבי אייזנבך מהאוניברסיטה העברית בירושלים

בכתבה ב"מעריב" שהתייחסה לנתונים בדו"ח מבקר המדינה, מוסיף ד"ר שלמה סבידסקי:

"היום מרבית יוצאי עדות המזרח, שהוגדרו כטעונוי טיפוח, לומדים במסלולים מקצועיים. כשהחליטו על הקמת בתי-הספר המקצועיים, הביאו במיוחד מומחים מאנגליה ושוודיה, ארצות שבהן מטרתם המוצהרת של בתי-ספר כאלה היתה לספק פועלים למשק. אצלנו, איש לא הודה בכך. חלפו 35 שנה, ואבד הכל על עידן התינוש הזה. היום מילת המפתח היא הייטק, הדורשת בוגרים בעלי חמש יחידות במתמטיקה ואנגלית. אלא שבמרבית המוסדות הטכנולוגיים לא משקיעים בלימודים תיאורטיים ברמה של חמש יחידות, וכך אנחנו מבזבזים את המשאב היחיד שיש לנו, בני האדם".

ופורסם ב"הארץ" ב-27.9.2000, מחזק את הטענה של קדמה. תוצאות המחקר מגלות כי הלימודים בתיכון עיוני הם המקנים לתלמיד את הסיכוי הרב ביותר לעמוד בבחינות הבגרות ולהמשיך לאחר מכן ללימודים אקדמיים. המחקר חושף פערי השכלה בולטים בין תלמידים אשכנזים, תושבי הערים הגדולות, לבין תלמידים מזרחים, תושבי עיירות הפיתוח. עורכי המחקר סבורים כי לו היו יותר בתי-ספר תיכון עיוניים בעיירות הפיתוח, היו פערי השכלה אלה מצטמצמים. לדבריהם, יש להצטער על כך שבעיירות הפיתוח לא חל מעבר מאסיבי יותר, ובשלב מוקדם יותר, מלימודים בתיכון מקצועי ללימודים בתיכון עיוני. עוד הם טוענים כי העובדה שאין בעיירות הפיתוח די תיכונים עיוניים היא אחד ההיבטים החשובים ביותר של המצב הכלכלי-חברתי הנחות באזורים אלה.

בישראל, שיעור התלמידים הלומדים במסלול מקצועי הוא גבוה מאד יחסית. לפי דו"ח מבקר המדינה ה-45 משנת 1995, ב-327 בתי-הספר שבהם מתקיימים לימודים בנתיב הטכנולוגי (החינוך המקצועי לשעבר) למדו בשנת 1994 כ-105,000 תלמידים בכיתות י"ב, המהווים 44 אחוזים מכלל תלמידי התיכון בישראל. במסגרות ההכשרה המקצועיות של משרד העבודה והרווחה למדו באותה שנה עוד כ-16,000 נערים בגילאי 14-18. מרבית התלמידים למדו בשלוש מגמות: מגמת מכונאות (19 אחוזים), מגמת חשמל/אלקטרוניקה (22 אחוזים) ומגמת מינהל (27 אחוזים).

מגמות נוספות של מסגרות ההכשרה המקצועית הן: נגרות, קוסמטיקה ועיצוב שיער, כלכלת בית, הנהלת חשבונות, שרטוט ועוד. מגמות הלימוד מקבלות כיום שמות אטרקטיביים, כגון "תיירות", "אמנות העיצוב", "טכנולוגיות תקשורת", "טיפוח החן", "אירוח ומשק" וכדומה. גם שמם של בתי-הספר התחלף: מ"בתי-ספר מקצועיים" הם הפכו ל"בתי-ספר טכנולוגיים". אולם, תלמידי בתי-הספר האלה זוכים בהם להכשרה חלקית, שאינה רלבנטית לדרישות שוק העבודה. רובם המכריע לא עובד אפילו יום אחד במקצוע שלמד. חלקם הגדול נשאר ללא תעודת בגרות ומסתפק בתעודת גמר חסרת משמעות. רק 20 אחוזים מכלל מקבלי תעודת הבגרות בישראל הם בוגרי המסלול הטכנולוגי. יתרה מזו, חלק גדול מהמקצועות בהם נבחנים תלמידים אלה לבגרות, כגון 9 יחידות לימוד בהנהלת-חשבונות, תיירות או עיצוב, אינם מוכרים כלל על-ידי האוניברסיטאות. לטענת מומחים ואנשי חינוך, בני הנוער במוסדות החינוך המקצועי משחיתים את זמנם במרדף אחר תעודות שאין להן ערך, ואינם זוכים בהשכלה שתאפשר להם להשתלב בלימודים באוניברסיטה או במכללות. במצבו

הנוכחי החינוך הטכנולוגי הוא כישלון: לא רק שהוא לא מייצר עובדים, הוא גם מקטין את סיכויי בוגריו "להתקדם בחיים".

דו"ח מבקר המדינה קובע כי הלימודים במסלול הטכנולוגי לא השתנו בעקבות השינויים בסביבה הטכנולוגית. המשק זקוק לפחות בעלי הכשרה מקצועית מעשית ספציפית, ויותר לבוגרי בית-ספר בעלי תעודת בגרות. גם התלמידים עצמם רוצים לסיים את לימודיהם כשבידיהם תעודת בגרות, וכך גם הוריהם. הדו"ח קובע כי 88 אחוזים מתלמידי החינוך הטכנולוגי רוצים תעודת בגרות מלאה, אבל המציאות מוכיחה שרק מעטים יזכו לכך.

על-פי הדו"ח, רק ששה אחוזים מבוגרי הנתיב הטכנולוגי פנו ללימודים במוסדות להשכלה גבוהה. המוסדות להשכלה גבוהה אינם רואים בהכשרה המקצועית, ואף לא בלימודים הטכנולוגיים, חלק חשוב מההכנה ללימודים גבוהים. הם מייחסים משקל רב ללימודים העיוניים במקצועות המדעיים.

תעודת בגרות - מפתח לחיים

המשמעות של נתונים סטטיסטיים אלה ברורה. רק מעטים מבני הנוער בשכונות ובעיירות הפיתוח יזכו לרכוש השכלה גבוהה, ובעקבות זאת רק מעטים מהם יזכו לאפשרויות תעסוקה במקצועות בעלי סטטוס גבוה.

"המחסומים הגורמים לכך שמרבית בני הנוער בישראל אינם מגיעים ללימודים אקדמיים מצויים בעיקרם לא בשערי האוניברסיטאות אלא בשלבים המוקדמים יותר של החינוך", קובע מרכז אדווה. בפרסום "מידע על שוויון" מאוגוסט 1997, נמנים מספר גורמים לכך: האחד - הנהגת הקבצות בחינוך היסודי ומסלולים מקצועיים בחינוך התיכון מיסודו מערכות ציפיות שונות ובלתי שוויוניות עבור מזרחים (שהם הרוב בשכונות המצוקה ובעיירות הפיתוח) ואשכנזים; השני - רמת תפקוד נמוכה של בתי-הספר היסודיים בשכונות ובעיירות הפיתוח; השלישי - בתי-הספר התיכוניים העיוניים, המכשירים את תלמידיהם לבחינות בגרות ברמה הגבוהה ביותר, מצויים בשכונות מבוססות. בשכונות ובעיירות הפיתוח, בתי-הספר הטיפוסיים הם מקיפים, דהיינו בתי-ספר המשלבים בתוכם מסלולים מקצועיים.

בתחום התעסוקה, קובע דו"ח של הרשות לתכנון כוח-אדם במשרד העבודה והרווחה, כי מיתון ואבטלה, בדומה לשגשוג כלכלי, אינם מתחלקים באופן שווה בין כל שכבות האוכלוסיה. הפער בין מזרחים ואשכנזים גדל ככל שהמצב הכלכלי נעשה קשה יותר. בשנים 1996-1998, שבהן סבל המשק ממיתון, עלה שיעור המובטלים בקרב ילידי אסיה ואפריקה ב-28 אחוזים, ובקרב מזרחים בני הדור השני ב-25.5 אחוזים. בקרב האשכנזים בני הדור השני, לעומת זאת, עלה שיעור האבטלה ב-6.4 אחוזים בלבד. "ההסבר העיקרי לתופעה", אומר בני פפרמן, מנהל הרשות לתכנון כוח-אדם, בראיון ל"הארץ" ב-25.2.1999, "הוא פערי השכלה בין הקבוצות השונות". בשנת 1997, היה חלקם של בעלי 16 שנות לימוד ויותר בקרב בני הדור השני של המזרחים כ-9 אחוזים. בקרב הקבוצה האשכנזית המקבילה, עמד שיעורם על 28 אחוזים. ככל שעולה רמת ההשכלה, כך שיעורי האבטלה נמוכים יותר. לדעת פפרמן, צריך הדיון על הפערים בחברה היהודית להתמקד בבני הדור השני, שנולדו בישראל והיו אמורים להינות מתנאים שווים. אולם גם כאן מתגלים הבדלים משמעותיים בין אשכנזים ומזרחים: שיעור בוגרי 8 שנות לימוד ומטה בקרב המזרחים בני הדור השני עמד בשנת 1997 על 13 אחוזים, לעומת 3 אחוזים בלבד בקרב האשכנזים. פפרמן מוסיף כי כאשר בודקים את הקשר בין שוק העבודה להשכלה, כדאי להתייחס גם לאיכות החינוך ולא רק למספר שנות הלימוד. "אנחנו יודעים שאיכות הלימודים שמקבלים תלמידים ממוצא מזרחי היא נמוכה יותר", הוא אומר, "12 שנות לימוד בערים הגדולות שווה הרבה יותר מאותן שנות לימוד בערי הפיתוח. אולי לא אוהבים כל-כך לשמוע את זה, אבל כשמתייחסים גם לאיכות הלימוד שמקבלים המזרחים, הפער בינם לבין תלמידים ממוצא אשכנזי גדול עוד יותר. הדרך הנכונה והקשה יותר לטפל באבטלה, שכמעט לא נוקטים בה היא לטפל בתחום החינוך, להרחיב את מעגל ההשכלה. מי שחושב שהפערים האלה יצטמצמו מעצמם, בלי להשקיע באופן מאסיבי בחינוך, משלה את עצמו. למעשה, בהתחשב ברמת ההשכלה של הדור המזרחי הנוכחי, קשה לי להאמין שאפשר יהיה לעשות את המפנה בדור הבנים בדרך מהירה".

“המזרחי מרגיש לא שייך”

מייסדי קדמה טענו שהאינטגרציה לא פתרה את בעיית איהשויון בחינוך. חלק גדול מתלמידי הפריפריה, אשר נשלח ללמוד בבתי-ספר אינטגרטיביים, לא “השתלב” ונשר. ברוב המקרים, מצאו עצמם התלמידים מהשכונות בהקבצות החלשות ביותר בחטיבות הביניים, ובהמשך הוסללו למסלולים מקצועיים בבתי-ספר מקצועיים או מקיפים. גם אותו מיעוט קטן שהצליח “להשתלב” ולהשיג תעודת בגרות, חש בניכור. הניכור נגרם בין השאר כתוצאה מהנתק בין סביבת המגורים של התלמידים, משפחתם וקהילתם לבין התרבות הדומיננטית בבית-הספר שבו למדו. חני מנשה, מורה בקדמה, מבקרת את מדיניות האינטגרציה: “אני מאמינה שאינטגרציה צריכה לבוא מתוך עמדה של שוויון וביטחון, ובפועל זה לא קרה. מה המטרה של האינטגרציה? האם המטרה שתלמידים מהשכונות יידמו לתלמידים מהשכונות המבוססות? ואז מה עם תחושת השייכות של תלמידים משכונות מצוקה?”. קלרה יונה-משומר אומרת בראיון ל“כל העיר” (1994: 23.9): “הרעיון של האינטגרציה מצוין, אבל הפרשנות גרועה. לוקחים חזקים וחלשים ומפגישים אותם. יש קבוצה שבאה בתחושה שהיא נחותה, וזה כבר מחסל את האינטגרציה. המזרחי מרגיש מתוסכל ולא שייך, ומי שמרגיש כך גם לא משתף פעולה. בסוף כיתה ט’ מעיפים חלק גדול מהתלמידים בחטיבת הביניים, אז מה המשמעות של האינטגרציה? מצדי שתהיה הפרדה בין התלמידים בתיכון שלנו לתלמידים בתיכונים אחרים, וששבצא ובאוניברסיטה תהיה האינטגרציה. שתלמידים מבית-הספר פת ומהתיכון שליד האוניברסיטה יגיעו עם אותה רמה – אז תהיה אינטגרציה אמיתית”.

“אינטגרציה לא מבטיחה שוויון”

בשנת 1969 יושמה הרפורמה במערכת החינוך בישראל. הרפורמה כללה שני חלקים. חלקה הראשון היה המעבר מחלוקה לשמונה כיתות בבית-הספר היסודי ועוד ארבע כיתות בבית-הספר התיכון, למבנה של שש כיתות בית-ספר יסודי, שלוש כיתות חטיבת ביניים ועוד שלוש כיתות חטיבה עליונה. חלקה השני של הרפורמה היה האינטגרציה. לאינטגרציה היו שתי מטרות עיקריות: האחת – להפגיש במסגרת הכיתה ולקרב מבחינה חברתית ילדים מרקע ומוצא שונה. השנייה – לצמצם פערים לימודיים בין תלמידים בעלי רקע כלכלי-חברתי שונה.

האינטגרציה והשיגיה היו נתונים במחלוקת ציבורית מאז כינונה, אולם פרות קדושות מתות לאט. בשנת 1994 עוררה פתיחת בתי-הספר של קדמה תגובות סוערות והתנגדות עזה מצד מגזרים רחבים בתקשורת, בקהילה האקדמית ובדרגים השונים של הממסד החינוכי, החל מפקידי בכירים וכלה ביועצים ומורים בבתי-ספר. מתנגדי קדמה ניסו להציג את מערכת החינוך בישראל כמערכת המבוססת על שוויון ואינטגרציה מלאים, ולאור זאת, את קדמה כתופעה המסכנת ערכים אלה.

כך למשל התבטאה בשנת 1994 דליה איציק, שהיתה אז מחזיקת תיק החינוך בעיריית ירושלים, בראיון למקומון “כל העיר” ב-23.9.1994: “אני חושבת שזו שערורייה בסדר גודל לאומי. זו סגרגציה [הפרדה] ונסיגה של חמישים שנה לאחור. כל אותם דברים שעמלנו למענם קשות, כדי ליצור קירבה תרבותית וחברתית, והנה באים, ובהינף יד רוצים לבטל אותם. אני נגד מערכות נפרדות. המלים הפרדה ומיון מפחידות אותי פחד מוות. האינטגרציה תרמה רבות להורדת המתחים החברתיים, ואילו הצעד שלהם יגרום לקיטוב חברתי”.

נסים סלמון, שהיה באותה התקופה מנהל מינהלת החינוך של עיריית ירושלים (מנח“י), אומר באותה הכתבה: “מי שצופה במגזרים הלא רשמיים ורואה את המאבקים הבין עדתיים והפלגנות, מבין את הנכס שיצרה האינטגרציה בעיר. אם מקימים בית-ספר על בסיס עדתי, מי יתקע לידנו שלא תהא קבוצה אחרת שתקים בית-ספר לילדים עם עיניים כחולות ושערות בלונדיניות?... היוזמה היא תעתוע שעומד לדרדר את החינוך בישראל הרבה שנים לאחור. זהו בית-ספר שעומד בניגוד מוחלט לערכים ציוניים-חברתיים שעליהם חונכת”.

אליהו גבאי, יושב-ראש ועדת החינוך של עיריית ירושלים, הודיע שיפעיל לחץ על העיריה כדי שזו תיאבק עד הסוף בבית-הספר. בראיון למקומון "ירושלים" ב-23.9.1994 הוא אומר: "עם בעיית הקיפוח יש להתמודד לא על-ידי בידוד עדות המזרח, אלא באמצעות שילוב שכבות חלשות עם שכבות חזקות. קדמה מחזיר אותנו לתקופת המעברות".

"להאשים אותנו בבדלנות זה שיא הציניות", משיב ד"ר שלמה סבירסקי באותו ראיון, "מערכת החינוך כיום היא הבדלנית. בתי-הספר היוקרתיים סגרו את עצמם בפני ילדי השכונות. ניסו לכפות את האינטגרציה על בתי-הספר האלו, ואם אתה בודק את שנות השבעים, אתה רואה אינסוף מאבקים של פוליטיקאים והורים נגד האינטגרציה. בסופו של דבר ב-40 אחוזים מהיישובים האינטגרציה לא הוחלה בכלל, ובמקומות שהחילו אותה יצרו מערכת בדלנית ומתנשאת של האשכנזים כלפי הספרדים. אנחנו רוצים בית-ספר טוב בתוך השכונה עם עדיפות לילדי השכונה, אבל אנחנו לא עושים מיון. זה בית-הספר הכי פתוח בארץ. אין שום בית-ספר שאומר שכל מי שבא נכנס, בין אם הוא מזרחי או אשכנזי". בראיון ל"דיעות אחרונות" ב-2.4.1996 הוא מוסיף: "האינטגרציה היא עבודה בעיניים. זהו תרגיל פוליטי של כאילו שוויון. האינטגרציה יצרה ברמה הרגשית תחושה שתיכון עיוני לא שייך לעיירות הפיתוח ולשכונות, אלא מזוהה עם שכונות צפוניות כמו רחביה, בית-הכרם וצפון תל-אביב. האינטגרציה כרעיון היא דבר נפלא. המימוש שלה הוא עבודה בעיניים. לא יתכן שבעיירות הפיתוח אין בית-ספר תיכון עיוני אחד אפילו, אלא רק תיכונים מקיפים".

ד"ר מיה חושן ממכון ירושלים לחקר ישראל טוענת במאמר שפורסם בכתב-העת "פנים" בשנת 2000, כי הרעיון ליצור שוויוניות בחינוך דרך יצירת מפגש בין ילדים מכל חלקי החברה בבית-ספר אחד אינו עומד בדרך-כלל במבחן המציאות. רשויות מקומיות הומוגניות שיש בהן אוכלוסיה חזקה מעדיפות לקיים מערכת חינוך עצמאית, מיוחסת וסלקטיבית, או לחילופין, ליצור שותפויות עם רשויות מקומיות קרובות הדומות להן. רשויות מקומיות שיש בהן אוכלוסיה חלשה יחסית מתקשות, לעומת זאת, לקיים מסגרת אינטגרטיבית, בגלל חלקה הקטן של האוכלוסיה החזקה בתחומן. רבות מהרשויות החלשות סובלות מ"דליפה" של אוכלוסיית תלמידים חזקה לבתי-ספר ברשויות חזקות יותר הסמוכות להן. "החלשים נחלשים, החזקים מתחזקים והאינטגרציה נעדרת", מסכמת חושן.

בכתבה שפורסמה במקומון "כל העיר" ב-11.3.1994 ועסקה בבית-הספר גבעת-גונן, מודגשת נקודה דומה:

הקהילה האקדמית שותקת

בזמן שגורמים רבים התקיפו את קדמה והציגו אותה כגוף עדתי ובדלני, המשיכו אלפי בני נוער מהשכונות ומעיריות הפיתוח להיות מוסללים שנה אחר שנה להקבצות הנמוכות בחטיבת הביניים המובילות למסלולים מקצועיים במקרה הטוב, ולנשירה מן הלימודים במקרה הגרוע. עד היום, חינוכם של רבים מילדי השכונות ועיריות הפיתוח "מופקד" בידיהם של רשתות טכנולוגיות כמו "אורט" ו"עמל". באותו הזמן, בתי הספר העיוניים המבוססים משגשים, ותקציבי ענק מוזרמים לבתי הספר העל-אזוריים "עוקפי האינטגרציה" ולבתי הספר הייחודיים (לטבע, אמנות, סביבה וכיו"ב). הורים חזקים, הנמנים בדרך-כלל עם מעמד כלכלי בינוני-גבוה ושמוצאם אשכנזי, הצליחו לבנות על בסיס המערכת הציבורית מערכות חינוך פרטיות למחצה. אלו הם בתי-הספר העל-אזוריים והייחודיים למיניהם, שהם למעשה מסגרות חינוך הומוגניות מבחינת אוכלוסיה ומעמד.

היכן היתה הקהילה האקדמית? ככלל, היא לא הביעה מחאה ולא תבעה הסברים על אחוזי הברגות הנמוכים בפריפריה ועל כך שבתי-הספר הטיפוסיים באזורים אלו אינם מכשירים את תלמידיהם ללימודים אקדמיים. במידה רבה, היתה האקדמיה בית-היוצר של התיאוריות שהנציחו את מצבם הנחשל של תלמידי השכונות ועיריות הפיתוח. מושגים כמו "טעונו טיפוח" ו"שיקום החשיבה" העניקו לממסד לגיטימציה להנהיג רמות שונות של הוראה לקבוצות שונות באוכלוסיה. השימוש במונחים אלה מעניק אצטלה של אובייקטיביות למושגים שהם בעצם פוליטיים במהותם ומנציחים את איהשויון. בעיני קדמה, לא מדובר בוויכוח אקדמי גרידא אלא <<

"רק ארבעה מתוך 70 ילדי הקטמונים, שהחלו את לימודיהם בבית-הספר גבעת-גונן, קיבלו תעודת בגרות. בית-הספר היוקרתי ברוח ערכי תנועת העבודה הוקם בקטמונים במטרה לעודד את האינטגרציה. עכשיו מתברר שרק 12 מתוך 70 תלמידים מהקטמונים, שהחלו ללמוד במחזור הראשון, סיימו את כיתה י"ב בשנה שעברה. רק ארבעה מתוכם זכאים לבגרות".

נתונים אלו הוצגו על-ידי מנהל פרויקט הרווחה בדרום העיר, יעקב יונה, בפני בכירים במשרד החינוך. על-פי הנתונים, עולה אחוז הנשירה של ילדי השכונה באופן דרמטי עם המעבר מבית-הספר היסודי לחטיבה העליונה. בעוד שבבית-הספר היסודי מהווים ילדי השכונה 70 אחוזים מתלמידי גבעת גונן, בחטיבה העליונה הם מהווים רק 10 אחוזים מהם. בישיבת הוועד המנהל של בית-הספר גבעת-גונן טען יונה, כי כל הכסף שהשקיע פרויקט הרווחה לטובת האינטגרציה בוזבז על האוכלוסיה המבוססת, ואילו ילדי השכונה נפלטו החוצה: "אני לא צריך את בית-הספר. אני אקח 6,000 שקל לכל ילד שכונה שלומד עכשיו בתיכון, ואשלח אותו ל'קידום' (מכון אקסטרני לבגרות), וכולם ייצאו עם בגרות".

יושבת-ראש הוועד המנהל של בית-הספר גבעת גונן, אלה שובל, טענה בתגובה כי יונה מביא נתונים חלקיים בלבד: "הרבה מהתלמידים שעוזבים אותנו הם לא החלשים ביותר. מדובר בילדים טובים שהולכים לפנימיות מקצועיות משום שהם רוצים לצאת עם מקצוע. כשהקמנו את התיכון, ביקשה ההנהלה לעשות גם מגמות מקצועיות שייתנו תשובות לחלק מהילדים, אך דווקא אנשי השכונה התנגדו, כי הם רצו בית-ספר יוקרתי. עכשיו הם באים ואומרים שלא משאירים את הילדים. דווקא אצלנו, להבדיל מתיכונים אחרים, יש מדיניות מפורשת שלא זורקים אף ילד בגלל ציונים. כל ילד שרוצה להישאר נשאר". היא מסבירה: "הכל מתחיל בתפישה מוטעית של האינטגרציה. מצפים שנקבל ילד שהוריו לא חיים את התרבות המערבית של בית-הספר ולא יכולים לעזור לו ונעשה נסים. צריכה להיות תמיכה שיטתית, ואת זה יעקב יונה לא מבין... בסופו של דבר, יש לאינטגרציה המון תוצאות שאינן קשורות לבחינות הבגרות, כמו רמת התייחסות לתכנים, צורות דיבור וויכוח ועוד".

גם בבית-הספר המקיף דנמרק שבקטמונים מתגלה האינטגרציה במערומיה. דבריה של מורה ותיקה בבית-הספר, בראיון למקומון "כל העיר" ב-23.9.1994, מעידים יותר מכל על הכישלון: "תלמידי 'לוריא' ו'מצדה' הם שיוצרים בחטיבה העליונה את כיתות י' 5 ו' 6 היוקרתיות. משם יוצאים התלמידים שמקבלים פרסי הצטיינות

<< בתפישות שמסלילות, שנה אחר שנה, אלפי תלמידים מקבוצה מסוימת באוכלוסיה למסלול התחתון של מערכת החינוך והחברה הישראלית. גם במקרה של קדמה, התגובה השכיחה בקהילה האקדמית שיקפה שמרנות רעיונית והעדפה להתגייס לשירות הממסד.

באוניברסיטאות. תלמידי 'פת' הם אלה שיוצרים את המסלולים המקצועיים עם התדמית השלילית". מנהל מנהלת החינוך בעיריית ירושלים (מנח"י), נסים סלומון, שהתנגד בתוקף להקמת בית-הספר קדמה בירושלים, הציע לעמותת קדמה לקבל עליה את הניהול של חטיבת הביניים של בית-הספר דנמרק. כך היה אפשר לשמר מבחינתו את האינטגרציה, ובה בעת לאפשר לקדמה להוכיח את יכולתה. קדמה סירבה. קלרה יונה-משומר הגיבה על כך: "זה כיבוי שריפות. ניסינו להסביר לו שאנחנו מציעים טיפול שורש. המשאב הכי חשוב בבית-הספר זה המורים, ולכן אנחנו משקיעים בזה הכי הרבה – בהכשרה שלהם, בתגמול, במתן אוטונומיה. שלא ירגישו כחלק מסרט נע. המשמעות היתה שהיינו צריכים לפטר את כל המורים בדנמרק. לא שאין שם מורים טובים, אבל אין להם אותה אידיאולוגיה שלנו".

לעומת ההתנגדות העזה שגילתה העירייה ביחס לקדמה, התברר שכאשר מדובר בעולים מרוסיה, תעודת הבגרות שלהם חשובה יותר מעקרונות האינטגרציה. בשנת 1994 אישרה מנח"י לפתוח בבית-הספר רנה-קסין שלוש כיתות על טהרת העולים מרוסיה. הלימודים ברוב המקצועות תוכננו להתנהל ברוסית, מספר "כל העיר" ב-12.8.1994.

לאורך תקופה ארוכה עמד לימינה של קדמה חבר-הכנסת בני בגין. בהמשך הצטרפו חברי-כנסת נוספים. דווקא בגין, שפעל יחד עם דליה איציק לשריון האינטגרציה בחוק, בירך על היוזמה להקמת קדמה וטען בראיון למקומון "כל העיר" ב-23.9.1994: "אני לא רואה סתירה בין קדמה לעקרונות האינטגרציה. האינטגרציה היא לא יעד לעצמו. היא צריכה לשרת כל תלמיד במיצוי יכולתו. האינטגרציה הוכשלה. הפסדנו שנים רבות, ואין סיבה שנמתין עוד עד שהיא תתוקן. אם יש קבוצה שטוענת שהיא יכולה להקים בית-ספר טוב, זו יוזמה מבורכת".

הפרופ' אמנון רובינשטיין, לשעבר שר החינוך, נתן בזמנו את ברכתו להקמת קדמה. הוא מספר בראיון ל"הארץ" ב-25.2.1997: "זמן קצר לאחר שנכנסתי לתפקידי כשר החינוך נתקלתי בד"ר שלמה סבירסקי, העומד בראש קבוצת מפגיני קדמה. הזמנתי אותם לשיחה ושמעתי את טענותיהם הקשות בנגות מערכת החינוך והפיגור הנמשך של המזרחים בתוכה. כבר אז ידעתי את הנתון החמור מכל: בחמש השנים 1988-1993 לא עלה שיעור מקבלי תעודת הבגרות מכלל אוכלוסיית בני 18 – פגיעה ברורה במעמד של יוצאי ארצות אסיה-ואפריקה. ד"ר סבירסקי הציע להקים רשת בתי-ספר עצמאיים, מנוהלים על-ידי משכילים

כיצד הגיע בית-הספר קדמה לשכונת קטמונים-פת

מאת שלמה סבירסקי

הרעיון היה פשוט, ממש בסיסי: חינוך טוב צריך להינתן לכולם.

במהלך כעשר השנים שקדמו להקמת קדמה נפגשנו, חברי וחברותי בארגון ה"ה (הוועד למען החינוך בשכונות ובעיירות הפיתוח, שמאוחר יותר התרחב גם ליישובים הערביים בארץ) ואנוכי, עם עשרות קבוצות הורים ברחבי הארץ, כשבפינו מסר פשוט ובסיסי זה: חינוך טוב צריך להינתן לכולם. מדינת ישראל נותנת חינוך לכולם, אבל היא אינה נותנת חינוך טוב לכולם. בהל"ה ניסינו לעודד הורים להתארגן ולפעול על מנת שילדיהם יקבלו חינוך טוב.

כמה שנים לפני הקמת קדמה כבר ביקשנו להקים מסגרות חינוך אלטרנטיביות. יום אחד הגיעו אלינו תלמידים מאור יהודה שזרקו מכיתה לבגרות, על ידי מנהל שחשש כי הם יורידו את שיעור המצליחים בבחינות. ארגנו להם מורות ומורים, בתוך המשרד של ה"ה, וראו זה פלא, הם ניגשו לבחינות והצליחו. בירושלים, בשכונת שטרן, ניהלה קלרה יונה-משומר, במסגרת ה"ה, מרכז למידה לתלמידי השכונה. והיו עוד ניסויים.

בשנים 1992 ו-1993 התחילו לדבר בארץ על פתיחת אזורי הרישום: הורים יוכלו לרשום את ילדיהם היכן שירצו, ולא יהיו מוגבלים עוד לבתי-ספר בשכונה. זה נשמע מפתה: הנה סוף-סוף פתרון לבעיה של אי-השוויון. אנחנו בהל"ה טענו שפתיחת אזורי הרישום רק תחריף את אי-השוויון: אם עד אז היתה המדינה מחויבת, לפחות באופן רשמי, להעניק חינוך שווה בכל מקום ומקום, הרי מעתה היא תוכל להסיר מעל עצמה את הלחץ ולטעון שכל <<

מזרחים בעלי מוטיבציה גבוהה, שתכליתם הבאת מירב התלמידים לתעודת בגרות.

"ההצעה היתה מהפכנית, והיה ברור כי קבלתה תביא למהומה ולהתנגדות מקיר לקיר. למרות זאת, אימצת אותה. מייד התחילה ההתקפה – בממשלה, בכנסת ובעתונות. מה לא נאמר – שקדמה היא חינוך לגזענות מזרחית, מכשיר לעקיפת האינטגרציה, התייפייפות של השמאלנים, ומה לא. אך הנימוקים בעד הקמת קדמה היו חזקים מכל החששות ומהדמגוגיה המזויפת.

"מדוע היה צריך להקים את קדמה? בראש ובראשונה חשתי צורך לשלוח מסר חד-משמעי לציבור המשכילים המזרחים כי יש מענה לדרישתם, כי מערכת החינוך אינה פוסלת גם רעיונות חדשניים כדי לקדם את המזרחים. ואכן מסר זה עבר כברק והביא עמו גל של יוזמות חינוכיות אחרות – כולן מושתתות על תקווה, על גאווה ועל הרצון לעשות משהו. אך היו גם סיבות פדגוגיות עצמאיות: קדמה הביאה עמה קבוצת מורים מוכשרים בעלי מוטיבציה גבוהה. היא פתחה בית-ספר בדרום-מזרח תל-אביב, שם נכשלו פתרונות אחרים. קדמה רצתה להכשיר את תלמידיה במגמה עיונית גבוהה כדי להביאם לפתחה של האוניברסיטה, נושא שבער בקרבי וראיתי בו את ייעודי העיקרי.

"לא ראיתי שום פגם בשימת הדגש על התרבות של יהודי המזרח, שאותה קידמתי גם בדרכים אחרות. לא האמנתי ב'כור ההיתוך' שבו הכל מתאימים את עצמם ל'שטאנץ' של תש"ח-פלמ"ח. כשם שעודדתי לימודי רוסית ואמהרית בקרב העולים החדשים, כך לא ראיתי שום פסול ביוזמה המזרחית הזאת. ישראל, בעיני, אינה מתיכה תרבויות אלא מערבת אותן בסלט רב תרבותי, שמגוון הניחוחות העולה ממנו הוא ישראל – מרתקת, אמיתית, אהובה."

פרופ' חיים אדלר, מי שעמד בראש בית-הספר לחינוך באוניברסיטה העברית בירושלים והיה מנהל המכון לאינטגרציה באוניברסיטת בר-אילן, התייחס בראיון ל"הארץ" ב-14.2.1995 למספר הנרשמים הנמוך לשנת הלימודים השנייה של בית-הספר קדמה בשכונת התקווה בתל-אביב: "אינני מופתע משיעור הבחירה הנמוך בקדמה. האוכלוסיה נבונה ומתנגדת לסגרגציה. אנחנו יודעים שגם בארץ וגם בעולם סיכויי ההצלחה החינוכית של בתי-ספר סגריביים קלושים ביותר, גם אם יש אידיאולוגיה שמנחה אותם. לא מספיק שאידיאולוגיה כזו תהיה אצל המורים – השאלה היא אם היא מפעמת בקרב הציבור, ואני טוען שהיא איננה".

בתגובה למתקפה של פרופ' חיים אדלר ושל אנשי אקדמיה אחרים על קדמה, כתב קובי גיסין, מנהלו

« אחד חופשי לבחור בבתי־ספר הטוב ביותר בסביבה. מה שלא סיפרו להורים הוא שאין הרבה בתי־ספר טובים, וכי ברגע שכל ההורים יבחרו בבתי־הספר הטובים המעטים, אלה יבחרו לעצמם את הטובים מבין המועמדים וכל השאר יישלחו חזרה למקום ממנו באו. במלים אחרות, במקום בחירה חופשית מצד ההורים עמדנו לקבל בחירה חופשית מצד בתי־הספר המבוססים.

רעיון פתיחת אזורי הרישום עשוי היה להיות מעשי אילו היו בתי־ספר טובים בכל השכונות. אזי יכולים היו תלמידים מכל השכונות לבחור מתוך בתי־ספר בכל שכונה ושכונה. אם לא ייעשה כן, טענו, תיצור פתיחת אזורי הרישום זרימה חד כיוונית, של תלמידי השכונות אל בתי־הספר המבוססים.

באותם ימים כתבתי מסמך ברוח זאת: במסמך הצעתי כי הממשלה תיקח על עצמה להקים, כצעד ראשון, וקודם לפתיחת אזורי הרישום, 15 בתי־ספר תיכונים עיוניים ברמה הגבוהה ביותר, ברחבי הארץ, 10 בשכונות ובעיירות פיתוח 5 רביישיבים ערביים. הצעתי שהמיון של בתי־ספר אלה יהיה ברמה של בתי־הספר הטובים בארץ, ושתכנית הלימודים תכלול, בנוסף על תכנית הלימודים הרגילה, גם את המורשת הקהילתית של תושבי השכונה או היישוב, וזאת כדי להגביר את הקשר של התלמידים והוריהם עם בתי־הספר, ובדרך זאת להגביר את סיכויי התלמידים להצליח.

בדיון שנערך בוועדת החינוך של הכנסת בנושא פתיחת אזורי הרישום, הצגתי את עמדתי נגד הפתיחה, וי"ר הוועדה דאז, אברום בורג, ביקש שאציג אלטרנטיבה. הצגתי את התכנית שלי. בורג התחייב להציג את התכנית בפני שרת החינוך דאז, שולמית אלוני.

שם זה נתקע. הלפו חודשים ולא שמעתי דבר. בינתיים התחלתי לעניין ברעיון אנשים <<

לשעבר של בית־הספר העל־יסודי הפתוח בראשון־לציון, את הדברים הבאים במוסף "חינוך אחר" של עתון "דבר" ב־7.3.1995: "כשאני שומע את הדברים המובאים במסגרת המתקפה הנוכחית על קדמה, מתגלה בכל עליבותה דלות חומר המחשבה מול העשייה בשטח, על כל קשייה. שוב ושוב מתגלה כי מול תרומתם האפסית כמעט של אנשי אקדמיה, שרובם לא לימדו מעולם בבתי־הספר, למערכות החינוך בארץ – קמות קבוצות מורים שעושות ומקדמות את החינוך: הם החלוצים, הם העושים חינוך. וכשמגלים קשיים – במקום טפחות על השכם והטיית כתף, הם מקבלים מן האקדמיה רק מקלות בגלגלים, העטופים בעטיפה מתקתקה של מילים דיפלומטיות מכסחות... נמאס כבר לראות את קברניטי האקדמיה בחינוך וגם ברפואה, מתנפלים בחימה אבל בהנאה על כל ניסיון חדש, יצירתי ושונה... ונמאס כבר לראות שכך הם נוהגים על מנת להצדיק ולקדם באופן ציני את רעיונותיהם מלפני 50 שנה, שנשלו ביישומם במערכת, ועמם נשלו גם 'רפורמות' למיניהן, המבוססות על רעיונות מיושנים אלו".

מראשיתה של מערכת החינוך הישראלית ננקטו יוזמות שונות לצמצום פערים בין תלמידים שגדלו ביישובים מבוססים לתלמידים שגדלו בשכונות עוני. אולם היוזמות הגיעו לרוב מאוחר מדי בחיי התלמידים וסייעו למעטים מדי. יותר מכל, היוזמות הללו לא שינו באופן מהותי את המנגנונים המוסדיים המנציחים את הפערים. בתפישה של קדמה, תיקון הכשל המוסדי יכול להיעשות רק על־ידי שינוי המדיניות הלאומית ובהפניית מרב המשאבים לשכונות ולעיירות הפיתוח. כלומר, יש להקים מערכות חינוך ברמה הגבוהה ביותר בתוך כל קהילה וקהילה. החזרת כוחה התומך של הקהילה לתרום לחיזוק הזהות והביטחון העצמי של בני הנוער.

בשנה השביעית לפעילותו של בית־הספר קדמה בירושלים, כתב חבר־הכנסת פרופ' אמנון רובינשטיין את הדברים הבאים במאמר שפרסם ב"הארץ" ב־14.9.2000: "הכוונות הטובות של שנות החמישים והששים לא התממשו במציאות הפלורליסטית של ישראל: האינטגרציה לא נכשלה, אך בתי־ספר לא־אינטגרטיביים כמו קדמה בירושלים בהנהלת קלרה יונה – הצליחו יותר מכל בית־ספר רגיל בקידום תלמידים חלשים".

« שהיו פעילים בנושא החינוך. עד מהרה התגבשה קבוצה של עשרות. כאשר החליף אמנון רובינשטיין את שולמית אלוני, הוא הצהיר על נכונות שקבוצה זאת תתחיל במימוש הרעיון. נרשמנו כעמותה, והתחלנו לפעול להקמת שלושה בתי-ספר – בירושלים, בתל-אביב ובבאר-שבע. בתום שנה של הכנה פתחנו שני בתי-ספר, בירושלים ובתל-אביב, ובתום שנה נוספת הקמנו בית-ספר שלישי, בקרית מלאכי. כידוע, בקרית-מלאכי נתקלנו בהתנגדות עזה של רשת אורט, שהצליחה להשפיע על הרשות המקומית. ההתנגדות נבעה אולי מהחשש שבית-הספר שלנו יאיים על המונופול שיש לרשת אורט ולרשתות המקצועיות האחרות על החינוך התיכון בעיירות הפיתוח. הרשות המקומית, שתחילה קיבלה אותנו בזרועות פתוחות, שינתה את עמדתה ובעקבותיה חל שינוי גם בעמדתו של משרד החינוך. משרד החינוך הוציא צו סגירה לבית-הספר בקרית-מלאכי. אנחנו התנגדנו ואף עתרנו לבית-המשפט. כתוצאה מכך אסר עלינו משרד החינוך מלחמה. בתוך העמותה פרצו ויכוחים פנימיים שרק החריפו את המשבר. בסופו של דבר נותר על תלו רק בית-הספר בירושלים.

ראוי לציין כי אורטו שופט מחוזי אשר ב-1995 פסק לרעת בית-ספר קדמה בקרית-מלאכי, פסק השנה (2001) לטובת בית-ספר דומה. ככל הנראה, ההבדל היחיד בין שני המקרים הוא שהפעם מדובר בבית-ספר שהוקם על ידי הורים מבוססים.

נחזור לירושלים. בעת שקלרה עסקה בגיוס הורים ובגיבוש צוות מורות ומורים, אני עסקתי בעיקר במשא ומתן עם מנח"י, במטרה לזכות בהכרה עירונית בבית-הספר. הרושם העיקרי שנוצר עמי מאותם ימים הוא ההתנגדות העזה לרעיון שלנו, כאילו היה בו כדי למוטט את הסדר הישן והטוב ששרר בירושלים מימים ימימה. כמובן שהיה <<

בית-ספר קדמה מחפש בית

כיצד הגיע בית-הספר קדמה לשכונת הקטמונים-פת? קלרה יונה-משומר מספרת: "מלכתחילה חשבנו על כמה אזורים אפשריים בירושלים – בקעה-תלפיות, עיר גנים וקטמונים-פת. נפגשנו – שלמה סבירסקי, חיה לויסדן ואני, עם בנימין ולר, שהיה אז מנהל האגף העליסודי במנח"י. בפגישה איתנו היה ברור לו שלא נפתח את בית-הספר, זה היה סתם דיבור בעלמא מצדו. אבל הוא סיפק לנו נתונים, ואמר מפורשות: 'המקום הכי קשה בירושלים מבחינת החינוך, שבו מנח"י הרימה ידיים, זה קטמונים-פת'. זו אחת הסיבות שהתעקשנו ללכת לשם. די מהר גם נוצר קשר עם קבוצת ההורים. אז הרגשנו שיש איזשהו עוגן והמשכנו להתגלגל קדימה.

"היינו ארבעה בצוות ההקמה בירושלים – מיכל כהן, חיה לויסדן, רפי בן שטרית ואני. אף אחד מאיתנו לא בא ממערכת החינוך. כולנו, חוץ ממיכל, היינו רווקים, אז היה לנו את כל היום והלילה. לא היה לנו אז משרד משלנו, אז היינו נפגשים אצלי במשרד או בקפטריה ומשם ניהלנו את כל העניינים. היינו יושבים ומתכננים מה צריך בשביל להקים בית-ספר. צריך מורים וצריך תלמידים. אז איך משיגים תלמידים מהקטמונים ופת? יצרנו קשר עם המתנ"ס המקומי בפת, שנתן לנו שמות של כמה הורים מוועד ההורים של בית-הספר היסודי פת. נפגשנו עם ההורים במתנ"ס, הסברנו להם על בית-הספר שאנו רוצים להקים. אני זוכרת את משה גמיש ששאל 'איך אני יכול להאמין לכך? כבר היו פה 'קרן קרב', והיו עוד הרבה אנשים ומוסדות'. אז מה שעשינו היה קודם כל להיפגש עם קבוצת ההורים אחת לשבועיים במתנ"ס בשעות הערב. היינו מדברים על חינוך, על הקבוצות, אפילו, על השאלה בגרות או לא בגרות, ועל מה שבית-הספר קדמה ייתן. התחלקנו לשני זוגות – חיה ואני, מיכל ורפי – ועשינו ביקורי-בית. עברנו בית אחר בית, דפקנו על הדלתות, ישבו שעה-שעתיים בכל בית וסיפרנו על בית-הספר שאנו רוצים להקים בשכונה. בעיקר דיברנו על כך שהילדים בקדמה ילמדו בבית-ספר עם בגרות עיונית והסברנו מה החשיבות של זה. כאשר התגבשה קבוצה ראשונית של הורים ותלמידים, התחלקנו בינינו – חיה ואני עבדנו עם ההורים, רפי ומיכל נפגשו עם התלמידים פעם-פעמיים בשבוע בשעות אחר-הצהריים ועשו איתם פעילויות שונות.

"עבדנו קשה כדי לגייס תלמידים. בנוסף לשיחות עם ההורים, הופענו בערוץ הקהילתי, וסיפרנו על בית-

הספר שיקום. הכנו פליירים ושמונו אותם בתיבות הדואר. תלינו פלקטים בכל מקום בשכונה. אני זוכרת שמנהלת בית-הספר פת היתה אומרת כל הזמן שקדמה זה בית-ספר שבכלל לא יקום.

"הרבה הורים שאלו איפה יוקם בית-הספר, האם יש מבנה, האם יש הכרה של העיריה. אמרנו שאין עדיין מבנה והעיריה עוד תיתן הכרה, אבל יש חזון ורעיון מגובש, ומקסימום – אם זה לא יצליח, תמיד אפשר לחזור לבית-הספר דנמרק. הסברנו להם שבחינוך אפשר לעשות שינוי – לא בכנסת ולא בשום מקום אחר. היו גם מי שלא קיבלו זאת. הם מטבעם אוכלוסיה חשדנית ובצדק. שיקום שכונות הבטיח לשקם ולא קיים. הבטיחו טיפוח ואין טיפוח. בכל זאת, לנו בחרו להאמין".

עם קבוצת ההורים מייסדי בית-הספר קדמה בירושלים נמנו, בין היתר, משה גמיש, ציפי משה, נחמה שריקי, איריס מזרחי-סרי, מיכל דביר, ולריו מלוש, מאיר דיין ואילנה אלמלם.

איריס מזרחי-סרי: "בשנת 1993 ביקרו בביתי רפי ומיכל והעלו את הרעיון של קדמה. הם סיפרו לי שבכל כיתה יהיו 25 תלמידים ותלמידות, יהיה קשר אישי עם כל תלמיד, ושחלק מרכזי בבית-הספר יהיה הנושא של זכויות וחובות. בראש ובראשונה הם אמרו שכל ילד יכול לעבור את בחינות הבגרות. זה נשמע לי יותר מדי ורוד. אבל זה שכנע. אמרתי שאם רק 50 אחוז ממה שהם מבטיחים יתגשם, זה עדיין יהיה בגדר חלום. האופציה שעמדה לרשותי היתה בית-הספר דנמרק, ואני הייתי ביקורתית כלפי דנמרק כיוון שלמדתי בו והכרתי אותו מקרוב. אז שאלתי אם יש לקדמה אישורים, הכרה של העיריה, ואיפה יהיה המבנה. אמרו לי שאין עדיין מבנה. אבל יהיה. גם הכרה של העיריה אין עדיין, אבל תהיה. למרות זאת, רשמתי את הילדה שלי לקדמה. אמרתי שאפילו במקרה הכי גרוע שהיא תפסיד שנת לימודים, זה עדיין יהיה טוב יותר מדנמרק.

אני זוכרת את המפגש שעשו להורים מהשכונה. ההורים יצאו מהופנטים כששמעו מה הזכויות שלהם בבית-הספר. לי היה ברור שהבת שלי תלמד בקדמה, אבל לשני, הבת שלי, היו התלבטויות, כי החברים שלה הלכו לדנמרק. בנוסף היה חוסר וודאות לגבי המבנה וההכרה של העיריה. אבל לנו ההורים היה רצון עז שהם יצליחו, אז שכנענו את הילדים ללמוד בקדמה. מה שעזר לשכנע אותה היה, שהיא ראתה שעוד חברים מהשכונה נרשמים לקדמה".

אב לתלמיד ממחזור א' של קדמה, מספר על המפגש הראשון עם אנשי קדמה: "היינו צריכים לשלוח את הבן לדנמרק והוא היה צריך לעבור את המסלול שלי. אני בוגר דנמרק, בן 45 כיום, מנהל עבודה במוסך.

<< בזה משהו, שהרי אם נצליח בגדול, נהווה איום על הסדר הישן, שלפיו התלמידים המבוססים לומדים במסלול העיוני והולכים לאוניברסיטה, ותלמידי השכונות לומדים במסלול המקצועי וכנסים מיד ל"אוניברסיטה של החיים". אבל מנח"י הלא היא מינהלת החינוך של ירושלים, ולא מינהלת המעמדות של ירושלים – אז למה ההתנגדות העזה? עד היום קשה לי להבין את זה.

מנהל מנח"י סירב לדון איתנו. פנינו אל סגנו, שהיה ממונה על החינוך העל יסודי. הלה הציע לנו רעיונות מרעיונות שונים – רק לא בית-ספר עיוני בשכונות. ראינו כי ממנח"י לא תבוא הישועה ופנינו אל ראש העיר. התברר כי אליו אי אפשר כלל להגיע. ניסינו להיעזר בעוזרו הקרובים, המוכרים כ"נציגי שכונות", אך ללא הצלחה. חברת כנסת שהיתה קודם לכן מחזיקת תיק החינוך בעיריה פטרה אותנו בהינף יד כשהיא כועסת על עצם הרעיון להקים בית-ספר עיוני, בשעה שהיא עמלה כה רבות להקים בשכונות ירושלים בתי-ספר מקצועיים.

לבסוף הצלחנו להשיג פגישה עם ראש העיר. התכוננו היטב – קלרה, שלושה הורים ואנוכי. בעת שהמתנו לפגישה הראתה לי אחת האמהות עמוד עתון ובו מודעת בחירות גדולה שבמרכזה תמונה של צעיר הקורא לכולם להצביע עבור מי שהפך להיות, בעקבות אותן בחירות, ראש העיר. התברר כי היה זה בנה הבכור של האם. "אגיד לראש העיר", לחשה לי, "שהבן הבכור שלי, זה שבמודעת הבחירות, לא סיים עם בגרות, ואני רוצה שהבן הקטן, שאותו אני רוצה לרשום לקדמה, כן יקבל בגרות". לשמע דברים אלה הרגשתי שהעניין סגור: עם קלף שכזה בידנו, אין ספק שראש העיר יסכים להקמת בית-הספר. אבל טעייתי: ראש העיר, שהגיע כשהוא מלווה במנהל מנח"י, הדיעע שהוא אינו מוכן לפתוח את בית-הספר באותה שנה. כאשר <<

« ביקשנו לדבר על לבו, הזעיף פנים, טען שאנחנו מרימים קול, אמר שעם אנשים לא מנומסים שכמונו הוא אינו מוכן לנהל כלל דיון – וטרק את הדלת.

כל אותה עת המשיכה קלרה בהכנותיה. גרעין ההוראה הלך והתגבש, וקבוצת ההורים היתה נחושה בדעתה לפתוח בדרך חדש עבור ילדיה. לא היינו מוכנים לסגת. בניסיון למצוא דרך לא רשמית אל ראש העיר, החלטתי להרים טלפון אל ח"כ דאז בני בגין. הופתעתי כאשר הרים את הטלפון בעצמו ולאחר שיחה קצרה הזמין את קלרה ואותי אליו. קיימנו איתו שיחה אחת בלשכתו בכנסת, ולאחר שהתרשם מרצינותנו, ביקש פגישה נוספת, בביתו. בני בגין ניהל עמנו את השיחה שאותה ציפינו לנהל עם מנח"י: הוא שאל על מטרותינו, על הרעיונות המנחים שלנו, על השיטות שלנו, על תכנית הלימודים, על הקשיים שאנו צופים. לאחר שיחה מעמיקה שארכה כשלוש שעות אמר שיתמוך ברעיון וידבר עם ידידו ראש העיר. ראש העיר לא נתרצה גם הפעם – אלא שעתה הרגשנו מספיק חזקים להמשיך בהכנות לפתיחת בית-הספר, מתוך אמונה שבסיועו של בני בגין, ההכרה בנו בוא תבוא בסופו של דבר היה זה מנכ"ל משרד החינוך שמצא את הפתרון הרשמי: מתוקף סמכותו החלטי כי בית-הספר, במקום שייהיה בתחום סמכותה של מנח"י, יהיה בתחום סמכותו של מחוז ירושלים של משרד החינוך. רצה הגורל ומנהל מחוז ירושלים באותם ימים היה מכר שלי משכבר הימים, והוא העניק לנו ללא היסוס את כל הסיוע הנדרש. ההכרה מטעם מנח"י הגיעה רק בשנה השנייה לקיומו של בית-הספר.

מדוע לא נשברנו בדרך, מול כל המכשולים וההתנגדויות? בתחילה היה זה בגלל כוח האמונה שלנו, של אנשי צוות ההקמה של קדמה. אבל <<

כשבאו אלינו הביתה והבטיחו לבן תעודת בגרות, האמת שלא האמנתי אבל אמרתי – מה כבר יש להפסיד? אני לא רוצה שהבן שלי יעבוד בעבודה שחורה, ואם יש סיכוי קטן אני הולך על זה. היום הבן שלי מחכה לבוקר כדי להגיע לבית-הספר. עד עכשיו הוא הצליח בכל בחינות הבגרות שהיו. כשאין מה להפסיד, הולכים עד הסוף, וזה מה שעשינו. אין רע במקצוע ביד, אני גם היום חושב כך, אבל יותר טוב מקצוע בשכל. כמעט לא האמנתי שהבן שלי מסוגל. הם רוצים חינוך מקצועי לבן שלי, גם אני רוצה, אבל ברמה הכי גבוהה שיש – היי-טק, לא פחות. קשה היה להאמין, כי מה כבר ייצא מילד שסיים את בית-ספר פת? בקושי למד, כל הזמן הוציאו אותנו מהכיתה, לא ידע את החומר, לא עשה מבחנים. אמרנו 'שווה לנסות, אין לנו מה להפסיד'. היום הוא לומד ומצליח, ועם הצלחות לא מתווכחים».

משה גמיש ניסה בזמנו ללא הצלחה להוציא את ילדיו מבית-ספר פת, כי בית-הספר לא היה מספיק טוב בעיניו ותלמידיו היו מנותבים באופן אוטומטי למסלולים המקצועיים של בית-הספר דנמרק. הוא מסביר: "שני הילדים הגדולים שלי למדו בבית-הספר דנמרק. המליצו לי לרשום את הבן שלי רפי למגמת מסגרות, ואני התעקשתי על מסלול עיוני. אז הזמינו אותי לשיחה עם היועצת ורכזת השכבה ולא הצליחו לשכנע אותי. הזמינו את מנהל בית-הספר וגם זה לא עזר. התעקשתי שרפי ילמד במסלול עיוני ונחשבת, לכן, להורה בעייתי. רפי מסיים עכשיו תואר ראשון באוניברסיטה העברית. לגבי הבת חני, רצו שגם היא תלמד במגמת כלכלת בית. לא הסכמתי, והיא למדה במסלול עיוני.

"ב-1993 באה חברת אנשים בראשות שלמה סבירסקי וסיפרו לי על קדמה, בית-ספר עיוני בשכונה נדלקתי. גם מתוך נקמה בדנמרק על שניסו לאלץ אותי לרשום את הילדים שלי למגמה מקצועית. כולם ידעו טוב ממני מה טוב לילד שלי. רצו רק החתימה שלי. אפילו לא ביקשו להתייעץ אתי.

"נפגשתי עם אנשי קדמה ארבע-חמש פגישות. בכל פגישה כזו עשיתי להם את המוות, הקשיתי ושאלתי מאיפה הביטחון שלהם, למה הם חושבים שהם המציאו את הגלגל וכהנה וכהנה. ברגע שהשתכנעתי, נרתמתי כל כולי לסיפור. הבנתי שהם אולי מטורפים, אבל כנראה שכדי לעשות מהפכה במדינה צריך להיות מטורף. חשבתי שזה טוב לשכונה וטוב לילדים בשכונה. שמעתי על כל מיני 'מצליחנים' מהשכונה, שהצליחו אולי בלימודים אבל הרסו להם את האישיות, והם הרגישו שהם מליגה ב' או ז'. תמיד הרגישו נחותים. חשבתי שכדאי ללמוד באווירה של השכונה, שגם ילמדו וגם יישארו גאים מאיפה שהם באו... מרגע שנרתמתי לעניין,

« מרגע שהתגבשה קבוצת ההורים הראשונית, הנסיגה, גם אילו רצינו בה, לא היתה אפשרית, שכן התקווה שעוררנו בלב ההורים הפכה למנוע רב עוצמה שהזיז את כולנו קדימה. אל הכוח הדל שלנו הצטרף הכוח של ההורים, שידעו לפתוח דלתות במסדרונות השלטון, להפעיל גורמים פוליטיים בשכונה, לסייע בגיוס הורים נוספים, להעלות נימוקים וצידוקים לפעולותינו, להפעיל את התקשורת, ועוד ועוד. מעל לכל הם הקסימו אותנו, ובעקבות זאת הם שינו את תמונת המצב: אם עד אז ביקשנו להקים בית־ספר תיכון עיוני בקטמונים פת כדי לממש את הרעיון של חינוך טוב לכל, הרי שמעתה ביקשנו להקים בית־ספר בשביל ההורים הללו.

במבט לאחור, כשאני נזכר באמונה והנחישות של ההורים המייסדים, קשה לי לעכל את הקלות הבלתי נסבלת שבה נשלחו עד אז ילדיהם של הורים אלה ושל אחרים כמותם ברחבי הארץ לבתי־ספר, או למסלולים בבתי־ספר, שאינם מובילים לבגרות. אני נזכר בביקור שקיימתי, מספר שנים לפני הקמת בית־ספר קדמה, בבית־ספר דנמרק, שקיבל באותן שנים את רוב ילדי פת והקטמונים. ממסדרון שבקומת הכניסה לדנמרק הצביע מארחי על הקומה התחתונה, שבה רוכזו אז המסלולים המקצועיים. החלוקה למעמדות היתה ברורה ולא נזקקה לשום הסבר: עליונים למעלה ותחתונים למטה, בלי כל ניסיון להסוות ולייפות.

שכונת קטמונים־פת אינה יחידה: עשרות אלפי בני ובנות נוער בכל רחבי הארץ מופרדים שנה אחר שנה, מי לקומה העליונה ומי לקומה התחתונה. ואנחנו איננו מצליחים לעורר בכל ההורים את מה שהתעורר אצל ההורים של קדמה, ואשר מרגע שהתעורר לא היה שום כוח בעולם שיכול היה לעצרו.

הפכתי לחלק מהצוות שמגייס. הופעתי בפני ההורים, נפגשנו עם פקידי עיריה וגם עם ראש העיר אולמרט. לקחנו רשימות של תלמידים וחילקנו את העבודה בינינו. הלכנו שני אנשי צוות והורה אחד לשכנע הורים נוספים”.

לומדים בכיכר העיריה

מסלול המכשולים שעבר בית־הספר קדמה בירושלים התחיל בחוסר ההסכמה של עיריית ירושלים להכיר בו. בשונה מעיריית תל־אביב, שהעניקה הכרה מיידית לבית־הספר קדמה בשכונת התקווה, עיריית ירושלים סירבה להכיר בבית־הספר החדש. משמעות ההכרה אינה רק ההסכמה עקרונית לקיומו של בית־הספר, אלא גם מתן תקציבים ומבנה. הפתרון שנמצא בשנה הראשונה לפעילות בית־הספר היה לכלול אותו בתחום סמכותו של מחוז ירושלים במשרד החינוך, ולא תחת סמכותה של מנח”י. הסדר זה לא פתר את הבעיה של הקצאת מבנה ומתן תקציבים שוטפים לבית־הספר. אנשי קדמה היו חייבים למצוא בעצמם מבנה לבית־הספר, ללא כל סיוע או מימון של העיריה.

קדמה שאפה לפתוח את בית־הספר בשכונת קטמונים או פת, בתוך הקהילה שאליה השתייכו רוב התלמידים. אולם לא נמצא מבנה מתאים לכך. משכנו הראשון של בית־הספר היה, אם כן, במבנה ששימש בעבר סניף בנק והיה ממוקם בבניין מגורים ברחוב יוסטמן בשכונת גילה. העמותה שיפצה את המבנה בכסף רב והסבה אותו לבית־ספר. התלמידים היו מגיעים לבית־הספר בהסעות מאורגנות שמומנו על־ידי העמותה. קלרה יונה־משומר נזכרת: “זה היה פעם איזה סניף בנק שהפך, במשך הזמן, למאורת סמים. שיפצנו את המקום, וכמו בבנק – היו עמודים באמצע הכיתה”.

אך בכך רק התחיל מסע הנדודים של בית־הספר. תושבי הבניין, שבו שכן בית־הספר החדש, הוציאו צו האוסר את פעולתו בשטח מסחרי. הם טענו לחריגה בבנייה וחלקם אף הביע התנגדות עקרונית לכך ש”בתוך שכונתם יפתח בית־ספר בעל תפישה גזענית”, כמצוטט בכתבה במקומון “ירושלים” ב־9.9.1994. שופט בית־משפט השלום, משה טלגן, קיבל את טענתם ונתן לבית־הספר ארכה עד ל־28 בספטמבר 1994 להפסיק את החריגה במבנה. למרות שהשופט לא הורה על סגירה מיידית של בית־הספר, העיריה לא הסתפקה בכך

**על תגובת ההורים למשכן החדש של קדמה, אפשר
ללמוד ממכתב ששלחה לעתון אלה גאולה, אם
לתלמיד בקדמה:**

כתושבת שכונות קטמונים פת שבית־הספר קדמה מיועד עבורן, אני רואה את התייחסות מנח"י לקדמה כדוגמה נוספת ליחס הפטרוני והמזלזל שנוקטות העירייה ומנח"י כלפי תושבי השכונות. אני גרה בשכונה ירוקה ושקטה בבניינים בני שתי קומות, שמונה דיירים בבניין, קרוב למרכז העיר ולקניון, אולם חסרים בה שירותים בסיסיים כמו דואר, קופת־חולים ובנק. מרכזי הקניות תוססים אך נמצאים במבנים רעועים משנות החמישים. עם בעיות כגון אלו אפשר להשלים, אך לא עם הבעיה הכואבת – חינוך.

גני הילדים עלובים, ילדי בית־הספר מוסעים לבתי־ספר באזורים יוקרתיים כילדי אינטגרציה ומתקבלים כלא־שווים. להורים יכולה להיות זירה מרווחת עם מרפסת גג ושתי מכוניות, אך עדיין הם מתקבלים כילדי קטמונים־פת.

על רקע זה הוקם בית־הספר קדמה, במטרה לתת חינוך שוויוני עם סיכוי אמיתי לילדי השכונות. לכן מקומם אותי שבית־ספר אוטופי כקדמה צריך להיאבק על משכנו. היחס המזלזל מתבטא גם בכך שבית־הספר מתחנן עד היום לקבל דו"ח של ביקור מפקחת בכירה בבית־הספר, שביקרה בבית־הספר בשנה שעברה (אולי בגלל שהיא יצאה שופעת סופרלטיבים על קדמה).

קדמה קם במגמה להכשיר את ילדי השכונות לבגרות ולאוניברסיטה. כדי שהילדים יוכלו להגיע להישגים, שומר בית־הספר על רף של 25 ילדים בכיתה, מורים אקדמאים ושיעורי העשרה בתוך בית־הספר. מנהלת בית־הספר ניהלה את המכינות לאוניברסיטה ולמדה את הצורך בעשייה חינוכית שונה מהמקובל, כדי שיותר ילדי שכונות <<

והוציאה במקביל צו האוסר על שימוש בנכס על־ידי קדמה. משמעותו המעשית של הצו היתה סגירה זמנית של בית־הספר.

קלרה יונה־משומר מספרת על היום הראשון ללימודים: "זה היה יום משונה. בבוקר היינו עם התלמידים, עשינו היכרות ודיברנו קצת על ציפיות ותכניות הלימוד. בצהריים הלכנו, שלמה סבירסקי ואני, לבית־משפט השלום, כי הוציאו צו סגירה לבית־הספר, ומשם הגענו ישר לבית־הספר לטקס הפתיחה.

"ערערנו לבית־המשפט המחוזי. הישיבה נקבעה לערב יום כיפור בבוקר. הגענו לבית־המשפט, אלי סעדון, עורך־הדין של העמותה, משה גמיש ואני. השופט חשין, שלעולם לא אשכח אותו, היה גדול. הוא הורה לבטל את צו הסגירה. נסעתי הביתה מאושרת. הודעתי על כך בטלפון לשלמה ולהורים והשמחה היתה רבה".

אולם, השמחה לא נמשכה זמן רב. עיריית ירושלים, או ועד הבניין בגילה, ערערו על פסק־הדין לבית־המשפט העליון על פסק הדין. ב־10 בנובמבר 1994 אישר בית־המשפט העליון צו בנינים, המורה להפסיק את פעילות בית־הספר קדמה בירושלים.

קלרה יונה־משומר: "ביקשנו מהשופט תאודור אור ארכה של שבוע כדי להתארגן למציאת מבנה חלופי. בסופו של דבר נשארנו במבנה בגילה שלושה־ארבעה שבועות נוספים עד שמצאנו בניין אחר. בזמן ששהינו במבנה בגילה מעבר לזמן שהוקצב על־ידי בית־המשפט, לקחנו – מורים ותלמידים – בריסטולים כהים והדבקנו אותם על כל חלונות הזכוכית, כדי שמבחוץ לא יראו אותנו ולא יגלו שאנחנו ממשיכים ללמד שם. ההסעות היו מגיעות בבוקר והתלמידים היו יורדים ונכנסים בשקט לבית־הספר. אם היה צורך לעשות קניות, התלמידים היו אוספים כסף, ושני תלמידים היו הולכים למכולת לעשות קנייה מרוכזת לכולם. לא יצאנו מהמבנה ללא צורך.

"היו כמה ימים שלמדנו בכיכר ספרא. שכרנו גם חדרים ולמדנו ב'בית־שמואל'. בחלק מהימים פשוט הפרנו צו של בית־משפט והמשכנו ללמד בתוך המבנה בגילה. אפילו לא אמרתי זאת לאלי סעדון, עורך־הדין של העמותה, כי אחרת הוא היה כועס. אבל לא היתה ברירה. לא היינו ישנים בלילות. לא ידענו מה נעשה בבוקר שלמחרת, לא ידענו אם נמצא מקום ללמוד בו, או נפר צו של בית־המשפט ונלמד בגילה".

כך תוארו הלימודים בכיכר ספרא בכתבה ב"דיעות אחרונות" (4.11.1994): "חמישים תלמידי בית־הספר התיכון קדמה קיימו אתמול את לימודיהם בכיכר ספרא בירושלים. התלמידים הגיעו לקרית העירייה עם ספרי

« יגיעו לאוניברסיטאות.

מאחר שבית־הספר נותן גיבוי לכל ילד, חזק כחלש, הגיע בית־הספר להישגים עם קבלות: ילדי כיתה ז' קפצו ארבע רמות במתמטיקה תוך שנה ורמתם כשל ילדי כיתה ח' בבתי־ספר הטובים בעיר.

כדי להתקיים, בית־הספר נאלץ להילחם בדעות קדמות, התעלמות וזלזול. לבית־הספר לא סופקו שירותים בסיסיים להם מחויבת העירייה כמו אב־בית ומשכן הולם.

מסיבות אלו אני כועסת. אני כועסת על הצורך במאבק כדי לקבל שירותים בסיסיים להם בית־הספר זכאי, שבמנח"י חושבים שהמקום הראוי לבית־הספר זה אזור התעשייה בתלפיות, בעוד שבית־הספר תל"י משכונת בית־זוג מוצנח לבית־הספר דנמרק. אני כועסת שבמנח"י עדיין מתייחסים לשכונות כטעונות טיפוח־קיפוח.

שאלתי היא – האם תושבי השכונות צריכים להכריז על מרד ארננה כדי שמישהו בעירייה יתייחס אליהם ברצינות וייתן להם שירותים בסיסיים המגיעים לכל תושב?

בכבוד רב,
אלה גאולה

הלימוד והמחברות, וצוות המורים קיים את השיעורים כסדרם".

מוטי גמיש, אז תלמיד כיתה ז'1, פנה לראש העיר, אהוד אולמרט, דרך העתון וביקש: "בבקשה ממך, תן לנו מבנה. אנחנו בית־ספר שרוצה להצליח ויש לנו תקווה שלכל אחד מאיתנו תהיה תעודת בגרות".

בעתון "חדשות" תוארו בכתבה מספטמבר 1994 הלימודים ב"בית־שמואל": "אחרי שבשבוע שעבר למדו תלמידי בית־הספר קדמה בכיכר ספרא ובאתרים מאולתרים אחרים, הם עברו השבוע לשתי כיתות לימוד ששכרה העמותה בבית־שמואל. התענוג הזה עולה 300 דולר ליום, ולדברי נציג ועד ההורים, משה גמיש, הם לא יוכלו לעמוד בנטל הזה עוד זמן רב". בכתבה מתואר גם הקשר בין אנשי קדמה לבין מנח"י, כפי שבא לידי ביטוי באותו השבוע: "בהפגנות הסוערות שערכו אנשי קדמה בשבוע שעבר הם טענו שנסים סלומון, מנהל מנח"י, שמתנגד לרעיונות העמותה, מטרפד סיוע עירוני לקדמה. אחרי הפגישה אמר סלומון שבכונת מנח"י לסייע לעמותה באיתור מבנה קבוע, אבל העירייה תסייע במימון רק בשנה הבאה".

קלרה יונה־משומר: "כולנו – מורים, הורים ותלמידים – היינו יחד בתקופה הזו. כל שבוע עשינו ישיבת חירום עם ההורים ועדכנו אותם במה שקורה. התלמידים היו גם מעורבים. סיפרתי להם כל הזמן מה קורה, והם היו מספרים בבית".

בית־ספר בתוך מוסך

בחודש דצמבר 1994 עבר בית־הספר למשכנו החדש ברחוב חרשי־הברזל באזור התעשייה תלפיות. באזור זה פעלו עד אז מוסכים בלבד.

קלרה יונה־משומר: "כשלמדנו בבית־שמואל, הלכתי לחפש מבנה, ומצאתי מבנה בתוך מוסך באזור התעשייה בתלפיות. אנשים פשוט לא הבינו איפה פה יכול לקום בית־ספר. אבל כשנכנסת פנימה, זה היה כאילו עולם אחר. המוסך היה אולם ענק עם תקרה גבוהה מאד, מרווח מבחינה פיזית. היו בו הרבה אולמות, כך שבנוסף לאולמות שהפכנו אותם לכיתות, אולמות אחרים הפכנו לחדר אמנות, מעבדה, קפיתריה, אולם ספורט, חדר מחשבים, ספריה. אולם אחד הפכנו לחדר אנגלית ועל הקירות כתבנו את כל אותיות ה־ABC. היה קור כלבים בחורף, למרות הכמות הגדולה של תנורים שהפעלנו. לא עשינו שיפוץ רציני כי העמותה

קדמה פונה לנשיא

ב-15 בנובמבר 1994, כמה ימים לאחר מותן פסק הדין של בית-המשפט העליון, המורה לסגור את בית-הספר, התקיימה הפגנת הזדהות ותמיכה בביכר ספרא, מול העירייה. נציגי קדמה דרשו שמנח"י תכיד בבית-הספר קדמה ותסייע בידו. בהפגנה השתתפו מורים, הורים, תלמידים ותומכי קדמה אחרים. כוחות המשטרה, ומואחר יותר גם כוחות משמר הגבול, נקראו לפזר את ההפגנה, שהוכרזה כלא חוקית. חלק מנציגי קדמה נלקחו לחקירה לתחנת המשטרה במגרש הרוסים, ושוחזרו לבסוף בערבות במקביל, שלחו תלמידי קדמה מכתבים לנשיא המדינה, עזר ויצמן, ובהם הם ביקשו את עזרתו:

לכבוד נשיא מדינת ישראל עזר ויצמן

שמי לירון בן ישי. אני בת 12.5, תלמידה בבית הספר קדמה. אנחנו צריכים את העזרה שלך כי העירייה לא נותנת לנו מבנה ויש לנו צו של בית משפט והדיירים נגדנו, ואנחנו מנסים להצליח ולהישאר כאן ושהדיירים יאהבו אותנו. ואנחנו עושים את כל המאמצים להישאר כאן ושייתנו לנו מבנה, ואנחנו עכשיו צריכים את עזרתך ושתהיה לצדנו, ושתהיה בבית-המשפט ותהיה בכל מיני מקומות, העיקר שנצליח.

לכבוד כבוד הנשיא,

אנו ילדי בית-הספר קדמה פונים אליך בבקשה. יש לנו בעיה. אנו פתחנו בית-ספר חדש בירושלים. המבנה שלנו קטן מאוד. אנו באים אליך בבקשה לנסות לעזור למצוא מבנה חדש וגדול יותר. העירייה נגדנו. אנו ארגנו עצומה ובה חתמו שכנינו שהם בעד בית-הספר. זאת הבעיה השנייה, חלק מהם נגד בית-הספר. הם טוענים שאנו מפריעים. <<

הוציאה את רוב התקציב על המבנה בגילה. במוסך צבענו בעצמנו, הורים, מורים ותלמידים את הקירות וקישטנו אותם. התלמידים מאד אהבו את המקום. היינו במוסך עד אוגוסט 1995".

בית-הספר קדמה עובר לצריף

בית-הספר קדמה שכן במוסך בתלפיות עד אוגוסט 1995 – סוף שנת הלימודים הראשונה. בחופשת הקיץ הודיעה העירייה שהיא תסייע במציאת מבנה.

קלרה יונה-משומר: "הפעלנו בשנה הזאת לחץ אדיר על ראש העיר, כולל פנייה לתקשורת. ואז, כמה דקות לפני מסיבת העתונאים שערך ראש העיר, התקשר אלי מנכ"ל העירייה והודיע לי שראש העיר הולך להכריז על מתן הכרה לבית-הספר. ואז הגיע מי שאחראי בעירייה על נושא המבנים, דוד בוחבוט. זה היה מזלנו הטוב שהוא היה האחראי בתקופה הזו. הוא בא למוסך כדי לראות איזה התאמות והשקעות צריך לעשות כדי להתאים את המוסך למסגרת של בית-ספר. כשהוא הגיע למוסך, הוא הזדעזע. הוא שאל: 'ילדים לומדים פה?' ואז הוא הציע לנו לעבור לצריף בשכונת פת. הוא אמר שהצריף יהיה זמני עד למציאת מבנה אחר, אבל אנחנו הבנו מהר מאד שכדאי לנו לעבור לשם, כי תקציב העמותה אזל במהירות ולא היה בטוח שנוכל לעמוד בתקציב ההסעות או בעלות של שכירת מבנה גם בשנה הבאה.

"בצריף היה צפוף מאד. לא היו מסדרונות. מהכיתה היו יוצאים ישר החוצה, לשכונה. לא היה מגרש. הצריף היה על תקן של גן-ילדים והיה בו ארגז חול וכדומה. בקיץ היה חם מאד. בחורף היה קר מאד וכל פעם שירד גשם – ויורד הרבה גשם בירושלים – היו דליפות של מים. למדנו שם ארבע כיתות, 85 תלמידים. ההורים נבהלו למראה הצריף. המוסך כבר היה בעיניהם הרבה יותר טוב. מה שעודד את ההורים היתה ההבטחה של העירייה שזה זמני. היינו בצריף, מספטמבר 1995 עד יוני 1996".

במאי 1996, תיאר "כל העיר" את הצריף בשכונת פת, ששימש את בית-הספר קדמה: "בית-הספר פועל בצריף קטן ודחוס שבקושי מכיל את ארבע הכיתות הקיימות. חדרי הכיתות קטנטנים וצפופים. חדר-המחשבים זעור ובהדרגה-מורים יש מקום לשני שולחנות וארבעה כסאות בדוחק. המבנה לא מבודד והוא קר ודחוס בחורף וחם ודחוס בקיץ. אין בבית-הספר ספרייה, אין חצר משחקים, אין אולם ספורט. אין מקום למעבדה

<< אנו רוצים להיות פה כדי "לשבור" את המחסומים שמציבה מערכת החינוך. כלומר, שלכל ילד וילד, מאיפה שיהיה, יש לו זכות לחינוך שווה. אנא התייחס למכתבי.

ראובן מלוש.

כבוד הנשיא עזר ויצמן,

שלום, קוראים לי מיטל ואני מבית־הספר קדמה. באתי לבית־הספר הזה כדי ללמוד. אנחנו התלמידים ממש עושים מאמצים רבים כדי שבית־הספר הזה יצליח.

לי האמת ממש אכפת מבית־הספר הזה ואני לא הלכתי לדנמרק כי שם התלמידים הם כמו במפעל. רוב התלמידים בדנמרק "מתקלקלים" ונראה לי דבר ראשון מסיגריות. החברה שם ממש מושפעת לרעה מגורמים שונים. אני לא רוצה להידרדר בלימודים וגם לא להידרדר מבחינה חברתית. אני חושבת שיש לנו את הזכות ללמוד וממש אני והתלמידים לא רוצים את הבעיות האלו. אני רוצה מאד לשמוע יום אחד על הצלחתו של בית־הספר קדמה ושכולם, כמובן, יתגאו בו. אנחנו באמת תלמידים טובים ולא מהרחוב. כל ההורים של כל התלמידים רוצים שילדיהם יצליחו. אני חושבת שכל התלמידים שבאו הנה זה בשביל להצליח בלימודים, להראות שאכפת להם וכו'. חוץ מזה, בני כמה אנחנו? 12? 13? אנחנו עדיין קטינים בשביל כל הבלגן הזה, לא? אנחנו ילדים שאכפת לנו מהעתידי שלנו, שאכפת לנו להצליח. מה אנחנו צריכים את כל הבלגן הזה? שצריכים להפגין? שנה אחת נהיה בבית־הספר הזה שבגילה. אין לנו כוונה להתנחל שם. מדוע הדיירים לא מתחשבים? זה ממש לא פייר!!! גם לנו התלמידים יש זכויות, לא רק לגדולים. אז לדעתי צריכים להבין אותנו, לא? אני ממש ממש <<

ואין חדרי מלאכה". כתוצאה מכך, נטען בכתבה, נפגע הדימוי של קדמה. "הילדים בשכונה צוחקים עלינו שאנחנו לומדים בצריף", הסכים מוטי גמיש, תלמיד כיתה ח'. קלרה יונה־משומר התריעה: "גם הורים שמתלהבים מהרעיון נרתעים כשהם רואים את המקום". שלמה סבירסקי הסכים: "מבנה כזה משדר מסר של ארעיות, של הרפתקה שאין לה המשך. בתנאי תחרות ושיווק של מוסדות לימוד, מבנה נוח, ספריה, חדר מחשבים משוכלל כמו שיש ב'דנמרק' הם בעלי משקל".

קדמה הופך לבית־ספר עירוני

קלרה יונה־משומר מתארת את השלב הבא בגלגוליו של בית־הספר: "לקראת סוף שנת הלימודים השנייה בקדמה, כאשר היינו בצריף, בלי שום תשתית אלמנטרית של תחזוקה וללא תקציבים עירוניים, קרא לי נסים סלומון, מנהל מנח"י, והודיע לי שהעיריה תתמוך בבית־הספר בתנאי שבית־הספר יהפוך לבית־ספר עירוני, דהיינו בית־ספר בפיקוח העיריה ולא בבעלות העמותה. כבר בפגישה זו סוכם, כי במידה וקדמה תסכים לכך, העיריה תהיה אחראית מן הבחינה המשפטית, ואילו קדמה תהיה אחראית על הצד הפדגוגי. העליתי זאת בפני העמותה וועד ההורים, ולמרות החששות הכבדים, הוחלט ללכת על זה. זו היתה תקופה קשה ביותר בקדמה. משרד החינוך הפסיק להזרים תקציבים לעמותה, בגלל הסיפור עם קרית־מלאכי, וכתוצאה מכך חלק גדול מהמורים, כולל אני, לא קיבלנו משכורות במשך שבעה חודשים. מחדש פברואר 1995 עבדנו בהתנדבות, וגם שילמנו מכיסנו את כל ההוצאות של בית־הספר – נסיעות, קפה וסוכר, ציוד משרדי וכדומה. היינו מביאים את רמי, בן־זוגי, וחברים אחרים בשביל לעזור בכל מיני תיקונים ולבצע מטלות שונות. ספקים היו מתקשרים כל הזמן וצועקים. זו היתה התקופה הכי קשה. מה שנתן לי את הכוח להמשיך היו התלמידים. התלמידים רצו להמשיך ללמוד בקדמה. הם נכנסו לתוך המחויבות של קדמה, הרגישו שהם בונים את בית־הספר ואי אפשר היה לאכזב אותם.

"למה העיריה החליטה להעניק לנו הכרה? לדעתי לבני בגין היתה תרומה במגעיו עם אולמרט. בנוסף על כך, אחרי שנתיים כבר היה שם לבית־ספר. זאת אומרת, ידעו שקורה שם משהו טוב. דברים עברו מפה לאוזן. היו אנשים שבאו לבקר בבית־הספר, כמו ד"ר אליעזר מרוכס, שהיה יושב־ראש המזכירות הפדגוגית, דמות

<< מקווה שאולי אתה תוכל לעזור לנו. טוב, פה אסיים את מכתבי אליך כבוד הנשיא עזר ויצמן ותודה רבה אם תוכל לעזור לנו.

ממיטל אמויאל, תלמידת בית־הספר קדמה.

לנשיא עזר ויצמן, שלום

אני מבית־הספר קדמה הנמצא בשנת הלימודים הזו בגילה בגלל שלא נמצא מקום אחר לשכן אותנו. השכנים לא מרוצים מהעובדה שאנחנו כאן ורוצים לסלק אותנו.

טיפחנו את המקום הזה כדי שלא יהיה מוזנח כמו שמצאנו אותו, ואמרנו לראש העיר אהוד אולמרט שייתן לנו מבנה, והוא לא אישר את המבנה שמצאנו.

אני רוצה ללמוד בקדמה בגלל שאם אתקל בבעיה בבית־הספר כלשהו, יעזבו אותי ולא יעזרו לי. בבית־הספר קדמה, אם אתקל בבעיה, יעזרו לי. בבית־ספר כלשהו אולי אני אוציא תעודת בגרות מלאה, אבל בקדמה מבטיחים לי תעודת בגרות מלאה. אם אתה יכול לתת לנו מבנה ולעזור, אז תעזור. כבוד הוא לי רב.

בברכה, מרום משה, תלמיד מבית־הספר קדמה.

לכבוד נשיא מדינת ישראל, מר עזר ויצמן, שלום רב,

קוראים לי רחלי חזי. אני תלמידה בבית־הספר קדמה. אני אוהבת את בית־הספר קדמה מאד. יש לנו בעיה והיא: שהדיירים לא מסכימים שיהיה כאן בית־ספר, אבל מר עזר ויצמן, אני רחלי חזי, לא מבינה דבר אחד: כשהיה פה "בנק לאומי" זה לא הפריע לדיירים? לזה בית־המשפט הסכים? אז אני מבקשת ממך מר עזר ויצמן: אנחנו <<

מאד נחשבת במערכת החינוך. בתקופה שבה הוא ביקר בקדמה, הוא ניהל את בית־ספר הגבוה להכשרת מורים. הוא התקשר ואמר: 'אני עוקב אחריכם מאז שאתם בגילה ואני מאד רוצה לבוא עם צוות שלי לבקר בבית־הספר ולראות מה אתם עושים. במהלך הביקור השארתי אותו ואת הצוות שלו לבד עם קבוצת תלמידים ויצאתי מהחדר. אמרתי לו שישאלו את התלמידים כל מה שהם רוצים. בתום הפגישה, הם באו אלי לחדר וחיבקו אותי ואליעזר אמר: 'את כל העזרה שאת צריכה, כל עזרה שתצטרכי, רק תבקשי'. הוא גם כתב לנו מכתב מאד מפרגן. אז דברים ככה לאט יצאו החוצה".

מכתבו של ד"ר מרוכס, מנהל בית־הספר לעובדי הוראה בכירים במשרד החינוך, מה־11 בפברואר 1996 הוא עדות להישג המרשים של בית־הספר קדמה: "בשם חברותי לצוות ובשמי, תודה מקרב לב על הביקור המרתק שהיה לנו בבית־ספרכם. בתנאים קשים ביותר ראינו מחנכים שעושים עבודה חינוכית אמיתית מתוך התלהבות, מסירות ואמונה בתלמידים. ראינו תלמידים שתוך שנה שופר הדימוי העצמי שלהם ללא היכר, הרוצים ללמוד, להשיג, להתקדם. ראינו תלמידים המתייחסים בכבוד אמיתי למחנכיהם כשותפים בוגרים, היודעים לבטא עצמם ולהיאבק על מקומם בחברה..."

קדמה עובר למבנה קבע

בשנת הפעילות השלישית שלו, יצא קדמה מהצריף בשכונת פת ועבר למבנה קבע, שבו הוא שוכן עד עצם היום הזה. המבנה נמצא במתחם משותף לבית־הספר המקיף "אורט ספניאן" ולבית־הספר היסודי פת, ברחוב בר־יוחאי בקטמון ט' – על גבול רחוב יעקב פת. בית־הספר ממוקם בין שורה של שיכוני רכבת ארוכים. כדי להגיע אליו, יש לחצות שטח ששימש פעם כגינה ציבורית, וכיום שולטת בו עזובה רבה.

קלרה יונה־משומר מספרת על המעבר למבנה הקבע: "בהתחלה זה נראה כמו לוקוס אמיתי. שתי קומות בתוך מבנה של אבן. החללים בתוך המבנה חולקו לכיתות עד כמה שאפשר. חלק חולקו בגבס. חלק מהכיתות הן רוחביות – המדרגות בחוף".

המבנה הנוכחי הוא הטוב ביותר מבין המבנים בהם שכן בית־הספר מאז החל בנדודיו. בשנה הראשונה המבנה היה מרווח ומספר הכיתות התאים לכמות התלמידים שלמדו בבית־הספר. עם זאת, אולם ספורט,

<< בצרה צרורה, תעזור לנו למצוא מבנה לבית הספר, תעזור לנו, למעננו התלמידים.

תודה, רחלי חזי.

לנשיא שלום רב,

אנחנו שני תלמידים מקדמה. בית הספר קדמה נמצא בשכונת גילה, מתחת לבניין מגורים.

הדיירים שבבניין רוצים לפנות אותנו מפני שהם לא מוכנים שיהיה שם בית ספר. אנחנו רוצים להיות פה רק למשך שנה אחת. בסוף שנת הלימודים זה נעבור למקום אחר (אנחנו בסך הכל שתי כיתות לימוד). לפני שהגענו למבנה הזה היה פה בנק, אבל לפי השמועה במשך תקופה ארוכה, המקום שימש כמקום מפגש של נרקוונים.

וכשבאנו לכאן ניקינו את השטח ואנו שומרים עליו. אנו מבקשים את עזרתך בשכנוע הדיירים שירשו לנו להיות כאן רק שנה אחת.

אנחנו בחרנו בבית הספר הזה דווקא כיוון שאנו מעוניינים ללמוד 12 שנות לימוד ובסופן לקבל תעודת בגרות מלאה בהצלחה כדי שנוכל לבחור עבודה שאנחנו רוצים.

נעים לנו בבית הספר הזה ויש לנו בו כל מה שאנחנו רוצים וכל האבזרים הנחוצים לנו להתקדם ולהבין.

אנו מבקשים שתמלא את בקשתנו. אנו מאחלים לך הצלחה בהמשך תפקידך כנשיא ומקווים שיהיה טוב.

בתודה: שלומי כהן ונסים אשורי.

מעבדה ומתקנים נוספים לא היו בו. במשך השנים מאז, עם הגידול במספר התלמידים, שברה העיריה מדי קיץ קיר נוסף הגובל בבית הספר הסמוך, אורט ספניאן, וסיפחה לקדמה כיתה או שתי כיתות נוספות. כיום, כולל בית הספר שש כיתות, מכיתה ז' עד י"ב. שתי כיתות נוספות משמשות כחדר מחשבים וספריה. בחלק גדול מן הזמן הן משמשות בפועל גם כחדרי לימוד. המבנה ממשיך להוות אס־כן בעיה מרכזית עבור קדמה. בית הספר אמנם שוכן במבנה אבן, אך אין בו, עד היום, חדרי מעבדה, אולם ספורט וכיו"ב. מספר כיתות הלימוד הקיים אינו מספיק לכל צרכי בית הספר. כאשר כיתות מתפצלות למגמות לימוד או לקבוצות קטנות, חסרים חדרים ללמוד בהם. לפעמים, בימי שמש, הפתרון שנמצא הוא לקיים לימודים על הדשא. בשנתיים האחרונות, לא הוסיפה העיריה אף לא כיתה אחת ובשל כך, בית הספר לא יכול להרחיב את מספר התלמידים מעבר למספר הנוכחי. לכן, קולט בית הספר בכל שנה 25 תלמידי כיתה ז' חדשים, המהווים כיתה אחת, המחליפה את כיתת י"ב שתלמידיה מסיימים את הלימודים.

לסטיגמה יש פנים מזרחיות

חוקרי חינוך רבים מייחסים את רמת ההישגים הנמוכה יחסית של תלמידי השכונות ועיירות הפיתוח לגורמים פנימיים כגון מאפיינים משפחתיים ותרבותיים. מושגים כמו "טעונוי טיפוח", או המושג החדש יחסית "תת־משיגים", ממשיכים לעצב את הדרך שבה רואה הממסד החינוכי תלמידים אלה. מעטים מייחסים את הכשלונות לגורמים חיצוניים, כמו איכות בתי הספר המקצועיים והמקיפים, איכות המורים ורמת הציפיות הנמוכה מהתלמידים. לפי התפישה של קדמה, אלה הם בדיוק הגורמים המייצרים בכל שנה מחדש דור של תלמידים שלא משיג תעודת בגרות.

קלרה יונה־משומר: "הסטיגמה על תלמידים מהשכונות ומעיירות הפיתוח הפכה לנבואה שמגשימה את עצמה, כמו אפקט הפיגמליון: תגידי לכל ילד שהוא לא מסוגל ולא יכול, ובסוף הוא יאמין. בסמינרים למורים מלמדים את פרנקשטיין ופזירשטיין, שמדברים על שיקום, על תרבות העוני ועל תרבות פרימיטיבית. הם יוצאים מנקודת מוצא שצריך לשקם. כשאומרים למישהו שהוא טעון טיפוח, אף אחד לא חושב שזה מבשר עליו טובות. המצב כיום הוא שהרוב המכריע של תלמידי השכונות מופנה למסלולים שאינם לבגרות, או

<< לאדוני הנשיא עזר ויצמן שלום רב!

...אנחנו התלמידים, צוות בית-הספר, המזכירות וההורים נאבקים על כך שבית-הספר קדמה יצליח ולפחות נישאר כאן במשך שנה אחת. אחריה נמצא מקום חלופי. למטרה זו אבקש ממך, אדוני הנשיא, שתעזור לי ולבית-הספר כולו. יום יום אנחנו נאבקים ורוצים שבית-הספר יצליח. צוות בית-הספר, ובמיוחד המנהלת, עושים לילות כימים בשביל להצליח, ואילו אנחנו התלמידים לומדים ומשקיעים בשביל זכויותינו, בשביל להראות שגם אנחנו חשובים בעניין הזה. בעצם, אדוני הנשיא, אנחנו מטרת המאבק. מכיוון שאתה במרכז של ענייני החינוך, אבקש ממך שתעזור לנו לפחות במשך שמונת החדשים לפני חופשתנו הגדולה. אדוני הנשיא, קדמה זוהי מטרה ללמידה. איננו רוצים בעיות כגון אלו. בכוננתנו ללמוד ולהשקיע ואני מקווה שאתה תעזור לנו בכך. כי בסך הכל (כך אני חושבת) כל תלמיד ותלמיד חולם להיות עורך-דין, איש עסקים וכדומה. אך לכל זאת צריכים להשקיע וללמוד וזה מסלולנו. אנו מתכוונים להילחם בכל דרך שהיא על מנת להשיג את מבוקשנו. קדמה זהו בית-ספר חדש וזו רק התחלתו. מכיוון שאנחנו הדור הראשון של קדמה ולכן אנחנו נלחמים. סיבה זו היא מפני שבאנו לקדמה בשביל להצליח בתדמיתנו ובחינוך. אז בבקשה ממך אדוני הנשיא – עזור לנו כי בסך הכל קדמה זו מטרה להצלחה של כל תלמיד ותלמידה.

בתודה, סיון גנון, תלמידת ז'2, קדמה.

<<

לבגרות שאינה מאפשרת השכלה גבוהה. מבין הנותרים, רק בודדים מסיימים. המטרה שלנו היא קודם כל לשנות את הנתון הזה.

"בית-הספר קדמה בא לשבור את הציפיות שיש למערכת ולממסד, ושלצערי הרב חלק מתושבי השכונות הפנים אותם, שילדים שגרים בשכונות מצוקה אינם יכולים באמת להגיע לתעודת בגרות ולאוניברסיטה. ואפשר לראות זאת בנתונים הסטטיסטיים. מספיק לדעת את מקום מגוריו של התלמיד כדי לנבא את המסלול שהוא יצעד בו. קדמה מבוסס על האמונה שכל תלמיד יכול להוציא תעודת בגרות, לא משנה איפה הוא נולד ומה מוצאו. תלמידים מהקטמונים יכולים להוציא תעודת בגרות באותה מידה כמו תלמידים מבית-הכרם. מה שצריך לשנות זה את התנאים החיצוניים – בית-ספר עיוני במקום מקצועי – ואת הציפיות של מורים שבאים עם תפישות סטריאוטיפיות לגבי התלמידים ולגבי היכולת שלהם".

מייסדי קדמה הבינו כי במבנה הקיים של מערכת החינוך אין לתלמידי השכונות סיכויים גדולים להצליח. מה יעשה משרד החינוך עם המערכת הענפה שהוא הקים במשך עשרות שנים בפריפריה? מה יעלה בגורלן של רשתות טכנולוגיות כמו "אורט" ו"עמל"? מה יקרה לדיסציפלינות שלמות באקדמיה, שנסמכות על קיומו של שוני כביכול בין התלמידים? לפי התפישה של קדמה, מערכת החינוך בשכונות ובעיירות הפיתוח לא תשתפר אלמלא ייטלו בני הקהילה ובנותיה את האחריות לכך. לכן, חלק גדול מצוות המורים בקדמה, ובראשם המנהלים, הנם משכילים ממוצא מזרחי, שיש להם זיקה לקהילות בשכונות ובעיירות הפיתוח.

לפי תפישת העולם של קדמה, גם תכניות הלימוד צריכות לקיים זיקה ישירה לתרבות ולקהילה שאליה משתייכים התלמידים. כך גם הבחירה למקם את בית-הספר בתוך הקהילות עצמן משדרת מסר ברור: הקהילות בשכונות ובעיירות הפיתוח זכאיות למוסד חינוכי שיבטיח את עתיד ילדיהן, בדיוק כפי שקורה ביישובים המבוססים.

בקדמה לא עושים סלקציה בין תלמידים "חזקים" ל"חלשים". בית-הספר קולט בתחילת כיתה ז' את בוגרי כיתה ו' המבקשים ללמוד בבית-הספר ללא מבחני מיון וללא קשר להישגיהם הקודמים. הדבר נעשה מתוך אמונה שאפשר וצריך לעצור את הנבואה השלילית המגשימה את עצמה וגורמת לשחזור כשלונותיהם של התלמידים מהשכונות ומעיירות הפיתוח.

עקרונות אלה של צדק ושוויון, אשר הנחו את מייסדי קדמה, שימשו את מתנגדיה כדי לתקוף אותה. גם

« לכבוד הנשיא עזר ויצמן, שלום!

...אני וכל התלמידים כאן שיושבים וכותבים אליך מכתבים, באמת רוצים להראות עד כמה אנו רוצים ללמוד. וגם אני יודעים שאתה קשור לחינוך ובוודאי לא תהיה שמח לשמוע שרוצים להשביטנו ולא רוצים לתמוך בנו, וזה קצת מעציב שבשום מקום כמעט אף אחד לא רוצה בנו ולא מעוניין לשמוע מאיתנו, חוץ מהורינו ומצוות בית-הספר שלנו. הייתי מודה לך מקרב לב אם היית שם יד ועוזר לנו לקיים את בית-הספר משום שאנו בסך הכל תלמידים ולא מבוגרים שצריכים להיאבק לקיום בית-הספר. וזה לא בסדר שכמעט אף אחד לא מעוניין בנו ואני מקווה שאתה תהיה זה שיתמוך ויעזור לנו.

בתודה, זריזי אורנית, תלמידת בית-הספר קדמה

לכבוד אדוני הנשיא עזר ויצמן,

....בחרתי בקדמה מפני שזה בית-ספר תיכון שכונתי שעושה רושם טוב וגם בגלל שמשדר החינוך לא מתייחס לילדים בשכונות הקטנות יותר או שכונות מצוקה, כי הם קבועי שמי שגר בשכונה קטנה או שכונת מצוקה אז אין לו יכולת ללמוד כמו ילד רגיל. ולפי דעתי, זה לא נכון, מפני שיכול להיות ילד שגר בשכונה מצוקה ויש לו יכולת יותר מילד שגר בשכונה יוקרתית. וזה לא נכון שילד משכונה יוקרתית יש לו יותר שכל מילד משכונת מצוקה או שכונה קטנה יותר. יש אנשים בשכונות לבית-ספר קדמה שרוצים לסגור את בית-הספר שלנו כי לדבריהם זה מפריע להם. אבל זה לא נכון, כי רוב הזמן כמעט אנו בתוך בית-הספר ולומדים ולא מרגישים אותו...

בתודה רבה, רועי חזן מבית-הספר קדמה <<

בתל-אביב וגם בירושלים הוצגו בתי-הספר של קדמה כ"בתי-ספר לחלשים", "בתי-ספר למזרחים" ועוד. סטיגמות ביחס לתלמידים מזרחים המשיכו לשמש כאמצעי לדחיקתם אל השוליים.

העיסוק האובססיבי במרכיב "המזרחיות" בקדמה הסיט את הדיון מהמסר של בית-הספר ומהעובדה שלתלמידי השכונות שרוצים ללמוד בבית-ספר עיוני אין אלטרנטיבה אמיתית. קלרה יונה-משומר נוגעת בנקודה זו בראיון למקומו "ירושלים" (23.4.1999): "קדמה זה לא בית-ספר למזרחים. זה בית-ספר לילדי השכונה בלבד, והאוכלוסיה פה היא ברובה הגדול מזרחית. זו עובדה. אם נשאר מקום פנוי בבית-הספר, אנחנו מקבלים גם תלמידים אחרים. לומדים פה תלמידים מעיר-גנים, משמואל הנביא ומרחביה".

שלמה סבירסקי מרחיב בראיון ל"הארץ" (2.3.1997): "מאז שעשינו את צעדנו הראשון ונודע כי חלק גדול מן המורים והמנהלים הם מזרחים, וכי קהל היעד המרכזי הוא ילדים בשכונות ובעיירות הפיתוח, הגיבה מערכת החינוך במעין רפלקס מותנה ופסקה: 'אלה לא בתי-ספר מהפכניים, אלא בתי-ספר ל'מופרעים'. שהרי כך מגדירים רבים במערכת את תלמידי השכונות. זה מה שעבר מפה לאוזן בבתי-הספר היסודיים בסביבה: מן המפקח למנהלת, מן המנהלת ליועצת, מן היועצת למורה, מן המורה להורים. הורים יודעים בדיוק מה הם רוצים: בית-ספר טוב, שיבטיח את עתיד ילדיהם. הם לא נרתעים מחדשנות ורדיקליות ובוודאי לא ממזרחיות. גם לא האשכנזים שבהם. הם נרתעים מן התיוג השלילי שמערכת החינוך מבקשת להדביק לבתי-הספר של קדמה. הקלות הבלתי נסבלת שבה מצליחה מערכת גדולה להתבצר מאחורי דפוסי פעולה המשמרים את אי השוויון, והטבעיות שבה מועלות כאילו מאליהן הדעות הקדומות הן תמצית סיפור ההתנסות של קדמה עד כה. סיפור זה, כמובן, אינו בעיה פרטית של קדמה, אלא בעיה של החברה הישראלית, מאה שנים לאחר שהרצל הגה את הרעיון בדבר חברה שבה יהודים לא יידעו עוד אפליה. כדי להיאבק בכך נדרשים כמה דברים: למשל – אורך נשימה, למשל – תמיכה מאסיבית של המערכת, למשל – שרי חינוך אמיצים באמת".

בירושלים, למשל, יעצה מנהלת בית-הספר היסודי "מצדה" בקטמונים לבוגריה, תלמידי כיתות ו', לא להירשם לקדמה. היא רמזה שמדובר בעצם בבית-ספר לחינוך מיוחד.

קלרה יונה-משומר: "בשנה השנייה היה עוד יותר קשה לגייס תלמידים, כי אז כבר מנהלות ויועצות של בתי-הספר היסודיים פשוט הפחידו את התלמידים. זה היה מסע הכפשה והפחדה נורא ואיום. יש אפילו

<< לכבוד הנשיא עזר ויצמן,

...על מה הם סוגרים את בית־הספר? אני הייתי מאד רוצה שבית־הספר הזה יישאר כמו שהוא עכשיו מפני שאני אוהבת אותו. על מה הם כל כך מתווכחים? מה עשיתם להם שהם ככה איתנו? תראה איזה בלגנים נהיה לנו עכשיו: רוצים לשים אותנו עכשיו באוהלים? למה??? מה גרמנו להם? אנחנו ילדים שלא מוזקים כלל. בוודאי ובוודאי השכנים לא היו רוצים שילדיהם יזרקו ככה לרחובות. אנחנו אוהבים את בית־הספר שלנו...

אנחנו בני־אדם בדיק כמו כולם ולא היינו רוצים להיזרק לרחובות ואנחנו בסך־הכך רוצים להמשיך ללמוד ולא להידרדר כמו ילדים מהרחובות שלא לומדים. אני רוצה להמשיך ללמוד, וללמוד עד שאגיע לסוף הברגיוות. אני מאד מקווה שהבנת טוב.

כי בחיים שלי עדיין לא ראיתי בית־ספר כזה. איזה מאמצים הם עשו כדי שבית־הספר ימשיך ושהתלמידים ימשיכו ללמוד כמו בהתחלה. כאן אני מסיימת את מכתבי בשלום אליך ורוצה ומקווה שאת עזרתך נוכל להשיג מהפתק הזה.

תודה מראש, סיון לוי, תלמידת קדמה.

לכבוד נשיא מדינת ישראל, מר עזר ויצמן

... באנו לכאן במטרה אחת: בשביל ללמוד, להוציא תעודת בגרות וללכת לאוניברסיטה. ולא להפריע לדיירים או לשחק.

בית־הספר שלנו מאד קטן. בסך הכל 50 תלמידים, מנהלת אחת מקסימה, מזכירה אחת נהדרת וכמה מורים נחמדים...

מיטל אלבו, תלמידת כיתה ז בקדמה.

<<

תכתובת שהתלוננתי על מנהלת בית־הספר. הלכנו לביקורי־בית כדי לגייס תלמידים – צוות של מורה, הורה ותלמיד. מוטי ועוד תלמיד היו אתי באחד הבתים שלמד בו תלמיד מבית־הספר הזה. ואז אמא של התלמיד סיפרה לנו שהילד נרשם לקדמה אבל אז המנהלת קראה לו לחדרה ואמרה לו: 'קדמה זה בית־הספר לעבריינים, למופרעים, לפושעים, למפגרים. לא לרמה שלך. מה, אתה רוצה לגמור את עצמך? זה לא מתאים לך'. התלמיד הזה הביא חברים נוספים מאותו בית־ספר שסיפרו סיפור דומה. הוצאתי מכתב ב'תפוצת נאט"ו' – לעירייה, למשרד החינוך ולתקשורת. מנהלת בית־הספר התקשרה אלי. מה שעניין אותה היה למה הוצאתי מכתב לכל־כך הרבה מכותבים".

משה גמיש מספר אף הוא על התגובות הראשונות לבית־הספר: "התגובות שהיו מסביב, ובמיוחד של אנשים מתוך מערכת החינוך, היו כאלה מגעילות וקיצוניות, וחשבתי שזה נובע רק מפחד. פחד שאנחנו צודקים. כמו למשל מורות של כיתות ו' שהטיפו לתלמידים שלהם לא ללכת לקדמה מכיוון שזה בית־ספר ללקויי למידה ולתלמידים שאין להם סיכוי. פגעה בנו מאד הסטיגמה על בית־הספר. בתוך תוכנו זה פגע בנו, כי לך תוכיח שאין לך אחות, למרות שכלפי חוץ ביטלנו את דברי ההסתה נגדנו".

שש שנים לאחר הקמת קדמה, נשאלו תלמידי המחזור הראשון על הדימוי של קדמה. חלק מהתלמידים סיפרו שהם עדיין שומעים דברי גנאי על בית־הספר: "אנחנו כל הזמן צריכים להסביר להם מה זה קדמה, ושזה לא כמו שהם אומרים". התלמידים ייחסו את קיומה של הסטיגמה, לעובדה שבית־הספר לא עורך מיון ולא מקיים מבחני קבלה לתלמידים המבקשים להתקבל אליו בכיתה ז'. לדעתם, העובדה שבית־הספר מקפיד על עיקרון הקבלה ללא מיון תמשיך לגרום לאנשים לחשוב שקדמה הוא בית־ספר לתלמידים חלשים. תלמידים אחרים טענו, לעומת זאת, שהמצב היום שונה: "במיוחד היום כשיש תוצאות, אנשים הבינו שטעו".

בתכנית "קלפים פתוחים" בערוץ 1, סיפרה רחלי חזי, תלמידת מחזור א': "בבית־הספר קדמה יש שוויון ואין בו קיפוח. אומרים עליו שהוא בית־ספר למזרחים וזה לא נכון. קדמה הוא בית־ספר גם למזרחים וגם לאשכנזים. יש בקדמה הרבה שוויון, הרבה כוח והרבה אמונה. תלמידים כמוני, שהגיעו לקדמה עם דימוי עצמי נמוך, או כאלה שאמרו עליהם בבית־הספר היסודי שאין להם קליטה והם לא יכולים להצליח – בית־הספר בא לשבור את מה שהם אומרים ולהוכיח שכולנו שווים וכולנו יכולים. ואנו עושים זאת בגדול".

תלמידת מחזור א' אומרת דברים ברוח דומה: "בהתחלה כשהייתי אומרת 'קדמה', היו אומרים לי: 'בית־

« מנכ"ל בית־הנשיא, אריה שומר, הודיע לראש העיר, אהוד אולמרט, שהנשיא תומך בבית־הספר קדמה ומבקש לסייע לו. שומר כתב לראש העיר כי הנשיא התרשם מרעיונות העמומה וממטרותיה וכי הוא מבקש שהעיריה תבדוק את אפשרויות הסיוע לה.

תלמידי בית-הספר קדמה בתל-אביב שלחו מכתבי תמיכה לעמיתיהם בירושלים:

אני שמעתי על מה שקרה ואני נורא מצטערת. אני מקווה שתתגברו על הכאב. אני חושבת שאתם צריכים להיאבק ולהוכיח לאהוד אולמרט שביית הספר הזה יכול להוכיח לכולם שהוא על רמה.

להתראות ובהצלחה, מיטל יעל,
בית־הספר קדמה ת"א.

...זה לא בסדר שסגרו לכם את בית־הספר. אתם צודקים בזה שאתם הולכים להפגין. אנו מאחלים לכם המון הצלחה. זה לא בסדר ש־50 תלמידים שרוצים ללמוד לא יכולים ללמוד...

מלילי זכו.

לבית־הספר קדמה ירושלים,

שמי חזי ואני לא הייתי מוותר שייקחו לנו את המבנה של בית־הספר. אני לא יודע מה תעשו אבל כדאי לכם לנג'ס מאד לעיריה שתחזיר לכם את בית הספר.

אבל מצד שני אתם יכולים ללמוד בחוץ ולשחק וכשיירד גשם, אתם לא תצטרכו להתאמץ ללכת לבית־הספר שבחוץ.

ספר למטומטמים, מזרחים, דפוקים', והייתי צריכה להתגונן, ולכן שיקרתי. היום אני יודעת שאנחנו לא נופלים מבחינת האיכות הלימודית והחברתית מכל תלמיד בבית־ספר יוקרתי בשכונה יוקרתית. וכששואלים אותי היכן אני לומדת, אני עונה בגאווה: 'בקדמה'. יש הרבה מתח והתרגשות בלבנות משהו חדש, שהוא שלך ובשכונה שלך, עם כל החברים שלך. היינו אמנם קטנים, אבל הבנו שזו מלחמה חשובה ולכן לא נשברנו ולא התחרטנו".

קלרה יונה־משומר: "הדברים התחילו להשתנות לאט. קודם כל התחילו להגיע הרבה אנשי אקדמיה, נציגי משרד החינוך, נציגי העיריה וכל מיני אורחים. היינו מארחים המון. באיזשהו שלב כבר נמאס לנו, אבל אז זה כנראה היה חלק מהצורך הקיומי שלנו, ובמובן הזה באמת היתה חשיפה מאד גדולה, בעיקר לאקדמיה. לדעתי המפנה היה בעצם במעבר מכיתה ט' ל'י'. אז מתחילה בדרך־כלל נפילה גדולה בשלב של בחינות הבגרות. התחילו להגיע אלינו נציגים של משרד החינוך והם פגשו את הצוות ואת התלמידים. היתה לנו פעם אחת ישיבה עם צוות גדול ממשרד החינוך. הזמנתי כמה תלמידים להשתתף בפגישה. באיזהו שלב יצאתי מהחדר והשארתי אותם לבד. התלמידים התחילו לדבר והאורחים היו פשוט בשוק. אחד מנציגי משרד החינוך שאל את מוטי גמיש: 'תגיד לי, להערכתך, איזה אחוז של התלמידים יעברו את בחינת הבגרות בלשון? כל התלמידים?', כאילו בקטע של להקניט אותו. מוטי חשב רגע וענה: 'אני מעריך שבין 80 ל־85 אחוז יעברו את הבחינה, ומי שלא יעבור זה בגלל שהוא לא למד, לא בגלל שלא השקיעו בו או שלא האמינו בו. שלא יהיו אי הבנות בעניין'. הם היו בשוק מהתשובה של מוטי. בסופו של דבר, עברו את הבחינה 89 אחוז מהתלמידים. כשהגיעו התוצאות, אף אחד מהממסד לא התקשר ולא אמר שום מילה. כאילו כלום לא קרה".

משה גמיש, אביו של מוטי, מספר: "בשנה השביעית של בית־הספר, אחוז ההצלחה בבחינות הבגרות היה גבוה, וזו היתה הוכחה לצדקת דרכנו. למרות זאת, היחס של המערכות לא השתנה. התעלמו מאיתנו. זה חיזק את דעתי שיש פה מגמה לדחוף אותנו הצידה. למרות ההצלחה של קדמה, הסטיגמה של הסביבה והממסד לא השתנתה. רק אלו שמכירים אותנו מקרוב מעריכים אותנו ומשבחים אותנו על עבודתנו".

על ההצלחה הגדולה בבחינת הבגרות הראשונה, במקצוע לשון, כתב חבר־הכנסת פרופ' אמנון רובינשטיין ב"הארץ" 12.7.1999: "בית־ספר זה הוא סיפור הצלחה יוצא דופן. הוא נטל על עצמו משימה לא קלה: לחנך נערים ונערות שגדלו בשכונת מצוקה, בקטמונים, ולהעביר אותם את בחינות הבגרות – הכל תוך כדי

הדגשת מסורת המזרח, על-פי הרוח של קדמה. בשנת הלימודים הקודמת בוטאה הצלחתו במספרים מרשימים: המחזור הראשון שהחל את לימודיו ניגש בשנה שעברה לבחינת הבגרות בלשון עברית ו-89 אחוזים עברו אותה בהצלחה. השנה, כך מבטיחה המנהלת, תהיה הצלחה גדולה יותר. לא קראתי מאמרים על ההצלחה הזו ואלמלא ידיעתי האישית – לא הייתי יודע כי קדמה חיה ומצליחה בירושלים”.

קדמה הוא יותר מביית-ספר רגיל

כ-160 תלמידים ותלמידות לומדים היום בביית-הספר קדמה. בזמן כתיבת דברים אלה, סיימו כבר שלושה מחזורים את לימודיהם. המחזור השלישי סיים את לימודיו ביוני 2002.

קדמה במהותו הוא בית-ספר המצוי בתהליכי עיצוב והתהוות בלתי פוסקים. מורים, תלמידים והורים

מטביעים את חותמם על הדרך שבה צועד בית-הספר. העקרונות הבסיסיים הותוו בתחילת הדרך.

בכתבה במקומון “ירושלים” (23.4.1999), מספרת קלרה יונה-משומר על השנה שקדמה להקמת בית-הספר, שבמהלכה התגבשו העקרונות המנחים אותו: “במשך שנה התגבשו. קבענו מטרות, תכנית פדגוגית ועקרונות בסיסיים. העיקרון הראשון אמר שתלמידים משכונות פיתוח יכולים לעשות בגרות, להגיע לאוניברסיטה, לחלום. העיקרון השני היה דגל השוויון. והעיקרון השלישי – הרצון להקים בית-ספר שיהיה שונה מהחוויה הפרטית שלנו. בכל מקום בארץ לומדים בצורה פרונטלית, 40 תלמידים בכיתה. הילדים לא מעורים בתהליכי הלמידה ונעדרים חוות למידה. אנחנו החלטנו על בית-ספר שונה, כזה שייתן לתלמידים תחושה של זהות והרגשה שהם שווים ויכולים להשפיע על החברה. החלטנו לשנות את אי השוויון בחינוך”.

פרופיל התלמידים המגיעים ללמוד בקדמה משקף, במידה רבה, את הפרופיל הכלכלי, החברתי, התרבותי והעדתי של הקהילה שאליה הם שייכים. חלק גדול מהם הם תושבי השכונות קטמונים ופת. היתר מגיע משכונות אחרות בעיר כמו גילה, קרית-מנחם ושמואל הנביא. רוב התלמידים הם דור שני ושלישי של מזרחים. חלק קטן הם ילדים של עולים חדשים מאתיופיה או ממדינות חבר העמים. חלק גדול מהתלמידים שמגיע ללמוד בקדמה בתחילת כיתה ז' לא מאמין שהוא יעבור את בחינות הבגרות. יש בהם חסרונים את הביטחון העצמי, הידע הבסיסי, הרגלי הלמידה והתמיכה מהבית, הנדרשים כדי להשיג מטרה זאת. קלרה יונה-משומר

“פתאום הבנתי שקדמה זה יותר מביית-ספר רגיל. זה בית-הספר היחיד שהצלחתי בו. אם מישהו יראה את התעודה שלי בכיתה ו', לא יאמין שזה אני. המקסימום שלי היה 70. היום, המינימום שלי הוא 80. בקדמה נותנים לי להאמין בעצמי. את הביטחון בלימודים קיבלתי. יש יחס אישי לכל תלמיד. בבית-הספר הקודם בו למדתי, היה לי שם של 'לא יכול' וזהו. לא יכולתי לצאת מזה. לא התייחסו אלי. בקדמה אין דבר כזה שאתה לא יכול. אם אתה לא מתקדם בחומר הלימודים, אז או שכל הכיתה תחכה עד שתגיע לרמה שלה, או שייצמדו לך מישהו עד שתגיע לרמה של הכיתה. אחלה בית-ספר. גם ההורים שלי מרוצים מביית-הספר, מרוצים מההצלחה שלי”.

תלמיד כיתה ח', בייס קדמה

מוקדש למורים ולמורות בקדמה, בהווה ובעבר

חלק זה של הספר מתבסס במידה רבה על עדויות של מורים, הורים ותלמידים, שלוקטו במהלך השנים שבהן אני עובדת בקדמה. אף אחד מהתלמידים לא רואיין במיוחד לספר זה. העדויות המובאות בפרק הן סיכום של דברים שנאמרו בפגישות, בשיחות אישיות וחלקם – בראיונות לתקשורת.

המרואיינים מבטאים במלותיהם את האתוס החינוכי של בית־הספר ומשקפים בהם את היחס של הממסד החינוכי לתלמידי השכונות. מדבריהם מצטייר הפער הקיים בין הרטוריקה של הממסד לגבי שוויון הזדמנויות וחינוך שווה לכל, לבין פרקטיקות של הסללה, מיון ותיוג שתלמידי השכונות חווים בבתי־הספר.

במקרים רבים נשמעו הדברים בפומבי, בעיקר בראיונות לכלי התקשורת, ואז מצוטטים התלמידים בשם המלא. כאשר הדברים נשמעו בהזדמנויות אחרות – שיחות אישיות, פגישות או שאלונים שמולאו עלידי תלמידים – מובאים הדברים ללא ציון שמם של התלמידים.

טוענת באותה כתבה, כי "אילולא קדמה, 90 אחוז מהתלמידים שלומדים אצלנו היו הולכים למסלול מקצועי, ובטח היו נושרים לפני הסוף, כי הם אינטליגנטים ומבינים שזה בזבוז זמן".

שמונה שנים לאחר הקמתו, תיכון קדמה הוא עדיין תופעה ייחודית בנוף החינוך הישראלי. זהו בית־הספר התיכון העיוני היחיד בארץ, הממוקם בשכונת מצוקה, והמיועד לתלמידי הקהילה. התפישה המנחה את בית־הספר היא אמונה ביכולת הלימוד העיונית של התלמידים וביכולתם להשיג תעודת בגרות. מורי בית־הספר מאמינים שכל התלמידים שווים ויכולים, ושתפקידו של בית־הספר הוא ליצור את התנאים להעצמה ולמיוש יכולת זו. כל התלמידים לומדים במסלול לימודים עיוני אחיד, המוביל לתעודת בגרות מלאה. הכיתות הן הטרוגניות, אין חלוקה להקבצות, ותלמידים הזקוקים לכך מקבלים סיוע נוסף לאחר שעות הלימודים.

חיי בית־הספר מבוססים על קשר משמעותי, שותפות אמיתית ודיאלוג מתמשך "בגובה העיניים" בין תלמידים, הורים ומורים. התלמידים מתייחסים למורים כאל בני השכונה. זהו מרכיב משמעותי מאד באמונתם שאם ילמדו, יצליחו אף הם לממש את מלוא הפוטנציאל הטמון בהם. המערכת הבית־ספרית כולה ערוכה ומכוונת לאפשר פריצה של המסלול "ללא מוצא" וכניסה לעולם של הזדמנויות. ייחודו של תיכון קדמה הוא גם בתפישה חינוכית חדשנית השונה מתפישות רווחות המתקיימות בבתי־ספר אחרים. בקדמה מאמינים כי חוויית הלימודים בבית־הספר ותחושת הביטחון והאמונה ביכולתם, תלווה את התלמידים גם כבוגרים בעתיד, בכל מה שיבחרו לעשות בחייהם ותגרום להם לחתור תמיד לחברה המבוססת על שוויון מלא וצדק חברתי. תקופת חטיבת הביניים והתיכון מהווים צעד ראשון בהגשמת חזון זה. לימודים עיוניים, תעודת בגרות מלאה ואמונה ביכולתך – אלו הם אבני היסוד של קדמה. אבני יסוד אלה חיוניות לשלבים הבאים בחייהם של התלמידים: שירות צבאי, לימודים באוניברסיטה, פיתוח קריירה, עשייה חברתית ופוליטית וחיים אישיים. כל זה מושג, בלי לנתק את בני הנוער מהקהילה שאליה הם שייכים ובלי להדחיק את זהותם.

לבית־הספר תפקיד רחב ומרכזי בחיי התלמיד. מעבר לאתגר של הוראה עיונית והכנה לבגרות מלאה קדם־אקדמאית, בית־הספר מהווה גם מקור לתמיכה ולהעצמה במקום שבו שירותי הקהילה ומשאבי הסביבה הם מעטים. בית־הספר מלווה את התלמידים, ולעתים גם את משפחותיהם, בדרך להגשמה אישית ועשייה חברתית. גם במצבים שבהם המשפחות נזקקות או מפורקות, ואין בהן די כוחות לתמוך בהצלחה הלימודית של הילד, בית־הספר משתתף באופן פעיל כדי למצוא את הדרכים שתלמידים לא יוותרו ויתקדמו לקראת

"אם ישאלו אותנו מה מיוחד בקדמה, נרחיב את הדיבור על תחושת המשפחה שבית-הספר משקף. את ההרגשה להתערור בבוקר ולצאת מהבית ולהגיע לבית אחר, לקדמה".

רועי חזן, תלמיד כיתה י"ב, בטקס הסיום של מחזור א' בשנת 2000.

היעד. תפקיד בית-הספר הוא לעודד, לחזק, להצמיח ולהעצים בסביבה המביאה, לעתים קרובות, לחוסר אונים ולייאוש. תלמידים לומדים להתגבר על הסטיגמות והציפיות הנמוכות המשודרות מהסביבה, ולצאת לעולם מחוזקים להמשך התמודדות. השתלבותם בחברה הישראלית תהיה מבוססת לא על שלילה תרבותית של מי שהם אלא על שמירת הזהות וחתירה לשוויון מלא מתוך עמדה עצמאית וגאה.

תלמידת כיתה י"ב במחזור א' של קדמה מסכמת: "בגלל השכונה יש לבנות שם של 'פרחות'. מה שחשוב הוא שאני יודעת מי אני ומה אני שווה. אנחנו תלמידים מבתים טובים וחמים, מצליחים בלימודים. היום יכולנו להשתלב בכל בית-ספר. אני גאה בבית-הספר ובשכונה. אנחנו מרגישים שאנחנו עושים משהו חשוב, ולא רק למעננו אלא למען השכונה כולה. נרשמתי לבית-הספר כי להורים שלי קסם הרעיון שיהיה בית-ספר תיכון איכותי שישנה את הסטיגמה של קטמון ופת. הציפייה הכי גדולה שלי היא לקבל תעודת בגרות ועד היום, ברוך השם, עברתי את כל הבחינות בהצלחה רבה".

בית-ספר שהוא בית

בעידן שבו בתי-ספר הם מוסדות גדולים ומנוכרים המצטיירים כבתי חרושת לציונים, קדמה הוא אי בודד בים. בכתבה במקומון "ירושלים" ב-23.4.1999, מתוארת האווירה השוררת בבית-הספר: "מקום חם, קדמה, ואת הגאווה על הציונים האלה [תוצאות בחינות הבגרות] רואים לכולם בעיניים. למורים, לחני המזכירה, לתלמידים, להורים. במסדרונות יש הרגשה של אחרי מבצע צבאי שבו כוחותינו לא רק חזרו בשלום, אלא עשו זאת כמנצחים. בקדמה כל זה מתערבב עם הרבה רגש, הרבה לב... זה קדמה, ויש עוד אלף דוגמאות כאלה... התלמידים מסתובבים פה בהרגשה שבבתי-ספר אחרים כבר איבדו – שכל מה שקורה פה הוא אך ורק סביבם".

בשיחות עם התלמידים, הם מדגישים את תחושת השייכות והאהבה לבית-הספר ואת הקשר החזק עם המורים, קשר של קרבה, כבוד, אמון ואכפתיות.

מוטי גמיש, תלמיד כיתה י"ב במחזור א' מספר בראיון לתכנית "בראש צעיר": "בית-הספר קדמה זה כמו המשפחה והבית השני שלי. יש יחס חברי בין מורים ותלמידים וכבוד הדדי. המורים בקשר איתנו גם אחרי

"כשאני אומר שאני לומד בקדמה, אני אומר זאת בגאווה. אני מסביר לאנשים שקדמה זה בית-הספר ייחודי, חדש, שמחנך לערכים של שוויון, דמוקרטיה והתנדבות בקהילה. אנחנו מצליחים בגרויות באותה רמה של בתי-הספר המובחרים בעיר. אנחנו הקטנים עושים מלחמה של גדולים. הבנו שהמלחמה למען בית-הספר היא מלחמה לעתיד שלנו ושל השכונה. המורים הבטיחו שמבית-הספר אצא עם תעודת בגרות מלאה. זה היה ידוע בשכונה שבבית-הספר 'דנמרק' ו'בית-חינוך', אחוז ההצלחה של ילדי השכונה בבחינות בגרות נמוך, ובהשפעת ההורים שלי החלטתי להיות חלוץ המהפכה של קדמה, לבנות, להיבנות בה ולהצליח. עד עכשיו עברתי את כל הבגרויות בהצלחה רבה וזה הכי חשוב לי. נכון לעכשיו – ציפיותי התגשמו".

תלמיד במחזור הראשון של בית-הספר

שעות הלימודים. גם המנהלת היא כמו חברה שלך. כשמכבדים אותך בבית-הספר, כיף לך לקום בבוקר וללכת לבית-הספר. אני הולך לבית-הספר בכיף. יש לנו קשרים הדוקים עם כל המורים. הם משקיעים את הנשמה שלהם בבית-הספר. אנחנו מאד מחוברים אליהם, כמו משפחה, כמו חברים. זו משפחה אחת גדולה. למרות כל מבחני הבגרות עכשיו, אני קם בכיף ללמוד. קדמה זה ה'הילטון' של בתי-הספר בארץ".

תלמידת כיתה ח' מוסיפה: "אני מרגישה בבית-הספר מאד בכיף. זה בית-ספר שכיף לבוא אליו בבוקר. את קמה בבוקר עם הרגשה טובה שאת הולכת לבית-ספר טוב. לפעמים יש ימים שאני לא אוהבת לבוא לבית-הספר בגלל המורים ולפעמים בגלל דברים אחרים".

מורי קדמה מאמינים שלמידה אמיתית יכולה להתרחש כשהתלמידים מרגישים בעלי ערך וכבוד, מאמינים שאכפת מהם, שמאמינים בהם ושמעודדים אותם. קלרה יונה-משומר מסבירה בכתבה במקומון "ירושלים" ב-23.4.1999: "אנו מאמינים שחשוב שתלמידים יאהבו לבוא לבית-הספר ושהשהות בו תהיה משמעותית עבורם בהווה, בתקופת גיל ההתבגרות, ובעתיד. אנחנו מאמינים שכל תלמיד הוא עולם ומלואו שרק צריך להתחבר אליו ואז אפשר לעשות הרבה דברים יחד".

הורי התלמידים בקדמה מעריכים את המקום המרכזי שתופס בית-הספר בחיי ילדיהם. אם לתלמידת כיתה י' מספרת בהשתלמות הורים שנערכה ביוני 2001: "היו לבת שלי שנים קשות בבית-הספר הקודם בו למדה. הילדים היכו אותה והמורים לא עשו כלום. היום זו ילדה אחרת. קיבלתי אותה במתנה. הביטחון העצמי שלה מדהים. הביטחון, העבודות שהיא עושה, הציונים שהיא מקבלת, היחס של המורים. היא מרגישה שיש לה עוד זוג הורים". אם לתלמידה בכיתה ז' מציירת תמונה דומה: "הילדה שלי בקדמה אוהבת את עצמה. היא היתה תלמידה חסרת ביטחון, לא האמינה בעצמה. גם ההישגים שלה בלימודים היו נמוכים. היום היא אכפתית לגבי הלימודים. היא יושבת בבית, מכינה שיעורי-בית ולומדת לבחינות, מה שבעבר היא לא עשתה. הילדה שלי אוהבת לבוא לבית-הספר, הילדה שלי פשוט פורחת... פעם, היא ידעה 'להתעצבן, לטרוק דלת ולהגיד 'אני לא עושה'. היום – היא מדברת, מתמודדת, יוזמת לבד שיחות עם המורים שלה, עם המנהלת. זה מפתיע אותי... במסיבת פורים, כשהגעתי לבית-הספר, ראיתי איך המורים קיבלו אותה באהבה. כל כך התרגשתי שהתקשרתי לבעלי וסיפרתי לו. אמרתי לו שעצוב לי שהוא לא רואה את זה".

איזועים כואבים

בשנים שבהם עוסק פרק זה, ידעה השכונה גם איזועים כואבים. בתחילת שנת 1996 ספגו תושבי השכונה מכה קשה בשני פיגועים שהיו בקו האוטובוס מספר 18, שמסלול הנסיעה שלו עובר בשכונה. הפיגוע הראשון אירע בסוף פברואר 1996. כמה ימים לאחר מכן, בתחילת מרץ, אירע הפיגוע השני. עשרות אנשים נהרגו בשני הפיגועים. רבים מהם היו תושבי השכונה.

ב־7.3.1996, ימים ספורים אחרי הפיגוע השני, כתבה לילי גלילי ב"הארץ" על תגובת תושבי הקטמונים לפיגועים: "...לא תוהו ובוהו השתרר שם. אלא שקט עמוק והכאב החניק את שניהם כאחד. השכונה שידעה הפגנות סוערות הגיבה באיפוק מפתיע ובעיקר שקעה פשוט בבלבול עמוק".

בתקופת הפיגועים הפך אתר האבנים הצבעוניות בפאתי השכונה לאתר אבל שכונתי. הוצבו בו לפידים ולראשונה נראה בו גם הצבע השחור, בדמות סרטי בד שנקשרו למוטות. תנועת "בני השכונות" קיימה עצרת הזדהות להתייחדות עם זכר ההרוגים. שלטים עם ציטוטים משירים של ברטולט ברכט נתלו על העצים. תלמידי בתי הספר קדמה ודנמרק עלו על הבמה, אוחזים לפידים ואיחלו החלמה לפצועים.

בית-הספר הוא חלק אינטגרלי מהקהילה

בתפישה של קדמה, המפתחות לשיפור רמת החינוך נמצאים בתוך הקהילה. התפקיד של קדמה הוא למצוא יחד עם הקהילה את הדרכים להפעיל את הכוחות הקיימים בתוך הקהילה כדי להגביר את המודעות ולגרום ללקיחת אחריות של התושבים בכל הנוגע לחינוך. העובדה שבית-הספר קדמה ממוקם בתוך הקהילה מאפשרת לו ליצור מגע יומיומי בין תלמידים, מורים והורים ומגדילה את סיכוייו לקדם את מטרותיו הלכה למעשה.

קדמה מעודדת את התלמידים להרגיש שייכים לקהילה, להעריך עצמם כחלק מהקהילה, לחשוב על הדברים החזקים בקהילה, וגם על מה יש לשפר ולשנות בה. המסר הוא: "יש מה לעשות, אפשר לשנות וחשוב להישאר כדי לעשות זאת". הציפייה המפורשת של קדמה היא שתלמידים לא יתחמקו מהתמודדות עם הקשיים בחיים ולא יחכו שאחרים יפתרו את הבעיות בשכונה, אלא יפעלו בעצמם למען שינוי המצב. עם השנים, ככל שיהיו מחזורים נוספים של בוגרי קדמה, יוצר "קאדר" של פעילים שיחזק השפעתו על כל הקהילה.

בית-הספר מחזק את יכולתם של התלמידים להרגיש שייכים למעגלי החיים השונים: משפחה, קהילה, החברה הישראלית והעולם הרחב. בקדמה מאמינים בחשיבות ההשתייכות של התלמידים גם לקהילה ולתרבות הקרובה שלהם וגם לחברה הסובבת, שלעיתים נתפשת כרחוקה ולא שייכת להם.

חני מנשה, מורה בקדמה, מספרת בתכנית "כאילו שווים" בערוץ 2: "אנחנו חושבים שתלמידים בשכונה צריכים להרגיש שייכים לשכונה שבה הם גרים ולחברה שבה הם חיים. ולכן הם נשארים בשכונה ומקבלים חינוך עיוני בשכונה וככה אנו מקווים שאנו מחזקים את תחושת השייכות שלהם, והם כן יגיעו בעתיד לעמדות השפעה בחברה הישראלית".

היום, רבים מסכימים כי שיטת האינטגרציה מחלישה את הקהילות בשכונות ובעיירות הפיתוח ומגבירה את בידודן ואת חוסר הרלבנטיות שלהן. ישנם תלמידים שהאינטגרציה הצליחה לספק להם הזדמנות לצאת ממעגל העוני והמצוקה. אבל רוב התלמידים לא מחזיק מעמד במסגרת הלימודים ונושר, כיוון שהוא אינו זוכה לכמות מספקת של חיזוקים כדי להצליח. יתרה מזו, גם באותם מקרים בהם האינטגרציה "הצליחה" – רוב התלמידים שהשתלבו בבתי-הספר האינטגרטיביים והצליחו להשיג תעודת בגרות לא חזרו

“אם אני מזרחי, אין לי זהות”

קלרה יונה־משומר: “אנחנו בקדמה כותבים את ההיסטוריה מחדש. לא מוחקים שום דבר מהזיכרון הקולקטיבי אבל מוסיפים לו את ההיסטוריה של 50 אחוז מהאוכלוסייה, שמשום מה לא נכללה בחומר לבגרות בתולדות עִי־ישראל. אנחנו בית־ספר פלורליסטי – לומדים גם על העליות ממזרח אירופה וגם על העליות מבוכרה, תימן ומרוקו. תלמיד רוסי שלומד בקדמה יכתוב על ההיסטוריה שלו. הכי חשוב זה ללמוד באופן ביקורתי, לדעת לשאול שאלות. האם זה יביא את השינוי? בוודאי. רוב היהודים מארצות ערב מחקו את הזהות שלהם, את התרבות, השפה, המוסיקה, ההיסטוריה. הם לא חלק מהזיכרון הקולקטיבי, ובספרי ההיסטוריה יש אפילו כמה שורות סטריאוטיפיות עליהם. מה שיוצא זה, שאם אני מזרחי, אין לי עבר, אין למשפחה שלי היסטוריה ולי אין זהות. העבר שלי מחוק ויש עליו זיכרון סטריאוטיפי של פרימיטיבי. ממקום כזה, למה שלא ארגיש מנוכר לחברה? למה שאצליח? אנחנו מלמדים שהחברה הישראלית במשבר ואנחנו מנסים להבין איזו חברה אנחנו רוצים להיות. התלמידים אצלנו מגלים את עצמם, את ההורים שלהם, את העבר. בסך־הכל אנחנו רוצים שהם ירגישו חלק מהחברה, לא ליחד אותם. אנחנו לא רוצים להנציח את הקיפוח אלא לתת אלטרנטיבה”.

לשכונה בתום לימודיהם.

קלרה יונה־משומר מסכמת: “אלו שבקטמונים שהלכו ללמוד בפנימיה, בדרך־כלל לא חזרו לשכונה. בקדמה תלמיד מרגיש שייך. גם אם יש לו בגדים קרועים ונעליים לא מתאימות, הוא לא מתבייש. הוא לא נטע זר ולא יוצא דופן. המורים מעודדים אותו לחשוב שזה לא הדבר החשוב. היום קדמה הוא יוצא דופן בשכונה. אבל במשך השנים קדמה יהיה חלק טבעי בשכונה. כבר היום הוא מחולל תהליך של שינוי חיובי בתוך השכונה”.

תכניות לימוד ייחודיות

תכנית הלימודים בקדמה חופפת במידה רבה את תכנית הלימודים של משרד החינוך. יחד עם זאת, כיוון שהרבה מתכני הלימוד המקובלים אינם משקפים את מלוא היקף החוויה התרבותית, הספרותית וההיסטורית של התלמידים, פיתחה קדמה סדרה של תכניות לימוד ייחודיות, המקיימות זיקה ישירה לחיי של התלמידים ועולם התוכן שלהם. תכנית הלימודים של קדמה שומרת על רלבנטיות לסביבתם החברתית והתרבותית של התלמידים ומחזקת את זהותם האישית והחברתית, את זיקתם לחומר הנלמד ואת רצונם ללמוד ולהצליח. בקדמה טוענים שהתהליך החינוכי המקובל במערכת החינוך גורם לתלמידים ממוצא מזרחי להתנתק מן ההיסטוריה שלהם ומהשורשים שלהם. תכנית הלימודים ב“לימודי חברה” המונהגת בקדמה מנסה להתגבר על המכשול הזה: בנוסף ללימוד תרבויות המערב, התלמידים לומדים על ההיסטוריה והתרבות של הקהילות מארצות אסיה־אפריקה. בכל שנה, עורכים התלמידים עבודת מחקר על אודות ארץ המוצא של הוריהם והקהילה שהם נמנים עמה.

“חינוך חברתי” היא תכנית שכוללת אשכול מקצועות בנושאים של זכויות־אדם, דמוקרטיה ודו־קיום. התכנית בוחנת את נושא זכויות האדם במעגלים השונים שאליהם משייך התלמיד: הכיתה ובית־הספר, הקהילה, המדינה והעולם. התכנית מתמקדת בזכויות־אדם אוניברסליות, צדק חברתי, שוויון הזדמנויות, יחסי יהודים־ערבים, זכויות לאנשים בעלי מוגבלויות, שוויון בין המינים ועוד.

רועי חזן, תלמיד מחזור א', מספר על חוויותיו מהלמידה בנושאים אלה, בטקס הסיום בשנת 2000: “בבית־ספר שלנו למדנו את משמעות כבוד האדם באשר הוא אדם והשוויון המתחייב ממנו. פלורליזם וסובלנות לא

היו מושגים פשוטים עבורנו אלא עמדו למבחן יום-יום. כולנו אנשים חושבים, בעלי דעות בנושאים שונים, והצלחנו לשבת יחד ולקיים דיונים בהם לכל אחד היתה הזכות לדבר ולהקשיב לאחר. בחברה בה השסעים רבים ולעתים נראה כאילו יסודות המדינה מתערערים, למדנו בקדמה את חשיבותה של הדמוקרטיה והטמענו את ערכיה".

תכנית לימודים ייחודית נוספת בבית-הספר קדמה היא תכנית "שפה ותרבות". התכנית משלבת את עולמות התוכן של התלמידים במסגרת רב-תחומית הכוללת לימודי לשון, הבעה וספרות. התכנית עוסקת בתכנים מחיי התלמידים, כגון התמודדות עם בעיות בגיל ההתבגרות, משברי זהות, תחושת חריגות ועוד. היא שואבת את מקורותיה ממקורות ספרותיים מגוונים ואוניברסליים, כגון טקסטים מתרבות יוון ורומי העתיקה, סיפורי עם אמריקאיים ועוד. התכנית חושפת את התלמידים לקולות אחרים, וביניהם גם קולות של סופרים וסופרות מזרחים שאינם כלולים ברשימת המקורות של משרד החינוך.

תלמיד כיתה ז' מספר על חוויותיו מהתכנית: "בבית-הספר היסודי שבו למדתי לא עשיתי כלום, לא למדתי. היום יותר קל לי לדבר ולכתוב וזה משפיע על מקצועות אחרים. אני עושה את כל העבודות שמבקשים ממני. בשפה ותרבות הוצאתי ציון 85 ועכשיו אני מנסה להוציא ציונים גבוהים גם במקצועות אחרים".

מרים יזרעאלי, ספרנית בית-הספר: "מאחר שרוב השיעורים מתנהלים בספריה, אני עדה לחוויה מלהיבה וסוחפת. תלמידים שהיו מאד מנוכרים בהתחלה והגיבו בהתנגדות, נתפסו לעניין והתחילו להיכבש על-ידי ספרים – גם כאלה שהיו רחוקים מעולמם, כמו סיפורי המיתולוגיה היוונית. זה כמעט נס בעיני מה שקורה. תלמידים שהיו מנותקים והיום יש להם אור בעיניים: לראות את הסקרנות וההתעוררות שצומחת בתוכם. התעורר בהם ביקוש למידע וחומרים והם התחילו לבוא אלי בבקשות לראות ספרים ולהכיר את הדמויות. הם המטירו מבול של שאלות, שהראו רעב גדול למידע שבדרך-כלל לא רואים אצל ילדים 'שבעים' שקיבלו את החומר הזה. גם המורים, המסירות שלהם, ההגינות החינוכית והיכולת שלהם להעניק אמפתיה לתלמידים, זה דבר שהוא חוויה מדהימה בשבילי. חייבים לתעד את התכנית ולהפיץ אותה למקומות אחרים, שהיא תעזור לילדים אחרים".

השמיים הם הגבול

האמונה בתלמידים וביכולתם והציפיות הגבוהות מהם הם מוטיבים מרכזיים בתפישה החינוכית-חברתית של קדמה. ד"ר אריאלה בארי בן-ישי חקרה במשך מספר שנים את עבודתם של המורים-המלווים בקדמה (על המושג "מורה-מלווה" יפורט בהמשך הפרק). בעבודת המחקר שלה משנת 1998, היא כותבת כי הדבר החשוב ביותר מבחינתם של המורים-המלווים, הוא שתלמידיהם ילמדו להאמין ביכולות שלהם וישתכנעו שהם מסוגלים להשיג את הדברים שהם משתוקקים להם. רצונם החזק ביותר הוא ללמד את תלמידיהם ש"השמיים הם הגבול". היא כותבת: "כאשר שאלתי למה השמיים הם הגבול, המורים היו תמימי-דעים שתלמידי השכונה לא העזו לרצות דבר עבור עצמם, מעבר למה שראו סביבם. המלווים האמינו שתפקידם לערער הנחה מקבעת זו ולהחדיר בהם את האמונה באפשרות שיוכלו להשיג כל דבר שישומו לעצמם כמטרה. האם תלמידי קדמה יכולים להגיע לאוניברסיטה? המלווים האמינו שהתלמידים צריכים להעז ולערער על ה'בלתי נמנע'. הם צריכים לשנות את סימן השאלה לסימן קריאה ולהפוך את היסוסיהם ל: 'כן, זה אפשרי'. רק אם תלמידיהם יעזו לחלוטם, הם יוכלו להכין את עצמם באופן ריאליסטי למעבר בחינות הבגרות. הצוות המוביל של קדמה מאמין שזה חלק מתפקידו לעודד את תלמידיהם לחלוטם בגדול.

משה גמיש, מההורים המייסדים מתייחס לנקודה זו בתכנית "כאילו שווים" בערוץ 2: "כאשר בוגרי כיתה ו' מבית-הספר היסודי פתה היו מנוותבים לבית-הספר דנמרק, דנמרק ראה בהם מכסה של 60-70 תלמידים שהוא מקבל כל שנה למגמות מכונאות ומסגרות. התלמידים לא קיבלו כלום. מראש אמרו להם שם: 'הרף שלכם נמוך, לא צריך לדלג מעליו'. כשהם באו לקדמה, אמרנו להם שאין רף והשמיים הם הגבול. אפשר להגיע והם צריכים להאמין בעצמם שהם ילדים טובים ומחוננים".

תלמידים רבים שנחשבו בבתי-הספר הקודמים שבהם למדו לתלמידים "לא טובים", "מופרעים" ושאר תארים, לומדים כיום בקדמה, משקיעים בלימודיהם ויש להם שאיפות לעבור את בחינות הבגרות. רבים מהם מייחסים את השינוי שעברו לאמונה של בית-הספר והמורים בהם.

דודו אמזלג, תלמיד מחזור ב', מספר בתכנית "קלפים פתוחים" בערוץ 1: "למדתי בפנימיה במשך שנתיים ושם הרמה הלימודית היתה נמוכה. נתנו לי להבין שאני תלמיד עם פוטנציאל לא גבוה, ושלא אוכל להצליח

רחלי חזי, תלמידת המחזור הראשון, מספרת בתכנית

"בראש צעיר" ברשת א':

"בבית-הספר הקודם שלי, המורה היתה אומרת לאמא שלי: 'לילדה שלך אין קליטה, רחוק היא לא תגיע'. ממש במלים האלה. ואני רוצה להגיד לך שאני לומדת ומצליחה יפה בקדמה. אני לומדת באוניברסיטה העברית פסיכולוגיה. אני בחיים שלי לא חלמתי שאוכל להגיע לרמה כזו, מתלמידה שלא האמינה שהיא תוציא תעודת בגרות לכך שאלמד באוניברסיטה כבר בגיל התיכון. היום הייתי רוצה להדביק לאותה מורה את תעודת הבגרות שלי ולהגיד לה: 'איך יכולת להגיד לי דבר כזה'. בית-הספר קדמה נותן הרבה אמונה ביכולת של התלמידים, במוטיבציה של התלמידים. לפני שהגעתי לקדמה, לא ידעתי עד כמה אני יכולה להשיג מעצמי, עד לאן אני יכולה להגיע. בקדמה פתחו לי עולמות. הגעתי למקומות שבחיים לא חלמתי שאוכל להגיע אליהם. זה פשוט חלום שבשיל".

קלרה יונה-משומר:

"בשביל תלמיד מהקטמונים, תעודת בגרות היא משהו שבמרומים. רק עשרה אחוזים מהילדים בקטמונים מגיעים לתעודה, והם לא פחות טובים מהמוצע. זו המערכת שלא מאמינה שהם יכולים ומכשילה אותם. ברגע שמגיע ילד מהשכונות, המערכת מגדירה אותו כחינוך מיוחד. מגדירים אותם כטעונוי טיפוח, תת-משיגים, ומראש הציפיות מהם נמוכות. מראש אומרים להם שלעשות בגרות זה משהו במרומים, זה משהו שגדול מהם. והנבואה הזאת מגשימה את עצמה. כשהמורה לא מאמינה בך, כשאומרים לך כל הזמן שאתה על-הפנים ורק מחפשים אותך, לאן תמריא?".

מוטי גמיש, תלמיד מחזור א', מספר בתכנית "בראש צעיד" ברשת א':

"מי שלא לומד בקדמה לא יכול להבין את זה. קודם כל, אין מיון בבית-הספר. כל התלמידים מגיעים עם דף נקי. מתחילים דף חדש. אם קדמה היה כמו כל בית-ספר, הרבה תלמידים לא היו מגיעים לקדמה. אין דרישות קבלה בכיתה ז'. מלמדים אותך ממש מהיסוד. אני, למשל, כשהגעתי לקדמה לא ידעתי אפילו את ה-ABC באנגלית. היום אני לומד אנגלית ברמה של ארבע יחידות לבגרות. הציונים שלנו גבוהים ואף אחד לא האמין שנשיג אותם. אף אחד לא האמין בתלמידי קדמה. היום כולם המומים מהתוצאות. אין מה להיות המומים. בקדמה פשוט האמינו בנו. המנהלת שלנו האמינה בנו ואמרה לנו: 'אתם יכולים', וגם המלווים שלנו".

צילום: תלמידים, בית-הספר קדמה

בלימודים. כשהצטרפתי לקדמה בכיתה ט', החדירו לי שאני יכול ומסוגל ויש לי פוטנציאל, והיום אני תלמיד טוב. כשבאתי לקדמה, ציפיתי לסיים מקסימום 12 שנות לימוד, והיום אני מתכוון להוציא תעודת בגרות מלאה. בקדמה גם נתנו לי כלים להתמודד עם החיים עצמם".

גאולה אלה, אם לתלמיד כיתה י"א בשנת הלימודים תשס"א מספרת בהשתלמות ההורים על ההבדל בין בית-הספר היסודי שבו למד בנה לבין בית-הספר קדמה: "בבית-הספר הקודם שבו למד בני, כל הזמן היו לי מלחמות למרות שהייתי פעילה ותורמת לבית-הספר. שם ועד ההורים היה בשביל לקנות מתנה למורה. זה היה בית-ספר שעובד כדי לייצר אזרחים קטנים בלי חשיבה. בקדמה אני פתאום מגלה בבן שלי כל כך הרבה כשרונות שלא ידעתי עליהם. הוא טוב כל כך בהרבה דברים. הוא מצייר, מתעסק בפילוסופיה, מתמטיקה, מחשבים, חידות היגיון וכל מיני דברים שמבוססים על חשיבה ודמיון. הפרויקטים שבית-הספר עושה, כמו 'יום זכויות האדם' בשנת 1998, ועכשיו הפרויקט על הקטמונים – אני פשוט מקנאה. אני אומרת שאני רוצה ללמוד בבית-הספר".

פותרים דף חדש בקדמה

האמונה בתלמידים באה לידי ביטוי כבר בתהליכי הקבלה לבית-הספר. בקדמה לא עושים סלקציה בין תלמידים חזקים וחלשים. בית-הספר מקבל אליו בתחילת כיתה ז', את כל התלמידים הפונים אליו, ללא מיון וללא מבחני קבלה, עד למילוי מכסת התלמידים. העדיפות היחידה בקבלה היא לתלמידים תושבי השכונה. עיקרון זה מבוסס על התפישה שלפיה זכותו של כל תלמיד לפתוח דף חדש בחייו, והוא זכאי לממש את הפוטנציאל שלו ללא קשר להישגיו בעבר. אין כל היגיון וצדק להסליל אדם בגיל 13 ולסגור בפניו את כל האופציות בשלב מוקדם כל כך בחייו.

קלרה יונה-משומר מוסיפה: "אני כבן-אדם לא יכולה להגיד לתלמיד שהגבול שלו הוא עד מסלול מקצועי. הבעיה במערכת החינוך שהיא כל הזמן ממיינת את התלמידים ולא נותנת להם הזדמנות אמיתית להיכנס לתהליך של למידה, להכיר אותם ולראות מהם הצדדים החזקים שלהם, על מנת שמהם אפשר יהיה לפרוץ ולהצליח בתחומים אחרים. האמונה שלי שכל תלמיד רוצה להצליח, ואם כך, צריך לאפשר לו את התהליך

יעל כליל, מורה בקדמה:

"אני באמת חושבת שכל תלמיד יכול. צריך לעשות הבחנה בין המצב הרגשי, הכלכלי והבית ממנו בא התלמיד, לבין מסע של למידה שכל ילד לא רק חייב לעבור, אלא חובה עלינו לגרום לו שיעליל. יש אצלנו בקדמה הרבה משפחות מפורקות ולמרות זאת לא ויתרתי לתלמידים בלמידה. אני אומרת להם: 'למרות שאולי המשפחה נטשה אתכם, אנחנו לא נוטשים אתכם ולא מוותרים עליכם. למרות כל מה שאתם חוטפים בחוץ, אתם חייבים ללמוד'. זה לא רק ברמת האמירות. אני פחות טובה בלדבר. אני ממחישה זאת יותר בדוגמה אישית, בחוסר ויתור, בעשייה היומיומית... כשהתלמידים שלנו באו אלי הביתה ולבית של אילנית לתגבורים בלמידה, זה היה יותר מלימודים. המשמעות ששידרנו היתה 'אנחנו בשום פנים לא מוותרים עליכם. אולי מה שאתם זקוקים לו הוא קצת יותר תגבורים, קצת יותר פינוק וחום אישי'. זה מסר שחילחל".

הזה כדי שהוא באמת יגיע כמה שיותר רחוק, כי השמיים הם הגבול.

"זה כרוך בהרבה עבודה קשה, כי התלמידים מגיעים בתחילת כיתה ז' עם פערים גדולים, וצריך לסגור אותם. הם גם מגיעים עם תפישה מעוותת של מה זה בית־ספר ומה זה יחסים בין מורים ותלמידים. פה אנו מתחילים דף חדש שמאפשר לתלמיד לצמוח. אנחנו לומדים את סגנון הלמידה של התלמיד, מלמדים אותו טקסטים המחברים לעולם הפנימי שלו כדי שיהיו משמעותיים עבורו. אנחנו לא רוצים לנתק את התלמיד מהשכונה ומהמשפחה שלו. להפך, אנחנו רוצים שיהיה מחובר למשפחה שלו, לשורשים שלו".

בית־הספר מודע וערוך לפערים הגדולים בכל המקצועות ובמיוחד במקצועות היסוד שגוררים רבים מהתלמידים מבתי־הספר היסודיים בהם למדו. זהו נתון קריטי למדי, בהתחשב בעובדה שמקצועות היסוד מהווים בסיס הכרחי להצלחה בלימודים, במיוחד במסלול העיוני. תלמידים אלה אינם יכולים להתקבל לבתי־ספר "טובים" ומעגל הקסמים מחזק את המסלול־לא־מוצא שמחכה להם.

בקדמה הציפיות מהתלמידים גבוהות וההוראה היא ברמה גבוהה ביותר. מערך ההוראה בבית־הספר מותאם להרכב ההטרונגי של התלמידים ולצרכיהם המגוונים. חטיבת הביניים משמשת להשלמת חומר הלימודים שבתיה־הספר היסודיים לא העניקו, להקניית הרגלי למידה אפקטיביים ומיומנויות כמו קריאה ביקורתית וחשיבה יצירתית. שעות הלימוד המוקדשות למקצועות היסוד רבות מאלו הנהוגות בחטיבות ביניים רגילות, והדגש בהן הוא על חשיבה ופתרון בעיות, ולא על תרגול טכני ולמידה בעל־פה.

במחקרה של אריאלה בארי בן־ישי מתארת את הדברים מורה למתמטיקה בבית־הספר: הילדים חושבים שאנחנו משוגעים לפעמים, ובפעמים אחרות, אני חושבת שהם מאמינים שהדבר אפשרי. אני יכולה לראות זאת בעיניהם. ישנם רגעים שהם מתמלאים אור בזמן שיעור מתמטיקה, כשהבינו והם מרגישים מוכשרים. הם יודעים שאני מורה קשה, שאני אף פעם לא מלמדת אותם לשנון. אני רוצה שיבינו את המתמטיקה שאנו לומדים, אז לא אכפת לי אם אנחנו מבזזים שבוע שלם על אותה בעיה. אך ברגע שהם תופשים אותה, ברגע שהם לא צריכים לרמות או להעתיק ממישהו אחר כדי לקבל את התשובה הנכונה, כשהם יכולים באמת לפתור את הבעיה בעצמם, אז הם מתחילים להאמין שהבגרות היא בהישג ידם. אז כשזה הופך קשה שוב, או כשמישהו צוחק עליהם, הם מרגישים טיפשים, ואפשר לראות אותם חוזרים לתוך הקליפה שלהם. אני נאבקת להשאיר אותם קשורים לחוויית ההצלחה. הם כל כך רגילים לכישלון. ההתנדנדות שלהם בין 'אני יכול

דמותו של מורה קדמאי

תלמיד מחזור א' מתייחס לקשר המיוחד שנוקם בין המורים לתלמידים בקדמה: "מורה קדמאי מתחכך עם התלמידים, צוחק איתם, חברים. הרבה מהמורים הם חברים שלנו. כמו משפחה. אם תלמיד לא ירגיש כמו משפחה, זה לא קדמה – זה בית-ספר רגיל, ואז נאבד את מה שרצינו לעשות. חברים שלי לא מבינים את הקשר בין מורים לתלמידים בקדמה. הם מקנאים בי. אין להם מה שיש לנו בקדמה".

תלמידת מחזור א' מיטיבה לנסח זאת: "מורה קדמאי הוא מורה המסתכל על תלמידים בגובה העיניים. תלמיד שיגיד שהוא לא יודע – לא יתאיישו ויוותרו עליו. עד עכשיו זה לא קרה, וזה צריך להמשיך כך".

אם לתלמיד בכיתה ז' מספרת בהשתלמות ההורים: "באסיפת ההורים הראשונה, המורה המלווה אמר לי: 'אין תלמיד לא בסדר. יש מורה לא בסדר'. זה היה הפוך מכל מה שידעתי עד אז. לילד שלי היו המון בעיות בבית-הספר היסודי בו למד. פתאום הוא כותב, מביא ציונים גבוהים שבחיים לא הביא". רחלי חזי, תלמידת מחזור א', מספרת: "בהתחלה היה לנו מוזר היחס של המורים אלינו. אבל איך אומרים – לדבר טוב מתרגלים מהר".

תלמיד מחזור א' ממשיך: "צריך לשמור על המורים הוותיקים. מי שמלמד שלוש שנים, צריך לשמור עליו שלא יעזוב. למורים חדשים קשה להבין מה זה קדמה. לוקח זמן ללמוד. אני רוצה לחזור בעוד חמש שנים לקדמה ולראות מורים שאני מכיר".

בין התלמידים למורים מתקיים קשר של קרבה, כבוד, אמון ואכפתיות. קשר זה מהווה גורם מרכזי בתחושת השייכות של התלמידים ובאמונה שאם ישקיעו בלימודים ולא יוותרו לעצמם, <<

לעשות את זה' לבין 'אני יודע שאני לא יכול' תיעצר בסופו של דבר על 'אני יכול', וכשזה יקרה, השמיים הם הגבול".

הסתכל לתלמיד בגובה העיניים

המורים בקדמה הם הכוח המניע את הלמידה והצמיחה של התלמידים. הם המובילים, היוזמים, המעודדים, המפתחים והממציאים של העשייה החינוכית-פדגוגית בבית-הספר. הם הנושאים את האתוס של בית-הספר ואת החזון החינוכי שלו. המורים המובילים הם בעלי תודעה חברתית גבוהה, המחויבים לרעיונות של קדמה ומאמינים בשינוי חברתי בדרך של חינוך. אין להם תפישות סטריאוטיפיות לגבי "היכולות הקוגניטיביות" של התלמידים, והם פועלים בתחושה של שליחות. תפקיד המורה בקדמה, בנוסף להוראת מקצוע, הוא להצמיח, לעודד, לעורר מודעות ולאפשר צמיחה ושינוי. בקדמה משקיעים משאבים רבים בפיתוח יכולתם של המורים לחולל את השינוי הנדרש בהישגי התלמידים.

חלק גדול מהמורים והמורות בקדמה הם בוגרי אוניברסיטה, שגדלו בעצמם בשכונות או בעיירות פיתוח. הם מהווים מודל להזדהות עבור התלמידים, אשר באים מרקע כלכלי-חברתי דומה ורואים בהצלחתם סימן לכך שגם להם יש סיכוי להצלחה. הם מעבירים מסר בכך שהם חוזרים לשכונה מתוך בחירה, כדי ללמד. מסר זה מגביר את האמונה של התלמידים ביכולתם להצלח.

מוטי גמיש, תלמיד מחזור א', מעיד על כך: "המורים שלנו גדלו בשכונות ובאו לתת לנו את מה שלהם לא היה. אנחנו מרגישים שהמורים מבינים מה אנחנו".

"כל המורים, שגדלו בשכונות מצוקה", כותבת אריאלה בארי בן-ישי, "כולל המנהלת שגדלה בקטמונים, מאמינים כי חוויותיהם – חוויות של עוני וחיים בשכונה – עזרו לתלמידים להזדהות עימם, ותרמו תרומה חיובית ליכולתם לבסס קשרים טובים איתם. הם מהווים דוגמה חיה לכך שניתן להשיג את מה ששואפים לו. הם מאמינים שהצלחתם האישית היא הוכחה חיה לנכונות פילוסופיית החיים שלהם, ובפרט – בהקשר של קדמה – לאפשרות להצלח בבית-הספר ולרכוש בגרות אקדמית מלאה. אחת המלוות מתארת זאת כך: 'הילדים אומרים: וואו! את הלכת לאוניברסיטה? הם יודעים שגדלתי בדיוק כמוהם. אני יודעת איפה הם

<< הם גם יצליחו.

תלמיד כיתה ז' מספר: "בבית-הספר היסודי 'גילה' הייתי תלמיד שרב עם כולם, לא משתתף בשיעורים, מתבודד. בקדמה הכל השתנה. אני אוהב להתווכח עם המורים בשיעורים, לא להסכים איתם ולהגיד את זה. הציונים שלי טובים. זה קרה בגלל היחס האישי של המורים. בקדמה זה שונה מכל מקום אחר".

תלמידה אחרת מסכמת: "אני חושבת שאם לא היה קשר טוב עם כמה מורים בקדמה, לא הייתי מגיעה לאן שהגעתי. הם עוזרים לי מבחינה לימודית וגם סתם לשבת לדבר. הם מבינים אותי וזה נותן הרגשה טובה שבית-ספר קדמה יודע לתת ולקבל".

קונים לחם. יש לי קרובים, בני דודים ואחיינים שהם שכנים שלהם. אנחנו משפחה. אנחנו שותפים לאותן חוויות. הם יודעים זאת ואומרים: אם את עשית את זה, גם אני יכול! זה הכלי הכי חזק בשבילם להאמין שזה אפשרי".

חלק גדול מהמורים, בעיקר הוותיקים שבהם, הם כאמור בעלי תואר אקדמי. חלקם הגדול התחיל ללמד בקדמה ללא תעודת הוראה או ניסיון קודם במערכת החינוך. בקדמה הדבר אינו מהווה בהכרח חיסרון. בקדמה מעדיפים לפעמים "לקבל מורים צעירים שלא התקלקלו במערכת החינוך, עם הרבה מרץ ופתיחות, ולהכשיר אותם בבית-הספר", אומרת קלרה יונה-משומר. חלק מהמורים לומד לתעודת הוראה במהלך עבודתו בקדמה.

על חשיבות הקשר עם התלמידים, אומרת יעל כליל, מורה בקדמה: "האידיאולוגיה צמחה בי, להיות מורה שלא מנותקת מהתלמידים. זה לא אומר לוותר לתלמידים. אסור לא להיות פנוי לתלמידים. בקדמה זה קורה אלף מונים יותר מאשר בבית-ספר אחרים. את זה אני שומעת גם מתלמידים שמבקשים להירשם לקדמה בכיתה ט'. מורים בבית-ספר אחרים לא עושים שיחות אישיות עם תלמידים, ואני לא מדברת על שיחות טיפוליות או שיחות עומק, אלא שיחות ברמה בסיסית יותר כמו מה שלומך, איך אתה מרגיש בבית-הספר, בכיתה וכו'. האידיאולוגיה שהתפתחה אצלי היא שכמורה אתה לא יכול להיות רק דידיקטי. אתה חייב להיות מחובר לעצמך. ההיכרות עם התלמידים והחיבור עם התלמידים, והחיבור לעצמך, הם חשובים מאד. אתה כמורה צריך להיות חשוף וללא מנגנונים".

"המלווים הם כמו קוסמים"

במקום התפקיד הרגיל של "מורה-מחנך", העמוס בדרך-כלל מטלות אדמיניסטרטיביות רבות, פותח בקדמה המודל של "מורה-מלווה". כל מלווה אחראי על קבוצה של כ-13 תלמידים. המלווים הם מורים מן השורה, שבנוסף להוראה, אחראים גם לצמיחה האישית ולהישגים הלימודיים של קבוצה קטנה של תלמידים. הם מלווים את התלמידים בקבוצה באופן צמוד בלימודים, בבית ובהקשרים חברתיים. הם מכירים את עולמם של התלמידים, מכירים את בעיותיהם ונמצאים לצדם בהתמודדות היומיומית עם בעיות אלה. המלווים

תלמיד כיתה ז' מתייחס למקומם של המלווים בבית-הספר:

"הייתי תלמיד מופרע בבית-הספר הקודם בו למדתי והיום אני לא מפריע. אני לומד, מתמיד, מכין שיעורים. לפעמים אני חושב שהם, המלווים, הם כאילו קוסמים. גם אחי הגדול, כשהוא למד בבית-ספר יסודי אף אחד לא האמין בו, והיום הוא עושה את מבחני הבגרות בקדמה".

אחת המורות המלוות מביאה את נקודת המבט שלה: "עבודת הליווי קשה. אבל זה הקשר הכי עמוק שאפשר להגיע אליו עם התלמידים. את רואה שינוי אצלם, והרבה פעמים את מבינה שזה בזכותך, וזה נותן המון".

גם אם לתלמידה בכיתה ז' משבחת את הרעיון: "הליווי מוצא חן בעיני הבת שלי. לא נתקלתי בזה בעבר. זה עושה את שלו, זה שיש להם משהו. זה שקוראים לו מלווה ולא מורה עושה הרבה לילד. זה משהו חיובי. הוא לא רק מלמד, הוא מחויב לו".

יוצרים קשר קרוב ביותר עם התלמידים ונושאים באחריות המקסימלית להעצמתם, התפתחותם והצלחתם. הם עוזרים לתלמידים, מעודדים אותם לא לוותר ולא להיכנע לייאוש, לדימוי עצמי נמוך ולקשיים כלכליים ואחרים. המלווים עוזרים לתלמידים לראות את נקודות החוזק שלהם ולהסתמך עליהן.

תלמיד מחזור א', מספר: "המלווה מבקר בביתי, מראה לי שאכפת לו ממני. הוא מתעניין איך אני מרגיש. תמיד יש לו זמן בשבילי. הוא אף פעם לא יגיד לי: 'אין לי זמן'. תמיד יש לו זמן בשבילנו. רואים בשטח שהוא דואג לנו, מתעניין בנו. הליווי זה הדבר הכי משמעותי שהיה לי בבית-הספר. אם לא היה לי מלווה, לא הייתי פתוח כמו היום, הייתי מפנים בעיות. בבית-ספר אחר, יתכן שהייתי ניגש לבגרות אבל לא היתה לי התמיכה שיש לי פה. אני זקוק לתמיכה".

הליווי מעודד את התלמידים ללמוד ולהגשים עצמם, הוא משפר את יכולתם להתמיד במשימות, מפתח אצלם מיומנויות למידה חשיבה ויצירתיות. הליווי גם מחזק את בטחונם העצמי ואת אמונתם ביכולתם להצליח לממש את הפוטנציאל שלהם.

תלמיד כיתה ט' מעיד: "הקשר שלי עם המלווה עוזר לי להבין את חשיבות הלימודים בחיים". תלמיד כיתה ח' מוסיף: "הקשר שלי עם המלווה שלי עוזר לי מבחינה לימודית, כי היא עוזרת לי בלימודים, משקיעה בי ומאמינה שאני יכול להצליח".

המלווים נפגשים עם התלמידים מדי יום. חלק מהפגישות יזומות על-ידי המלווים וחלקן על-ידי התלמידים. הרבה מן הפגישות אינן מתוכננות מראש ואין להן מסגרת פורמלית. מתוך כך שהמלווים "נמצאים בסביבה", הם מגיבים לצרכים ספונטניים, לדילמות או למשברים שעשויים להיווצר. הבעיות שאליהן מגיבים המלווים הן מסוגים שונים: החל בסוגיות אופייניות לגיל ההתבגרות, כגון סטטוס חברתי, שאלות של זהות או בעיות עם הורים, וכלה בעניינים דחופים, כמו רצון פתאומי להפסיק ללמוד, או מקרים שבהם תלמיד נתון ללעג של תלמידים אחרים. ברגעים כאלה, מבקשים התלמידים להיות במגע עם המלווים שלהם, מפני שהם יודעים שיש לפחות אדם אחד בבית-הספר שאכפת לו מהם באופן אישי והוא האחראי לשלומם.

תלמיד כיתה ז' מספר: "המלווה שלי היה כמה פעמים בבית שלי. בקדמה אתה פוגש את המלווה לא רק בקטע הרע, אלא כל הזמן".

בנוסף למפגשים אלה, כל מלווה נפגש עם כל קבוצת התלמידים שבאחריותו שעתים בשבוע. מסגרת זו

תלמידים נוספים מספרים על חוויותיהם מהליווי. תלמיד כיתה ז' מספר על מסגרת הליווי הקבוצתית:

"בשעת ליווי קבוצתי, המלווה אמרה שנרשום בעיות שיש שלנו. היו ילדים שרשמו שהוריהם מתגרשים וכל מיני דברים כואבים ואחרים. אחר-כך דיברנו על זה בכיתה. היום, לאחר השיחה הזו, אני יותר מבין את אותם תלמידים. אני כבר לא צוחק עליהם או על ההורים שלהם". הוא מוסיף: "במקרה האישי שלי, סיפרתי למלווה שאני רב עם אמא. דיברנו על כך. זה עזר לי לחשוב על דברים בצורה אחרת והיום אני פחות רב עם אמא שלי".

תלמיד אחר ממשיך:

"המלווה זה כמו מורה לכל ילד. יחס יותר אישי. אני משתף את המלווה שלי בכל הבעיות שיש לי בבית וגם עם החבר'ה, וגם בדברים הטובים שקורים לי. לדוגמא, כשרבתי עם החבר הכי טוב בכיתה שלי, דיברתי על זה עם המלווה, והוא נתן לי את האומץ לגשת לאותו חבר לפתוח איתו ולדבר איתו על כך. בליווי הקבוצתי, תלמידים מספרים מה מפריע להם, משתפים. ילדים גם פתרו אחד לשני בעיות".

תלמיד כיתה ז' מדבר על יחסי האמון שנקמו בינו לבין המלווה:

"המלווה מכיר אותי. הוא היה אצלי כמה פעמים בבית... יש גם ביטחון שהמלווה לא יספר את מה שאני אומר לו. אם אני מבקש ממנו משהו, הוא ינסה לעשות. הוא דואג לך. אם יש לי הערה על מורה, הוא ייקח אותו לשיחה וידבר איתו...".

נקראת "ליווי בקבוצה". התלמידים יושבים במעגל ודנים במגוון של נושאים, המועלים על-ידם או על-ידי המלווה: יחסים בין התלמידים בכיתה, יחסים עם מורים אחרים בבית-הספר, נושאים אקטואליים, פעילות בקהילה ועוד. בכיתה י"ב עוסקים בנושאים כמו תהליך הפרידה מבית-הספר, הכנה לגיוס לצה"ל, יחסים בין המינים ויחסים עם ההורים. בכיתות ט' ו'י עוסקים בנושאים הקשורים לזהות, ליחסים עם ההורים, יחסים עם חברים ודילמות ערכיות. בכיתות ז' רח' מושם דגש על תהליך ההשתלבות בקדמה, על סיכויי ההצלחה בחיים, על זכויות, על כבוד ועל שותפות.

תלמיד כיתה ח' מספר: "אני משתף בכל דבר את המלווה שלי. לא מתבייש ממנה. בכלל, אני מרגיש איתה יותר פתוח מאשר לבטא את עצמי בשיעורים. בעבר היה לי שם של 'לא יכול' וזהו. לא התייחסו אלי. הליווי זה רעיון גאוני. גם סוג הקשר שונה. לא כמו מורה-תלמיד. זה יותר מזה. בליווי הקבוצתי אנחנו מדברים על כל מיני נושאים. למשל, יחסי בנים-בנות, גיל ההתבגרות, קשר עם ההורים. אנחנו עושים זאת בצורה של משחק כך שיותר קל לי לבטא את עצמי, לא בצורה של שיעור".

יעל, מורה בבית-הספר, מתארת את הליווי מנקודת מבטה: "יש בליווי הרבה למידה. יש ילדים שלא גרים עם האמא שלהם, אלא עם אמא אחרת חורגת או במשפחתונים. אז את חושבת איך להעביר שיעור בכיתה שבה לומדים ילדים שלא גדלים בבית. למשל, כשמלמדים על חגים, אז אנחנו לא אומרים 'תשאל את אמא', אלא 'תשאלו בבית'. קשה להם להתחבר להרבה דברים שנראים לנו טריוויאליים, כמו המושג 'אמא'".

אריאלה בארי-בן ישי מגדירה את מהות תפקיד המלווים בבית-הספר קדמה: "תפקידם הוא לשמש גשר בין עולם הכישלון-הידוע-מראש ממנו באים רבים מהתלמידים והתלמידות, ובין עולם ההזדמנויות והבחירה אליו הם שואפים להשתייך".

לא מוותרים על אף תלמיד

מעין אליהו, תלמידת מחזור א', מספרת בתכנית "בראש צעיר" ברשת א': "בבית-הספר היסודי אמרו להורים שלי שאלך ללמוד בפנימיה או שאנשור מבית-הספר בכיתה ט'. אמרו לי שבכל בית-ספר אכשל ואנשור. לקדמה הגעתי כשאני לא יודעת כמעט לקרוא. בקושי כתבתי. תלמידה 'על הפנים', וחשבתי לעצמי שבטח

"לא מוותרים על אף תלמיד" – בקדמה זו לא סיסמה ריקה, אלא דרך חיים. מכתב של שמעון פוטרמן, מלכי ניניו וחיים פרינגולד, מנהלי מעונות "אומנה בירושלים", למנהלת ולצוות בית-הספר, ממוחיש זאת היטב:

"בעצם ימים אלה, אנו נתונים בעיצומו של הליך ישיבות הסיכום של הילדים בבתינו שלנו. כל הילדים שלנו הם ילדי מצוקה קשה, שהוצאו מביתם בגין עזובה, התעללות ושאר מרעין בישין, וגרים במעונות המשפחתיים שלנו בירושלים... הדיונים היו קשים, מסובכים, מלאי כאב וספקות, ואי אפשר היה שלא להתרשם מההתקדמות הנפלאה של הילדים בתחום הלמידה.

"את זוכרת מן הסתם, קלרה, את ההתלבטויות הקשות שליוו אותנו סביב השמתם לבית-הספר שלכם, התלבטויות שנבעו בעיקר מרמתם הנמוכה של הילדים, למרות הפוטנציאל התקין, מן העזובה וההזנחה בתחום הלמידה שלהם במשך שנים...

"התלבטנו יחד לגבי פוטנציאל התיקון של הילדים, וכבר אז הופתענו מהאופטימיות והנכונות שלכם להתמודד עם הבעיה. קיבלתם בסופו של דבר את כל ארבעת הילדים שהפנינו אליכם... והנה, בישיבות הסיכום שאנו עורכים לכל ילד, עולה רוח יפה ביותר מן ההתקדמות הלימודית של כל אחד מהם, ממש על תקן של לא ייאמן. מיכלי הפכה להיות תלמידה נפלאה, ודרור, רוני וניב הפכו ילדים שיש להם שוב סיכוי ממשי להיות תלמידים טובים. "נכון שאנו רק בתחילת הדרך ועוד ארוכה הדרך, אבל רצינו להודות ולשתף את כל הצוות שלכם במקצת ההערכה שאנו רוחשים לתהליך הנפלא שקרה לילדים שלנו בבית-הספר שלכם. ילדי פנימיות הם בדרך-כלל המצורעים של מערכת החינוך, מה שהופך את המעשה החינוכי שלכם לבלוט עוד יותר".

גם בקדמה ירמו ידיים כמו בכל בית-ספר אחר שהיה מרים ידיים עם תלמידה כמוני. אבל הם לא הרימו ידיים. השקיעו בי, ובסופו של דבר הצלחתה.

"אני מאד אוהבת ללמוד בקדמה. המורים בקדמה משקיעים את כל מה שהם יכולים, גם עזרה בשעות שאחרי הלימודים. ומדובר במורים שלנו – לא מביאים לנו מורה פרטי או סטודנט שלא ממש מכיר אותנו. המורה שמלמד בשיעור הוא גם זה שמלמד אחרי השעות של בית-הספר, עד שהתלמיד מבין. אם תלמיד בכיתה לא מבין משהו, לא אומרים לו 'נסביר לך אחר-כך', אלא חוזרים שוב ושוב עד שהתלמיד מבין. ואז ממשיכים ללמד ברצף הרגיל של השיעור".

מעט תלמידים עזבו את קדמה במשך השנים והלכו ללמוד בבתי-ספר אחרים. חלקם פשוט עבר דירה. גם תלמידים מתקשים, שבכל בית-ספר אחר היו נחשבים לגורם מפריע, המעכב את התקדמות הכיתה והיו מוצאים על-פירוב את דרכם החוצה, נשארים בקדמה ומקבלים סיוע בכל דרך אפשרית.

כמעט כל תלמידי חטיבת הביניים בקדמה ממשיכים ללימודים בתיכון ולא עוברים לבתי-ספר אחרים או נושרים ממערכת החינוך. עובדה זו נתפשת בקדמה כמובנת מאליה, אך בהחלט אינה מייצגת את המציאות בחטיבות ביניים אחרות.

פרסומים בעתונות ופניות רבות של הורים מצביעים על תופעה רחבה, שממדיה גדלים והולכים בשנים האחרונות: בתי-ספר רבים, לרוב עיוניים, מסלקים תלמידים תושבי שכונות עם תום לימודיהם בחטיבת הביניים, או במהלך לימודיהם בתיכון. הדבר נעשה במטרה לשמור על ממוצע בגרות גבוה וכך להעלות את יוקרת בית-הספר. "צריך להשוות את הדבר", אומרת רות שטייניץ, פסיכולוגית שעבדה שנים רבות במערכת החינוך, בראיון ל"הארץ" ב-26.6.2001, "לבית-חולים שמחליט לא לקבל חולים קשים, כדי לזכות ביוקרה על ש'הצליח' להקטין את שיעורי התמותה בקרב החולים המאושפזים בו. משרד החינוך מציע בונוס על שיעורי הצלחה גבוהים בבגרות והוא מתנה זאת במניעת נשירה. אולם הבונוס על הצלחה בבחינות הבגרות מעודד סלקטיביות והנשירה. בית-ספר אשר בוחר תלמידים טובים ודוחה את החלשים מגדיל את סיכוי לזכות בשני מרכיבי בונוס: בונוס על שיעור הצלחה גבוה בבחינות הבגרות ובונוס על נשירה מועטת". כך, מעודדת שיטת הבונוסים של משרד החינוך את מה שמכנה שטייניץ בשם "הנשירה בטרם קליטה". שטייניץ טוענת עוד כי תופעה דומה מתרחשת בפרויקטים אחרים שמפעיל משרד החינוך, כגון פרויקט "מיכאל"ל", שמטרתו לטפח

מוטי גמיש, תלמיד מחזור א', סיפר בתכנית רדיו על מעורבות ההורים הרבה בקדמה:

"ההורים מעורבים כמעט כמו ההנהלה. קובעים יחד את תקנון בית-הספר, שותפים בתכניות הלימוד, חברים בכל הוועדות ובמועצה הפדגוגית. אני רוצה להגיד לאבא שלי תודה על זה שכך הוא מעורב בבית-הספר וככה הוא משקיע בי. זה אחד הסודות של קדמה – מעורבות הורים, שההורים תומכים ומשקיעים בי בבית-הספר".

"מצוינות" ומעדיף בפועל לקלוט תלמידים מצטיינים מראש, שאינם שייכים לאוכלוסיות חלשות". מיכל כהן, מורה למתמטיקה, מספרת בראיון למקומון "ירושלים" (23.4.1999), על גישתה לתלמידים שמתקשים בלימודים: "דיסלקציה, היפר אקטיביות, עוני – זה לא מחלה. אז עושים בחינות בעל-פה או משיגים פטור ממתמטיקה. אפשר להתמודד".

במקרים בודדים נאלץ בית-הספר לשחרר תלמידים בעלי צרכים ייחודיים, הזקוקים למסגרות טיפוליות במקרים אלה, דאג בית-הספר למציאת מסגרת חינוכית חלופית עבורם. ההחלטה הסופית התקבלה לאחר תהליך ממושך ואינספור דיונים של הצוות. בכל מקרה, היתה ההחלטה הסופית כרוכה בקושי רב. ההצלחה בבחינות הבגרות, טוענת רות שטייניץ ב"הארץ", הפכה לקריטריון היחיד כמעט שלפיו מתקבלות החלטות במערכת החינוך: "התלמידים נהיו אמצעי להעלות את יוקרת בית-הספר. מחזרים אחריהם כשהם מסוגלים להעלות את יוקרתו, ומשתדלים להרחיק אותם כשאינם תורמים לה. כאשר תלמידים מרגישים שאינם רצויים בבית-הספר, הדימוי העצמי שלהם נפגע. כמו כן נפגמת המוטיבציה שלהם ללמוד, כי הלימודים ממילא לא יובילו אותם להישג היחיד שיש לו חשיבות בעיני מערכת החינוך והציבור. לילדים אלה סיכוי גבוה לנשור מבית-הספר ולהפוך לאלימים כלפי החברה, הנתפשת בעיניהם כמזלזלת בהם".

בקדמה לעומת זאת, מלבד העובדה שלא נערכים מבחני מיון וקבלה לתלמידים חדשים, מודעים לכך שיתכן כי חלק מהתלמידים צבר פערים, אשר מסיבה כלשהי, לא ניתן יהיה לצמצמם בתקופת התיכון עד הרמה הנדרשת בבחינות הבגרות. בעיני קדמה, גם תלמידים אלה רשאים לרכוש מיומנויות עיוניות, תוך חיזוק צדדים אחרים שבהם הם מוכשרים. תלמידים אלה יסיימו את התיכון עם תחושת הצלחה וביטחון שתאפשר להם, אם ירצו בכך, להשלים את בחינות הבגרות במועד מאוחר יותר.

התלמידים בקדמה יודעים כי בית-הספר נותן להם סיכוי אמיתי לממש את יכולותיהם. סיכוי כזה לא ניתן לרובם במסגרות הלימודים הקודמות, וככל הנראה לא היה ניתן להם במסגרות לימוד אחרות. תלמיד כיתה ט' מספר: "בבית-הספר שלנו משקיעים בילדים. לא מוותרים ולא נותנים לתלמיד סיכוי לנשור מבית-הספר קדמה. בבתי-ספר אחרים לא משקיעים בתלמידים, זורקים אותם ככה לפינה ולא מעניין אותם מה יהיה איתם כשיעזבו. 'מה אכפת לנו' – ככה הם, המורים, אומרים".

ההורים הם חלק מתהליך השינוי

יעל כליל, מורה בקדמה, מספרת: "בביקורי בית פתאום הבנתי 'על אמת' מאיפה תלמידים באים. קיבלתי הרבה זבנגים. שמעתי אמירות מהורים שהפנימו את המסר של הממסד, מסר תבוטנני: 'מספיק שילמדו 12 שנות לימוד', או 'דיברתי עם מנהל בית-ספר אחר והבנתי שילד שלי אין סיכוי', או 'הייתי בבתי-ספר אחרים וברור שהילד לא יכול להצליח'. כששמעתי את אותם הורים, נשבר לי הלב, כעסתי... פתאום הבנתי שהם אוכלוסיה מובלת, שעושה מה שאומרים לה והבנתי שאסור שזה יימשך. מה שהתעורר בי בקדמה זו ההבנה שצריך לעשות. אי אפשר רק לכווס. צריך לדבר הרבה עם התלמידים, לנער אותם במובן החיובי." "מדובר בהורים שעברו בעצמם חוויה של כישלון בחינוך, וכבר מאמינים שהם לא מסוגלים לכלום", טוענת קלרה יונה-משומר, "זו הסיבה שההורים הם חלק מתהליך השינוי בקדמה. ההורים עוברים את התהליך בעצמם ממצב שבו הם לא מאמינים בילד שלהם למצב שבו הם מגויסים ומעורבים בתהליך החינוכי שלו. כשהילד וההורים שותפים לתהליך, העוצמה היא הרבה יותר גדולה. ברגע שהתלמיד והוריו מבינים שקורה משהו טוב בתהליך, אז הם נמצאים במקום אחר מבחינת הרצון לעשות שינוי ולהתקדם".

תלמידת כיתה ט' מסכימה: "מה שמייוחד בקדמה זה שהם נותנים צ'אנס לכל התלמידים. בתי-ספר אחרים לא נותנים בכלל אלא לוקחים רק את אלה שבלימודים משקיעים כי הם לא מאמינים בילדים שלא למדו".

"ותודה לאבא שלי"

לפי התפישה של קדמה, ההורים הם חלק מבית-הספר ממש כמו שהמורים הם חלק מביתו של התלמיד. תלמידים ומורים נוהגים לתאר את בית-הספר כמשולש הבנוי משלוש צלעות: מורים, תלמידים והורים. בית-הספר בכלל והמורים המלווים בפרט רואים בהורים שותפים חשובים, שמידת מעורבותם תשפיע מאד על סיכויי ההצלחה של התלמיד. כל מלווה מקיים קשר קבוע ושוטף עם הורי קבוצת התלמידים המלווים שלו, בשיחות טלפון ובפגישות אישיות. המלווה מעדכן את ההורים לגבי מה שקורה לתלמיד ומנסה לגייס את תמיכתם, במטרה להעלות את התלמיד על מסלול למידה אפקטיבי.

מלווה בקדמה מספרת: "הקשר עם ההורים חשוב מאד. אנחנו מתקשרים אליהם, מדברים, מדווחים, מזמינים אותם לשיחות. גם ההורים, מצידם, פונים אלינו הרבה בשיחות טלפון. התלמידים יודעים שההורים מעודכנים וזה מאד משמעותי עבורם".

המורים ובמיוחד המלווים, מסבירה בארי בן-ישי, מאמינים שקשריהם עם התלמידים אינם מספיקים כדי להביא להצלחה של התלמידים. הם משוכנעים שההורים חייבים להיות מעורבים בתהליך הזה. המלווים רואים עצמם כ"חוליה מקשרת" בין הבית לבית-הספר. הם מאמינים שתפקידם לעשות אינטגרציה בין כל חלקי הפאזל השונים ולנצח על המדיניות, אשר תוביל כל אחד מהתלמידים בסופו של דבר אל ההצלחה.

חלק מההורים לוקחים חלק פעיל בלמידה של ילדם ואף מעורבים בפעילויות רחבות יותר של בית-הספר. יחד עם זאת, חלק מההורים מעורבים פחות ממה שהמלווים היו רוצים. המלווים מנסים לשתף את ההורים בדרכים שונות, מתוך הבנה שהורים החווים את בית-הספר כרלבנטי וכמקום פוטנציאלי לצמיחה, מתגייסים לשיתוף פעולה עם בית-הספר והמורים.

אם לתלמידה בבית-הספר מעידה על עצמה בהשתלמות ההורים: "קיבלנו ביטחון שמישהו לקח את התפקיד שלנו, ואנחנו רגועים שהילד שלנו בקדמה יגיע למשהו. הילד יגיע לתעודת בגרות אם ירצה או לא

קדמה: עמודות תלמידים והורים - ממצאי מחקר

בשנת 2000 ביצע מכון "דחף", בעקבות הזמנה של הרשות לתכנון כוח-אדם במשרד העבודה והרווחה, מחקר מקיף, שמטרתו היתה לבדוק את עמדותיהם של תלמידי קדמה והורים ביחס לבית-הספר. לשם כך רואיינו כל תלמידי קדמה וכ-80 אחוזים מההורים. לשם השוואה, רואיינו גם 482 בני נוער בגילאים 12-8 שמתגוררים בשכונת הקטמונים ופת ולומדים בבתי-ספר אחרים, וכן 255 הורים לילדים אלה. להלן חלק קטן מתוצאות המחקר, הנפרס על-פני עשרות עמודים:

66% מתלמידי קדמה מרוצים מאד (לעומת 22% בבתי-ספר אחרים), 20% מרוצים, 7% די מרוצים, ו-7% לא מרוצים או לא השיבו.

86% מתלמידי קדמה הולכים בשמחה לבית-הספר. 11% הולכים בליט בריה, 3% לא השיבו.

86% מהתלמידים מעריכים שיש להם סיכויים גבוהים להצליח בבחינות הבגרות, 13% העריכו את סיכוייהם כבינוניים ו-1% העריכו שהסיכויים נמוכים.

91% מהתלמידים מרוצים מהמידה בה נותנים בקדמה הזדמנות לכל תלמיד להוכיח את עצמו, 6% הביעו שביעות רצון ממוצעת, ו-1% אינם מרוצים.

88% מהתלמידים מרוצים מהעידוד והתמיכה שהם מקבלים בלימודים מצוות המורים. 1% אינם מרוצים. <<

ירצה. אני כאמא יש לי ביטחון".

אם לתלמיד בכיתה י"א מוסיפה: "בית-הספר קדמה הוא בעד הילד. אני מרגישה שהילד שלי בידיים טובות. הראש שלי שקט. אני גם חושבת שגם כאשר הבן שלי יסיים ללמוד, אני אמשיך עם קדמה. תמיד יש מה לעשות שם".

צוות המורים והמלווים מאמין שחשוב שההורים יראו לילדיהם עד כמה חשוב בעיניהם החינוך שלהם. כך ילמדו התלמידים שאכפת להורים ממה שקורה להם בבית-הספר.

אליקו בן אדיבה, תלמיד המחזור השני, מספר בראיון למקומון "ירושלים" ב-23.4.1999: "אמא שלי בלי בגרות. עשתה צחוק מהלימודים, כמו כל המבוגרים. אבל היא תומכת בי, מעירה אותי כל בוקר, ואז אפילו שאין חוק חינוך חובה בגיל שלי, אני בכל זאת הולך. היא גם יושבת אתי על העבודות".

ההורים מבינים שהמעורבות שלהם יכולה להוות משקל נגד לכסף שמשלמים הורים בבתי-ספר מבוססים, והם מודעים לחשיבות התפקיד שלהם במשולש של קדמה.

אם לשלוש תלמידות שסיימו את לימודיהם בקדמה מספרת בהשתלמות ההורים: "חשוב שכולכם תמשיכו להיות מאד פעילים ומעורבים בבית-הספר, כי מנסיוני אני יודעת, שככל שהייתי פעילה, כך הילדות שלי הרגישו טוב יותר עם זה בבית-הספר".

משה גמיש מוסיף: "אם צוות בית-הספר מאמין מראש שההורים יכולים לעזור, הוא יכול להרוויח הרבה ממעורבות הורים. אבל מצב הפוך - זה מסלול שמוביל לקונפליקטים, שפוגעים בהורים, בתלמידים ובהורים. "לפי דעתי, ככל שההורה יותר מעורב, התלמיד ישקיע יותר. תלמיד מרגיש שאם אבא שלו מוכן לבזבז את זמנו הפרטי עליו בבית-הספר, אז זה משפיע עליו לטובה. הילדים שלי בקדמה קיבלו הרבה יותר מבגרות. הם קיבלו ביטחון עצמי. שני הילדים הגדולים שלי למדו ב'דנמרק' ושני הקטנים בקדמה. אלו שלמדו בקדמה - יש להם ביטחון עצמי רב וזה לא נראה מקרי. הם יודעים מה הם רוצים מעצמם. אם הגדולים היו חושבים שנעשה להם עוול, הם היו מוותרים. הקטנים נלחמים על זכויותיהם ויודעים אותן היטב. בית-הספר נתן להם יותר, לא רק בידע אלא גם בדברים אחרים".

ההורים נוטלים חלק בתכניות הלימודים ומשתתפים בוועדות השונות. בתכנית "לימודי חברה" למשל, הפכו ההורים לשותפים מלאים - כמספקי מידע לעבודות המחקר של התלמידים, כמרצים אורחים ובמתן

<< 81% מרוצים מהמידה שבה תורמים המורים לחינוך הביטחון העצמי של התלמיד. 3% אינם מרוצים.

71% מהתלמידים מרוצים מהמידה שבה המורים גורמים להם לתכנן להמשיך ללמוד באוניברסיטה. 4% אינם מרוצים.

89% מהתלמידים מרוצים מהמידה שבה בית הספר מכין אותם לחיים. 5% אינם מרוצים.

"ילדי קדמה מרגישים שבית ספרם נתן להם הזדמנות, שלא ניתנה לקרוביהם הבוגרים יותר שגדלו בשכונה, שלא ניתנה לילדים דומים להם בשכונה ושלא היתה ניתנת להם לו למדו בבית ספר אחר".

"אחוז המתכוונים להמשיך ללמוד לאחר התיכון גבוה יותר בקרב תלמידי קדמה מאשר בקרב התלמידים האחרים, כאשר רוב מאסיבי בין המתכננים להמשיך לימודים מתכוונים ללימודים אקדמיים".

"... עמדות ההורים די תואמות את עמדות ילדיהם, כאשר ככלל ההורים נוטים לעמדות יותר חיוביות. במלים אחרות, הורי קדמה מרוצים הרבה יותר מבית הספר, מאשר ההורים לילדים הלומדים בבתי ספר אחרים. בנושאים הקשורים ישירות להורים, כמו מעורבותם בחיי בית הספר, המידה בה הם מעודכנים בכל הקורה לילדם בבית הספר, יחס המורים אליהם, החשיבות שהם מייחסים ללימודי היסטוריה ותרבות של ארצות מוצאם והשפעת בית הספר על טיב היחסים בין ההורים לילדיהם – הורי קדמה מביעים הערכות חיוביות יותר מהורים לילדים הלומדים בבתי ספר אחרים".

סיוע לתהליך איסוף המידע במשפחה המורחבת ובקרב מכרים.

בית הספר פועל לשיתופם של ההורים בכל ועדות בית הספר – גם במועצה הפדגוגית. תקווה לוי, מנהלת ארגון היל"ה, ארגון שעובד עם קבוצות הורים בשכונות, בעיירות פיתוח וביישובים ערביים, מספרת על התרשמותה מסופשבוע עם הורי קדמה שנערך בחודש יוני 2001: "הפתיחות של בית הספר, שמעודדת מעורבות הורים ומכירה בנחיצות של המעורבות שלהם, היא יוצאת דופן בכל קנה מידה שהוא. בית הספר קדמה פתח למעשה את כל הוועדות שקיימות בבית הספר למעורבות הורים. זה דבר יוצא דופן. בית הספר פותח בפני ההורים תחומים שבהם מטפל בדרך-כלל סגל ההוראה, כגון ענייני משמעת, הנחות כספיות לתלמידים וחברות במועצה הפדגוגית. בבתי ספר אחרים, גם כאשר יש הורים שחברים במועצה הפדגוגית, זה בדרך-כלל לאחר מאבק של ההורים".

בחינות הבגרות – מטרה או אמצעי?

האם החזון החברתי החדשני של קדמה מתמצה בכך שהתלמידים יעברו את בחינות הבגרות? האמנם תעודת בגרות היא המפתח להצלחה בחיים?

בארי בן-ישי מציינת כי מורי קדמה הציבו לעצמם ולתלמידים מספר רב של מטרות. הם רואים בקדמה יותר ממוסד חינוכי. הם רואים בו תנועה לשינוי חברתי, המשפיעה על התלמידים, על משפחותיהם, על המורים עצמם, על בית הספר כמערכת, על קהילת שכונת הקטמונים, על משרד החינוך ועל החברה הישראלית כולה. יחד עם זאת, מדגישה בארי בן-ישי, מציינים המלווים באופן מיוחד מטרה אחת: לגרום לתלמידים לעבור את בחינות הבגרות בסוף לימודיהם בקדמה.

עבור אנשים מחוץ לבית הספר, עשוי להיראות יעד זה, לעבור את בחינות הבגרות, כיעד לא כל-כך משמעותי. אולם, עבור המלווים מדובר בהגשמת החזון החינוכי והפוליטי של קדמה. מנקודת מבטם, הצלחת תלמידי קדמה מהווה הצלחה בשלוש רמות: התלמיד עצמו, הקהילה הסוציו-אתנית שאליה משתייכים התלמידים והחברה הישראלית כולה.

הדברים שלהלן מתבססים על עבודת המחקר של בארי בן-ישי, העוסקת בתפקיד המלווים בקדמה. בארי

תעודת הבגרות כקיש קפיצה להצלחה בעתיד

הדעות חלוקות בקרב המלווים ביחס לשאלה לאילו הישגים תהיה תעודת הבגרות נחוצה. אריאלה בארי בן־ישי מזהה שלושה תחומים אליהם משתייכים הישגים אלה: שירות צבאי, לימודים אקדמיים והשתתפות פעילה בחיים החברתיים והפוליטיים בישראל.

שיחות צבאי

יש מלווים הרואים בעיני רוחם את תלמידיהם חוזרים הביתה במדים, בכומתה אדומה של הצנחנים. זו דרכם לתאר את התלמידים לוקחים אחריות בחברה הישראלית, ממלאים את חובתם הלאומית, תורמים לחברה, משתלבים בנורמות של הזרם המרכזי היהודי־ישראלי וחשים גאים בעצמם. מלווים אחרים מסתייגים מהאפשרות לעודד את התלמידים להתגייס, רק משום שזה מה שמצפים מהם. הם מוצאים ערך בלחשוף את התלמידים לעמדה פציפיסטית, שהיא בעיניהם, חלק מתפישת עולם רחבה יותר, פרו־בינציאלית פחות ואתנוצנטרית פחות.

לימודים אקדמיים

עבור רבים מהמלווים, היוו הלימודים באוניברסיטה חוויה של שינוי משמעותי. הם רוצים לאפשר לתלמידיהם לעבור אותה.

בנוסף לכך, מאמינים חלק מהמלווים שללימודים באוניברסיטה תהיה השפעה חיובית על התלמידים, מכיוון שהם יסירו את הילת המיסטורין האופפת בעיניהם את העולם האינטלקטואלי, שממנו הם חוששים כל־כך. הם מאמינים שכניסה לתוך עולם זה תסייע לתלמידים להיות בטוחים בעצמם ולהבין שמי ששמתמש ב"מלים מסוככות" וביטויים <<

בן־ישי בוחנת את המשמעות שמייחסים המלווים לתעודת הבגרות ומבחינה בין ארבע רמות של משמעות: 1. תעודת הבגרות כמטרה בפני עצמה; 2. תעודת הבגרות כמפתח לאפשרויות בחיים; 3. תעודת הבגרות כקיש קפיצה להצלחה בעתיד; 4. תעודת הבגרות כהצהרה פוליטית וסמל להצלחת בית־הספר.

תעודת הבגרות כמטרה בפני עצמה

רוב המלווים רואים את ההצלחה בבחינות הבגרות כמטרה מיידית ומוחלטת של תלמידיהם. אחרים רואים הצלחה זו רק כ"צעד ראשון" – קיש קפיצה להצלחה – ובהחלט גם מפתח להצלחה בעתיד. המלווים מודעים לעובדה שלא קל יהיה לתלמידים לעבור את בחינות הבגרות. יחד עם זאת, אם וכאשר הם יעברו אותן, תהיה לדבר משמעות מעבר לתעודה. עבור התלמידים זו תהיה חוויה של הצלחה, שאף אחד לא יוכל לגזול מהם. הם יוכלו לקחת איתם את החוויה הזו לכל מקום שאליו ילכו בחיים, כנקודת מוצא לאמונה ביכולותיהם. הם ילמדו ש'אם אתה מחליט לעשות משהו קשה, אתה יכול לעשותו'. אם בטחונם יתערער, הם תמיד יוכלו להיזכר כמה קשה היה לעבור את בחינות הבגרות ושכסופו של דבר הם הצליחו.

תעודת הבגרות כמפתח לאפשרויות בחיים

המשמעות המרכזית שמייחסים המלווים לתעודת הבגרות קשורה לעובדה שהתעודה תעמיד בפני התלמידים אפשרויות לבחירה בחיים. כלומר, היא תעניק להם את היכולת להחליט בעצמם כיצד ייראה עתידם. כל המלווים מסכימים לרעיון זה. המלווים רואים אותו כמנוגד לאופן שבו התנהלו חייהם של הורי התלמידים. להם לא היתה כל ברירה. המלווים חוששים שהתלמידים ימשיכו, כמו הוריהם, להיות אנשים חסרי אפשרויות, על אף שהם זכאים לכל האפשרויות. בלי תעודת בגרות, ישראלים אינם יכולים לשרת ביחידות מובחרות בצבא, אינם יכולים לקבל משרות בכירות או לנסות להתקבל למשרות בתחום ההיי־טק, למשרות פוליטיות ולמשרות בשירות הציבורי.

סוגיית בחירת המקצוע וההשוואה בין התלמידים לבין ההורים בנקודה זו מעוררים לבטים בקרב המלווים. מצד אחד, המלווים לא רוצים ליצור בקרב התלמידים בוז כלפי הוריהם. הם גם יודעים, שהורי התלמידים, כמו רבים מהוריהם שלהם, עבדו בעבודות "צווארון כחול" (בניין, ניקיון, עבודה ב"בסטה" בשוק) והצליחו

« באנגלית אינו בהכרח חכם יותר מהם. ערך נוסף של הלימודים האקדמיים הוא בכך שהם יאפשרו לתלמידים לפגוש צעירים בני גילם, חלקם בעלי רקע מבוסס וחלקם בעלי רקע דומה לשלהם. יצירת קשרים חברתיים עם אנשים בעלי רקע דומה לשלהם תאפשר להם לטפח ידידות שאין בה העמדת פנים. בנוסף לכך, עשויים קשרים אלה להוות תשתית לפעילויות חברתיות ופוליטיות בקמפוס. המלווים מסכימים כי השכלה אקדמית תספק לתלמידים גם "יתרונות נורמליים" – היא תאפשר להם להרוויח יותר ולפתח קריירה.

השתתפות מלאה בחיים החברתיים והפוליטיים בישראל:

המלווים מאמינים שעבור חלק מהתלמידים מהווה תעודת הבגרות כרטיס כניסה לחברה הישראלית. המלווים קיוו לספק לתלמידיהם את הכישורים הדרושים לשם הימלטות מפאסיביות, שוליות וניכור המאפיינים תושבי שכונות רבים.

לפרנס את משפחותיהם בכבוד. מצד שני, הם רוצים שתלמידיהם ישאפו ליותר, שיאמינו שהם זכאים ליותר ומסוגלים ליותר. השאלה שהמלווים מתמודדים עמה היא כיצד להשיג יעד זה, בלי להקטין את ההורים בעיני הילדים. יש לציין גם כי המלווים שמים לעצמם למטרה לעורר אצל תלמידים תחושת גאווה וכבוד כלפי הרקע המשפחתי שלהם.

כסף הוא חלק מהעניין. המלווים שואפים לאפשר לתלמידים לשבור את מעגל העוני ולספק להם את הכלים הנדרשים לשם עלייה בסולם הכלכלי. מלווים אחרים מדגישים יותר את רצונם שתלמידיהם יהיו בעלי השפעה בחברה, יהפכו לסוכני שינוי חברתי וינהיגו מהפכות מסוגים שונים בקהילותיהם ובחברה הישראלית בכלל. כדי שיוכלו לעשות זאת, הם זקוקים לתעודת בגרות. רק כך יזכו ללגיטימיות הנדרשת לשם כך. התנדדות זו "בין שני עולמות", בלשונה של בארי בן-ישי, מאפיינת את המציאות שעמה מתמודדים המלווים. לא כולם מצאו פתרון לדילמה הזו בעצמם.

יש מלווים שהיו רוצים לחסוך לתלמידיהם את הכאב הכרוך בהשגת יתרון השכלתי ובמוביליות חברתית כלפי מעלה, ואת האובדן שעשוי להיגרם כתוצאה מכך. הם מקווים להוביל את התלמידים לדרך שבמהלכה יוכלו "לבחור לעצמם היבטים מתרבותם המזרח-תיכונית וממה שלחברה ה'מיינסטרימית' יש להציע" וכך לשלב את הטוב שבשני העולמות.

תעודת הבגרות כהצהרה פוליטית וסמל להצלחת בית-הספר

המלווים מתייחסים להצלחת תלמידיהם בבחינות הבגרות כבעלת חשיבות מעבר להישג האישי של כל אחד מהם. בגרות מלאה לתלמידיהם תהווה מבחינתם ניצחון של המזרחים, אנשי השוליים, העניים וחסרי הזכויות. הצלחת המחזור הראשון של בוגרי בית-הספר תהווה הוכחה חיה לכשלון המדיניות החינוכית של משרד החינוך – מדיניות שהכשילה את צעירי השכונות מאז קום המדינה. יתרה מזו, ההוכחה תושג "תחת אפר" ותחת פיקוחו המדוקדק של אותו משרד חינוך קטן-אמונה עצמו. הצלחת התלמידים תדגים למשרד החינוך ולספקנים אחרים, כדברי אחת המלוות: "שתלמידי קדמה ואחרים כמותם מסוגלים לגמרי למה שהעולם מניח שאינם מסוגלים".

מלווי קדמה מאמינים שבמידה והמחזור הראשון יעבור בהצלחה את בחינות הבגרות, תחליף המערכת

"הרבה אמונה צריכה היתה לבוא לפני ארבע שנים כשהקימו את קדמה, ואני מוכרח לומר שזה מדהים, מרגש ומשמח. אני חושב שהמעשה שקדמה עושה הוא דבר עצום: למצוא שוב נתיבים לחברה בריאה, להכיר את הכוח שבתרבות לעומת הכוח הברוטלי של השרירים. 50 שנה עברו מאז הקמת המדינה, הרבה טעויות עשינו. עכשיו הגיע הזמן שלא רק קדמה אחד יהיה בירושלים אלא שניים, חמישה ועשרה. הגיע הזמן לקחת את כל אלו שעד היום חשבו שאין להם סיכוי לצאת מהמצוקה החברתית ולתת להם את הזכות לחיות ככל אחד. האמינו לי – זה לא רק האושר שלכם, זה האושר של כל מדינת ישראל... לכן, מה שאנחנו יכולים לקבל מקדמה זה אולי הרבה יותר ממה שהחברה יכולה לתת לקדמה... אני מקווה שבעוד 50 שנה נוכל לומר 'כולנו קדמה'."

דוד קסטנו, סגן ראש העיר ירושלים, ב"יום זכויות האדם בקדמה", שנערך ב-15.6.1998.

החינוכית של קדמה והשקפת העולם העומדת מאחוריה את "החינוך המיוחד" ואת המסלולים המקצועיים המוצעים כיום על-ידי המדינה לנוער חסר האמצעים בשכונות. המלווים מניחים כי בסופו של דבר יהיו אלה אינטלקטואלים מזרחים משכונות המצוקה בישראל שישנו את התרבות הישראלית ואת המערכת הפוליטית שלה ויהפכו אותן לצודקות יותר.

עוד ארוכה הדרך לשוויון

שמונה שנים לאחר הקמתו, בית-הספר קדמה בשכונת הקטמונים בירושלים הוא עובדה קיימת. לאחר שנים שבמהלכן חש צוות בית-הספר שקימו אינו מובטח והוא עלול להיסגר בכל יום, בקדמה מתחילים היום לחשוב קדימה.

רבים – בעיקר בקרב הממסד החינוכי – ממשיכים לראות בקדמה מוסד רדיקלי וסגורטיבי. אולם ביותר ויותר מעגלים – אקדמיה, ארגונים חברתיים, אנשי ציבור ותקשורת – עוקבים אחר קדמה באהדה ואף בהערצה ורואים בו אלטרנטיבה אמיתית למערכת החינוך, שממשיכה לפעול בדפוסים שמנציחים את אי השוויון. בכתבה ב"הארץ" מ-10.2.2000 נכתב על בית-הספר קדמה: "יש חיים מחוץ למגמת מסגרות. בוגריו הראשונים של תיכון קדמה בשכונת הקטמונים בירושלים יסיימו בקרוב את כיתה י"ב. תוצאות בחינות הבגרות שעשו עד כה מבשרות שהניסוי של עמותת קדמה הצליח: יש אלטרנטיבה לילדי שכונות שמסרבים להישלח לבתי-ספר מקצועיים".

אבל בית-ספר אחד אינו מספיק כדי לחולל את השינוי הנדרש במערכת החינוך בישראל. יותר מ-50 שנה לאחר הקמת המדינה, רמת החינוך בשכונות ובעיירות הפיתוח לא השתפרה באופן מהותי. סיכוייהם של תלמידים ממוצא אשכנזי לזכות בהשכלה המובילה לתעודת בגרות גבוהים עדיין בהרבה מסיכוייהם של תלמידים ממוצא מזרחי. מחקרים שנערכו בשנים האחרונות מצביעים על כך שעל אף שרמת ההשכלה של בני הנוער בישראל עלתה, הפערים לא הצטמצמו. דו"ח של המכון הישראלי לדמוקרטיה, "פערים בחינוך והאמצעים לצמצומם" מיוני 1998, קובע כי פערי ההשכלה בין יוצאי מזרח ומערב נשארו קבועים במשך שנים רבות: בשנת 1980 עמד שיעור ילידי ישראל ממוצא מזרחי שהיו בעלי 13 שנות לימוד ומעלה על

נגד האובייקטיביזם / ברטולט ברכט

כשהלוחמים נגד העוול
מראים את פניהם החבולים,
אלה שנשמרו לנפשם מגיבים
בקוצר רוח.

למה לכם להתלונן, הם שואלים,
נלחמתם נגד העוול! כעת
הוא ניצח אתכם, אז תשתקו!

מי שנלחם, הם אומרים, שילמד להפסיד.
זה שמחפש מאבק, נקלע לסכנה.
זה שהולך בכוח
אל יתלה את האשם בכוח.

הא, חברינו הנשמרים לנפשם,
למה הטינה הזאת? האם אנו
אויביכם, אנו – אויבי העוול?
גם אם הלוחמים נגד העוול מנוצחים
עדין העוול איננו מוצדק!!!

המפלגות שלנו אינן מוכיחות
דבר מחוץ לכך
שאנו מעטים מדי –
הנלחמים נגד הרשע,
ומאלה המסתכלים מהצד
אנו מצפים שלפחות יתביישו!

(לעברית: אהרן שבתאי)

12.4%, בהשוואה ל-44.3% בקרב ילידי ישראל ממוצא מערבי. כלומר, פער של 32 אחוזים. בשנת 1997 הצטמצם הפער בשני אחוזים בלבד והוא עמד על 30 אחוזים. הפערים ממשיכים כמובן גם בשלב הבא: באוניברסיטאות עומד הפער בין שתי הקבוצות על 32 אחוזים, ובפקולטות יוקרתיות כמו מדעי הטבע, מגיע הפער ל-60 אחוזים.

דו"ח מבקר המדינה 50ב' משנת 2000, העוסק בעיירות הפיתוח בדרום הארץ, מראה כי הפערים בהישגים הלימודיים והחברתיים בין קבוצות האוכלוסיה השונות בישראל גדלו. כך למשל, חושף המבקר את העובדות הבאות: א. קיים מתאם בין המצב הכלכלי-חברתי לבין ההישגים בבחינות הבגרות; ב. שיעור הנשירה של תלמידים בפריפריה גדול פי שניים לעומת תלמידים מיישובים מבוססים; ג. בעיירות הפיתוח בדרום לומדים רק 71.1% בכיתה י"ב, לעומת 95.3% ביישובים מבוססים; ד. בעיירות-פיתוח בדרום נבחנים רק 37.3% בבחינות בגרות, לעומת 84.8% ביישובים המבוססים; ה. בעיירות-פיתוח בדרום זכאים רק 20.9% לתעודת בגרות, לעומת 72.1% ביישובים המבוססים.

בדומה לדו"ח העוני שמפרסם הביטוח הלאומי אחת לשנה, מפרסם משרד החינוך אחת לשנה את ממוצע הבגרות הכללי בישראל. הדו"ח מפרט גם את אחוז הזכאים לתעודת הבגרות ביישובים השונים. כמו דו"ח העוני שמצליח לעורר סערה בכוס מים למשך יום אחד בדיוק, כך גם הדיון הציבורי והתקשורתי בחינוך הוא שטחי וחולף.

אחת לכמה זמן מכריז המשרד על יוזמות חדשות, הזוכות לשם "רפורמות", "פרויקטים" או "תכניות", שמטרתן המוצהרת להעלות את אחוז הבגרות ביישובים אלה. אולם גם על-פי דו"ח שפורסם על-ידי המזכירות הפדגוגית במשרד החינוך עצמו ב-9.1.2000, לקראת יום עיון בדימונה, נקבע כי "חלק מהתכניות, כמו אומ"ץ, מב"ר ומיכא"ל הצליחו מאד. אבל התכניות האלו מסייעות מאוחר מדי למעט מדי, ואין הן יוצרות שינוי משמעותי למערכת כולה. החשיבות שלהן שהן מראות שאפשר גם אחרת".

יותר מ-50 שנה לאחר הקמת המדינה, בתי-הספר הטובים ביותר, יסודיים, חטיבות ביניים ותיכונים, מצויים עדיין באזורים המבוססים ונהנים ממיטב המשאבים של מערכת החינוך: מורים איכותיים, מיטב הציוד, תכניות הלימודים הטובות ביותר, ורמת הציפיות הגבוהה ביותר מצד כל חלקי המערכת. באזורים המבוססים פחות, רמת ההישגים במרבית בתי-הספר נמוכה יותר, מאחר שבמשך שנים הופנו אליהם למשאבים מעטים

מחקר חדש על פערי החינוך בישראל, שנערך במכון ון-לייר ותוצאותיו פורסמו ב"הארץ" ב-25.2.2002, מראה כי תלמידים ממוצא אשכנזי נמצאים בראש טבלת שיעור הזכאות לבגרות, ואילו המזרחים - בתחתיתה.

על-פי המחקר, עומד שיעור הזכאות של תלמידים אשכנזים מדור שלישי על 80 אחוזים, לעומת 56 אחוזים בקרב תלמידים מזרחים מדור שלישי. חוקרים אחדים סבורים כי הפערים יצטמצמו בסופו של דבר. אחרים מצביעים על התרחבות הפערים. בכל מקרה, כולם מסכימים שהפערים גדולים ויש המזהירים, כמו פרופ' אברהם בן בסט, בראיון ל"הארץ" ב-2.7.1999, כי "פערים מהסוג הזה עלולים לזעזע חברה ולגרום לאי יציבות בכל המערכות שלה. הם יוצרים תסיסה מסוכנת. זהו מעגל קסמים שמתחיל עם השכלת ההורים ונמשך באזור מגורים והכנסה למשפחה. תלמיד משכונת מצוקה הוא קורבן פוטנציאלי לנסיגה בהישגים ואף לנשירה ממסגרת הלימודים".

מה עושה משרד החינוך כדי לצמצם את הפער? "גם לאחר שנות דור של מדיניות מוצהרת של טיפוח ואפליה מתקנת", טוענת רות שטייניץ ב"הארץ" ב-29.8.2001, "אנו עדיין רחוקים מאד משוויון הזדמנויות, והמערכת אינה עומדת במבחן התוצאה. הפערים בין רמות החינוך בקבוצות חזקות וחלשות באוכלוסייה אינם נובעים רק מן התשומות השונות שמשקיעה המשפחה בחינוך ילדיה, אלא גם בהשקעה דיפרנציאלית מפלה של משאבים ציבוריים, התורמות להגדלת הפער. אין במשרד החינוך מי שיגן על האינטרסים של השכבות החלשות".

יותר ואיכותיים פחות. מדי פעם ממנה משרד החינוך ועדה שתנתח את הגורמים לפערים ותגבש המלצות לצמצומם. הוועדות, המורכבות בדרך-כלל מנציגים מהאקדמיה וממשרד החינוך עולות למדינה כסף רב ומייצרות דו'חות עבי-כרס. אולם, הן אינן מביאות עמן כל בשורה אמיתית לתלמידי השכונות ועיירות הפיתוח. כל ילד וילדה בשכונה יכולים היו לומר לראשי משרד החינוך, שמה שנדרש הוא בית-ספר עיוני איכותי, עם צוות מורים איכותי שמאמין ביכולת התלמידים.

כאשר נסגרו - מסיבות שונות - בתי-הספר של קדמה בקרית-מלאכי ובתל-אביב, אפשר היה להגיע למסקנה שהרעיון של קדמה נכשל ושבתי-הספר של קדמה לא הצליחו לשכנע את קהילת היעד שלהם. אולם אפשר היה להגיע גם למסקנה שלפיה הממסד החינוכי הוא זה שנכשל.

לאור הצלחת תלמידי בית-הספר קדמה, הבינו גם במשרד החינוך כי בתקופה קצרה יחסית אפשר להניע שינוי לקראת פריצת מעגל הקסמים של התלמידים משכונות מצוקה ומעיירות הפיתוח, אם הדבר נעשה לאור מודל חינוכי נכון ועם השקעה ומחויבות מצד מחנכים ותלמידים. לאחר שנים של נתק בין משרד החינוך לבין עמותת קדמה, הצהיר משרד החינוך בתקופת כהונתו של יוסי שריד על נכונותו להקים בתי-ספר עיוניים בשכונות ובעיירות הפיתוח לפי המודל של קדמה בירושלים.

בטקס הסיום של תלמידי המחזור הראשון, אמר שר החינוך, יוסי שריד:

"קדמה זה התגשמות החלום החינוכי שלי, בכל מובן שהוא. הרבה שנים אמרו שמאמינים בכל ילד ואין ילדים אבודים, אבל לא בטוח כמה האמינו באמירה הזו. זה היה יפה להגיד. אנחנו יודעים היום שזה הדבר הנכון, ואיש מאיתנו אינו רשאי לסתום את הגולל על ילד או ילדה, משום שאם אנחנו משקיעים בהם את ההשקעה הנכונה, ועושים את זה בדרך הנכונה, אז ההשקעה הזאת נושאת פרי, פרי הילולים. זה עושה את החיים שלנו להרבה יותר קשים. מדוע? כי קודם, במישורין או בעקיפין, יכולנו להאשים את הילד או הילדה, אבל עכשיו אנחנו לא יכולים להאשים אף אחד.

"קדמה זה התגשמות החזון החינוכי שלי משום שבקדמה לא ממיינים תלמידים, ומי שבא ראשון מתקבל. אין מיון ואין תיוג ואין הקבצה ואין הסללה. וראו איזה פלא - בכל זאת התלמידים מגיעים לשיעורים ניכרים של הצלחה.

"קדמה זה התגשמות החזון החינוכי שלי גם משום שזה בית-ספר שצומח מתוך הקהילה והקהילה, במובן

משה גמיש מספר:

"אני חושב שבקריית־מלאכי נגמר לי עידן התמימות. הבנתי שכנראה תל־אביב וירושלים לא היוו איום על אף אחד – 50 תלמידים הם כלום בעיר גדולה. לעומת זאת, קריית־מלאכי היוותה איום. יותר ממחצית מתושבי העיירה רצו להצטרף לבית־הספר. 75 תלמידים התחילו ללמוד בקדמה. ואז התעוררה כנגדנו מלחמת חורמה של כל הצבאות החזקים – גופים ממסדיים חזקים. זה היה כמו שצבא לבנון יילחם מול צבא ארה"ב. הפעילו את כל התחמושת נגדנו והצליחו לסגור את בית־הספר של קדמה בקריית־מלאכי. היום אני חושב שאף כוח בעולם לא היה מצליח לפתוח את בית־הספר בקריית־מלאכי, כי זה היווה איום על מערכת החינוך בכלל, כי אם בית־הספר בקריית־מלאכי היה ממשיך לפעול, כעבור שנה היו רוצים להקים בתי־ספר כאלו בכל עיירות הפיתוח. גם היום, אני חושב שיילחמו בנו אם נרצה לפתוח בית־ספר של קדמה בעיירת פיתוח".

מסוים, צומחת ממנו. בית־הספר שומר על הקשר עם הקהילה, והקהילה שומרת על קשר איתו. ומעורבות הורים היא מעורבות מאד חשובה.

"לכן הייתי רוצה לראות יותר ויותר בתי־ספר בצלמו של בית־הספר קדמה. במשרד החינוך רוצים להרחיב את המעגל של קדמה. הייתי רוצה שנאתר את המקומות המתאימים, בית־הספר קדמה ישמש דוגמה, מופת ומודל ויהיו לנו עוד כמה וכמה בתי־ספר של קדמה. ואז תוכלו להתברך שאתם הייתם הראשונים, החלוצים, ואתם הראתם את הכיוון, את המטרה. ואת המטרה הזו מוכרחים להשיג".

למרבה הצער, למרות ההצהרות והכוונות הטובות, לא נערכו צעדים משמעותיים להקמת בתי־ספר נוספים, וזאת למרות שנציגי המשרד המשיכו להדגיש את מחויבות המשרד לנושא, ללא קשר לשר העומד בראשו. כך, למשל, ד"ר עמי וולנסקי, מנהל אגף התכנון במשרד החינוך צוטט באתר האינטרנט Ynet ביולי 2000: "אנחנו מקווים שסיפור ההצלחה של קדמה ירושלים יועתק לשכונות נוספות. קדמה הצליחה תוך אמונה ודבקות במטרה להביא תלמידים עם עבר של כישלון לימודי הישגים גבוהים".

במסמך שהגישה עמותת הידידים של בית־הספר קדמה למשרד החינוך נקבע כי: "הצלחת תלמידי קדמה אינה מקרה חד פעמי, ייחודי ו/או מקומי וכי בית־הספר קדמה בירושלים יכול להוות מודל לקהילות ולשכונות אחרות ברחבי הארץ שיבחרו לגשר על פערים חברתיים־מעמדיים ובין תרבויות שונות, באמצעות הענקת חינוך עיוני ברמה הגבוהה ביותר, בלב השכונה, תוך פתיחת הדלתות לכולם, ותוך שיתוף מלא של הקהילה במהלך שיש בו כדי להחזיר את האחזיות לקהילה ולשנות את גורלה.

לאור האמור לעיל, מציעה קדמה כי משרד החינוך ייטול על עצמו, כמשימה לאומית, הקמתם של בתי־ספר תיכוניים עיוניים, על־פי המודל של קדמה, במספר אזורים בארץ, וזאת כדי להעניק תוכן ממשי לעיקרון של שוויון הזדמנויות בחינוך וליעד של צמצום פערים.

בתי־הספר יוקמו בשכונות ובעיירות הפיתוח, כאשר העיקרון המנחה הוא שמירה וחיזוק של המסגרת הקהילתית על־ידי הענקת חינוך עיוני ברמה הגבוהה ביותר בתוך כל קהילה וקהילה. בתי־הספר המוצעים ישמשו כמודלים לסביבתם, וידרבנו את מערכות החינוך המקומיות להשתפר ולפעול ברמת ציפיות גבוהה יותר. בעצם הקמתם של בתי־ספר אלו יהיה משום הכרזה על מדיניות חדשה של הממשלה כלפי קבוצות שעד כה קיבלו שירותי חינוך ירודים ברמתם".

30 שנה לאחר שד"ר מרטין לותר קינג, מנהיג התנועה לשוויון זכויות לשחורים בארה"ב, אמר כי "תפקידו של בית-הספר הוא לחנך כך שהרקע המשפחתי של תלמידיו יחדל להיות סוגיה רלבנטית", נראה שמערכת החינוך בישראל רחוקה מאד מחזון זה.

מה צריך לעשות כדי להתקרב להגשמת החזון? לקלרה יונה-משומר יש תשובה ברורה: "צריך לבטל את בתי-הספר המקצועיים שעולים למדינה כפליים ולהתחיל לפתוח בתי-ספר עיוניים. גם אם לא כל התלמידים יעברו את הבגרויות, לפחות נתנו להם הזדמנות שווה", היא אומרת בראיון ל"הארץ" (10.2.2000). ד"ר שלמה סבירסקי מציע: "תיכון לכל ילד שמוביל לתעודת בגרות בכל מקום. כמו שמקורות מספקת מים לכל יישוב ולא סוגי מים שונים, כך צריך משרד החינוך לספק בית-ספר מאותו סוג לכל המדינה". מוטי גמיש, תלמיד במחזור א' של קדמה ממליץ לתלמידים מהשכונות ומעיירות הפיתוח "לא להקשיב לאף מורה או בן-אדם שאומר לכם שאתם לא יכולים. אתם יכולים, תאמינו בעצמכם, כי רק האמונה שלכם בעצמכם תוביל אתכם רחוק".